

Globalisert sårbarhet

«Han utnytter meg og elsker meg ikke»

Anna Maria Kowalczyk

Masteroppgave i kriminologi

Instituttet for kriminologi og rettssosiologi

Juridisk Fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2014

Globalisert sårbarhet

«Han utnytter meg og elsker meg ikke».

© Anna Maria Kowalczyk

2014

Globalisert sårbarhet. «Han utnytter meg og elsker meg ikke».

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Webergs Printshop

Sammendrag

Tittel: Globalisert sårbarhet. «Han utnytter meg og elsker meg ikke».

Av: Anna Maria Kowalczyk

Veileder: Liv Finstad

Leveret ved: Institutt for Kriminologi og rettssosiologi, vår 2014

Denne masteroppgaven handler om sårbarheten øst europeiske og særlig de rumenske ofre for sex-trafficking i Norge kjennetegnes av, og ulike voldsformer deres bakmenn utsetter dem for. Avhandlingen beskriver hvordan sosiologiske teorier om kulturelle og strukturelle forhold kan belyse sammenhengen mellom kvinners sårbarhet og bruken av ulike voldsformer de utsettes for innenfor påtvunget sexhandel, samt sannsynligheten for å bli rekruttert for sex-trafficking. For å danne meg kunnskap om ulike forståelsesmåter av voldsbruken rettet mot kvinner, har jeg sett på holdninger rundt kjønnsbasert vold i Romania og i Øst Europa generelt, og hvordan holdningene kan påvirke kvinners utsatthet for påtvunget sexhandel. Oppgaven beskriver også bakenforliggende grunner for at kvinner bestemmer seg for å reise til utlandet.

Hovedproblemstillingen er: Hvilke strukturelle og kulturelle forhold kan belyse rumenske kvinners sårbarhet og utsatthet for vold og utnyttelse i påtvunget sex handel?

Gjennom intervjuer har jeg fått informasjon om mine informanternes oppfatning om hvilke land de mest voldsutsatte kvinnene kommer fra. Ved bruk av litteraturbaserte studier, åpne samtaler, kvalitative intervjuer med fem ansatte ved ulike hjelpeorganisasjoner, og en gjennomgang av dommer om menneskehandel vil jeg belyse sammenhengen mellom ulike former for sårbarhet og den påtvungne sexhandelen som de rumenske kvinnene rekrutteres til. Oppgaven er basert på fem kvalitative intervjuer med fire ansatte ved hjelpeorganisasjoner for ofre for sex-trafficking i Oslo, og et intervju med en advokat med spesialisering innenfor menneskehandelsaker i Norge.

Oppgaven krevde ulike teoretiske tilnærminger med tanke på bakgrunnen til ofrene, konteksten de har vokst opp i, deres sosiale og økonomiske posisjon, og ikke minst globale prosesser som påvirker mekanismer innenfor sex-trafficking. Oppvekst og levevilkår i landet kvinnene kommer fra er sentrale faktorer for å forstå hvorfor de har bestemt seg for å migrere til utlandet. De fleste rumenske ofrene for sexhandel mine informanter fortalte om er i en kjæresterelasjon med sin bakmann, og det virker som om slike relasjoner ofte brukes av bakmenn for å forsterke deres makt og kontroll over kvinnene.

Jeg forholder meg til den rettslige definisjonen av menneskehandel, som går ut på utnyttelse av kvinnens sårbare situasjon, uavhengig av hennes samtykke eller dens fravær.

Jeg benytter meg av Pierre Bourdieus strukturorienterte aktørtilnærming om kapitalformer, og teori om symbolsk makt og teori om symbolsk vold (setningen må skrives om). Volden som utøves av bakmenn-`kjærester` mot kvinner har jeg analysert i lys av teorier om vold i nære relasjoner.

Den empiriske delen av oppgaven omfatter først og fremst informasjon om kvinners bakgrunn, samfunnsmessige holdninger til vold innad i Romania, samt rollen kvinnes bakmenn-`kjærester` har for rekruttering og kvinners prostitusjonsvirksomhet. Når det gjelder volden som brukes av bakmenn-`kjærester` i nære relasjoner deles denne inn i: fysisk, psykologisk, seksuell, økonomisk og sosial vold. Disse typene knytter jeg opp mot Bourdieus fire kapitalformer: økonomisk, kulturell og sosial kapital.

Hovedfunnene i oppgaven viser at det finnes en mulig sammenheng mellom kvinnes sårbarhet og rekruttering til menneskehandel. Det virker videre som om volden bakmennene bruker mot `sine kvinner`, og volden brukt av menn i nære relasjoner mot kvinner som ikke er knyttet til prostitusjon, hviler på samme mekanismer.

Oppgaven belyser at en samspill av flere kulturelle og økonomiske forhold, og holdninger til migrasjon i samfunnet kvinnen befinner seg i, kan ha påvirkning på hennes vurderingsevner, og føre til at hun velger å se bort fra mulig risiko, og dermed ignorere faren for å bli utnyttet.

Forord

TAKK

Arbeidet med masteroppgaven har vært en lærerik og spennende prosess, på tross av noen utfordringer. Jeg føler meg likevel heldig fordi jeg har kunnet konsentrere meg over så lang tid om et tema jeg synes både er veldig spennende og utfordrende. Dette ville ikke ha vært mulig uten hjelp.

Først og fremst ønsker jeg å takke min veileder Liv Finstad for å ha gitt meg mye forståelse og støtte, og ikke minst tålmodighet.

Deretter ønsker jeg å takke mine norske informanter som har delt sine erfaringer, kunnskap og meninger med meg.

Takk til min kjære kjernefamilie og Stefan, Shermine, Einar, Espen og Krzysiu, og alle andre som har hjulpet meg og stilt opp. Dere er helt rå!

Sist, men ikke minst, vil jeg takke May Len Skilbrei og Anette Brunovskis for alle gode råd og tips de har kommet med.

Til slutt takker jeg YouTube, «Funny animals» og «Too cute»-videoer, for avlastning i vanskelige øyeblikk.

Anna Maria Kowalczyk

Oslo, november 2014

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Problemstilling og forskningsspørsmål	1
1.2	Tidligere forskning som særlig belyser vold i nære relasjoner i Romania.....	3
1.3	Teoretiske perspektiver i oppgaven	4
1.3.1	Makroorientert sårbarhets- og voldsanalyse	4
1.3.2	Bourdieu's kapitalformer	4
1.3.3	Habitus	6
1.3.4	Symbolisk vold og symbols makt	6
1.3.5	Goffmans "rollespill til daglig"	7
1.3.6	Mertons (1968) anomiteori.....	7
1.4	Viktige begreper	8
1.4.1	Menneskehandel og Palermoprotokollen	8
1.4.2	Straffeparagrafen § 224	9
1.4.3	Vold.....	10
1.4.4	Sårbarhet.....	10
1.4.5	"Bakmenn"	11
1.4.6	Ofre.....	11
1.4.7	Globalisering	11
1.5	Avhandlingens oppbygning	12
2	Metode.....	14
2.1	Bakgrunn for undersøkelsen	14
2.2	Valg av metode	15
2.2.1	Induktiv tilnærmingstype	16
2.2.2	Imperativ/ fortolkende forskning.	16
2.3	Kvalitativ metode	17
2.4	Uformelle samtaler	18
2.4.1	Intervjuer	19
2.4.2	Ekspertintervjuer	19
2.4.3	Gjennomføring av intervjuer.....	21
2.5	Analyse av intervjumateriale	21
2.5.1	Ulike fortolkningsnivå og informantenes forhold til begrepsdefinisjon	22

2.5.2	Prinsippet ved å forstå og ved å forklare.....	24
2.6	Analyse av dommer	24
2.7	Litteraturstudie.....	26
2.8	Metodiske og etiske utfordringer.....	27
2.8.1	Forskningsetikk	28
2.8.2	Forskning på marginaliserte grupper.....	28
2.8.3	Etiske problemstillinger	29
2.8.4	Belastende forskning	29
2.8.5	Hva kunne vært gjort annerledes?	30
3	Internasjonalt og nasjonalt lovverk	31
3.1	Definisjon av begrepet menneskehandel	31
3.1.1	Avklaringer av sårbarhetsprinsippet.....	33
3.1.2	Skillet mellom menneskesmugling og menneskehandel.....	34
3.2	Samtykkebestemmelsen.....	35
3.3	Palermoprotokollen i en norsk kontekst	36
3.3.1	Straffeparagraf § 224.....	37
3.3.2	Samtykkebestemmelse i strl. § 224	38
3.3.3	Antall anmeldelser i Norge i perioden 2011- 2014	38
3.3.4	Personer under oppfølging	39
4	Analyse av norske dommer for menneskehandel.....	41
4.1	Antatte og verifiserte ofre for menneskehandel	41
4.2	Midler for å utnytte et menneske.....	43
4.3	Hva forteller dommer?.....	43
4.3.1	Definisjon av vold og vold i nære relasjoner	43
4.3.2	Trusler	47
4.3.3	Misbruk/ utnyttelse av en sårbar situasjon	48
4.3.4	Utilbørlig atferd.....	54
4.4	Ulike forståelser av vold og sårbarhet.	55
4.4.1	Strafferetten	55
4.4.2	Informantenes forhold til sårbarhet og voldsbegrepet.....	57
4.4.3	Forskning.....	60
5	Globalisering og migrasjon	63
5.1	En definisjon av globalisering	63

5.1.1	Diversiteten i menneskehandel.....	64
5.2	Sovjetunionens fall og dets konsekvenser	65
5.2.1	Den økonomiske situasjonen.....	66
5.2.2	Grensene åpnes- migrasjonen.....	67
5.2.3	“Feminization of poverty”	68
5.3	Holdninger til migrasjon i Romania	69
5.3.1	Rekruttering.....	71
5.3.2	Uformelle sosiale nettverk	72
5.3.3	Agenter og sosial kapital	73
5.3.4	Kjæreste.....	74
5.4	Kommersielle og sosiale nettverk.....	78
5.5	Globaliseringens ujevne fordeler	80
6	Oppvekst og levevilkår i hjemlandet.....	83
6.1	Konteksten	83
6.2	Å knekke en kollektiv identitet.....	85
6.2.1	En tilstand av anomi?	86
6.2.2	Det sosiale rommet.....	87
6.3	Habitus og de strukturerende strukturer	88
6.3.1	Oppvekst- og levevilkår i hjemlandet	89
6.3.2	Utdanning og kulturell kapital.....	92
6.3.3	Økonomisk kapital	93
6.3.4	Familiereelasjoner	94
6.3.5	Skam- et middel til å utøve symbolsk vold	98
7	Holdninger til vold i nære relasjoner i Romania	100
7.1	Et usynlig samfunnsproblem?	100
7.2	Makroorientert voldsanalyse	101
7.2.1	Første tiltak mot partner- og familievold i Romania.....	102
7.3	Den teoretiske delen av straffeparagraf § 217	103
7.3.1	Definisjon av strl. § 217	104
7.3.2	Den praktiske delen av § 217	106
7.4	Den sosiale og kulturelle konteksten	110
7.5	Patriarkalsk samfunnstype	111
7.5.1	Sammenheng mellom vold i nære relasjoner og kvinnesyn.....	112

7.5.2	Voldstoleranse?	113
7.5.3	Undersøkelser av volden i Romania.....	114
7.5.4	Kjønnsnets symbolske kapital og makt	116
7.6	Oppsummering	118
8	Avslutning	119
8.1	Sårbarheten og menneskehandel	119
8.1	Kvinneres sosialposisjon og voldstoleranse	121
8.2	Veien videre.....	122
	Litteraturliste	125
	Vedlegg	135

No table of figures entries found.

Forkortelser

CATOC	
CURS	Urban and Regional Sociology
EU	European Union
FAFO	Fagbevegelsens senter for forskning, utredning og dokumentasjon
FN	De Fronte Nasjoner
ILO	Internasjonal Labour Office
KOM	Koordineringsenheten for Ofre for menneskehandel
Nadheim	Kirkens Bymisjon
N. A. F. P.	The National Agency for Family Protection
NGO	Non- governmental organization
UNHCR	The UN Refugee Agency For Central Europe

1 Innledning

Denne oppgaven handler om hvordan sosiologiske og kriminologiske teorier om kulturelle og strukturelle forhold kan bidra til en bedre forståelse av menneskers sårbare situasjon og utsatthet for utnyttelse og vold gjennom menneskehandel. Hvordan kan sårbarheten kvinnene har med seg hjemmefra påvirke sannsynligheten for å bli utnyttet i menneskehandel? Hvordan oppfattes og fortolkes deres sårbarhet av hjelpetiltak og domstoler i det norske samfunn? Hvilken påvirkning kan disse institusjonenes oppfatninger av disse kvinnene ha på deres situasjon i Norge?

I oppgaven skal jeg belyse mulige sammenhenger mellom kvinnes sårbarhet og deres utsatthet for vold, menneskehandel og marginalisering i Norge. Avhandlingen skal også problematisere kvinners globale sårbarhet, og hvordan den reproduseres gjennom samfunnsmessige og internasjonale strukturer.

1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål

Avhandlingen bygger på intervjuer med ansatte ved Nadheim, Pro-sentret, ROSA-prosjektet, og en advokat med spesialisering innen menneskehandelssaker. Videre belyser jeg norske domstolars forhold til vold- og sårbarhetsbegrepet.

I intervjuene kom det tidlig fram at mine informanter oppfatter ofrene for påtvunget sexhandel i Norge som en sårbar kvinnegruppe. På tross av at det finnes variasjoner med tanke på hvem som rekrutteres til påtvunget sexhandel, finnes det forskningsbidrag som påpeker at mange (om ikke de fleste) av ofrene tilhører en gruppe preget av en vanskelig livssituasjon enten før, under, eller etter rekrutteringen til menneskehandel (Brunovskis og Tyldum 2004). Spesielt de litauiske og rumenske ofrene for sex- trafficking ble karakterisert av mine informanter som særlig utsatt for vold, men det var de rumenske ofrene som i følge mine informanter utgjorde den mest sårbare gruppen. Jeg valgte å fokusere på kvinnene fra Romania siden mine informanter hadde mest kunnskap om, og erfaringer med, denne gruppen.

Informantene mine har kanskje en mer samfunnsorientert definisjon av vold og sårbarhet enn representanter for det norske straffesystemet. Domstolene opererer med en annerledes praksis og et annet språkregime, og representerer dermed den rettslige og lovbaserte reaksjon på

lovbruddet. Begge gruppene har det som i lys av Bourdieu kan beskrives som symbolsk makt. Det vil si at de har den usynlige makten til å skape et rykte eller danne mening rundt et gitt fenomen (Bourdieu 1999). Mine informanter og norske domstoler har med andre ord en makt til å påvirke samfunnets oppfatning av, og forhold til, sårbarhet. Ofre for menneskehandel oppfattes som sårbare i en norsk kontekst: «Å være kvinne, å være gammel eller å være araber er noe som tildeles en bestemt mening i en bestemt sosial og kulturell kontekst» (Prieur 2000:4). Det vil si at både mine informanter og norske domstoler definerer ofrenes sårbare situasjon i forhold til deres oppfatning av hva sårbarhet innebærer.

Forklaringen sikter derfor til å analysere hvordan mine informanter og domstoler i Norge definerer og forholder seg til sårbarheten, og videre hvordan sårbarheten fremstilles av denne gruppen. Hvilke egenskaper eller trekk tilskriver norske hjelpetiltak og domstoler ofrene for menneskehandel, og hvordan henger disse sammen med sårbarhet og utsatthet for utnyttelse? Hvilke trekk ved et forhold determinerer at disse oppfattes som sådan? Og videre: hvilken påvirkning kan deres sårbarhets oppfattelse ha i henhold til kvinners faktiske situasjon her i landet? Hovedproblemstillingen er derfor:

Hvilke strukturelle og kulturelle forhold kan belyse kvinners¹ sårbarhet og utsatthet for utnyttelse og vold i menneskehandel?

For å belyse hovedproblemstillingen har jeg konkretisert følgende forskningsspørsmål:

1. Hva slags forståelse av begrepene «utnyttelse av sårbar situasjon» og «vold» legger norske domstoler til grunn for sine beslutninger i menneskehandelssaker?
2. Hva slags forståelse av begrepene «utnyttelse av sårbar situasjon» og «vold» legger norske hjelpetiltak til grunn for sitt arbeid med ofre for menneskehandel?
3. Kan Bourdieus kapitalteori bidra til en mer nyansert forståelse av hva det vil si å være i en sårbar situasjon og å være utsatt for utnyttelse og vold som et offer for menneskehandel?

Kan globaliseringsteorier bidra til en mer nyansert forståelse av makrostrukturelle forhold som bidrar til økt sårbarhet for befolkningsgrupper?

---

¹ Oppgaven har et spesielt fokus på kvinner fra Romania, dette på bakgrunn av opplysninger fra mine informanter om at det er denne gruppen som i større grad enn andre er preget av høy sårbarhet.

4. Kan teorien om vold i nære relasjoner bidra til en mer nyansert forståelse av voldsbruk/ utsatthet i menneskehandel?
5. Har kulturelle forhold innvirkning på kvinners sårbarhet, utsatthet for utnyttelse, og voldsutsatthet?

1.2 Tidligere forskning som særlig belyser vold i nære relasjoner i Romania

Kulturell og historisk kontekst i et gitt samfunn brukes for å forklare ulike voldsformer. Kvinner fra Øst-Europa utsettes for innenfor menneskehandel. Kvinneundertrykkelse, vold mot kvinner og menneskehandel, knyttes ofte opp mot bestemte land og de strukturelle og kulturelle forhold landene kjennetegnes av (American Bar Association 2007; Arsovska 2006). Disse brukes deretter for å forklare størrelsen og effektiviteten til kontrollmekanismene som ligger bak menneskehandel.

Den 3. april 2007 publiserte American Bar Association for Central European and Eurasian Law Initiative en sluttrapport om familievold og vold i nære relasjoner i Romania. Rapporten skulle undersøke og legge frem hvordan den rumenske straffeloven blir implementert i straffesystemet, og hvordan ofre blir behandlet og tatt vare på. I følge rumenske frivillige organisasjoner som har fulgt forskningen på familievold, går familievolden ut på psykologiske, fysiske og seksuelle overgrep rettet av mot sin partner for å få kontroll og dominans over voldsutsatte. Volden mot kvinner består også av økonomisk og sosial vold, som skal begrense/forhindre kvinners personlige utvikling og frihet. Tilfeller der volden ble rettet mot den tidligere partneren, som eks-kone eller eks- mann, defineres som sådan også som familievold (American Bar Association 2007:6).

Artikkelen til Jana Arsovska (2006): «Understanding a `Culture of Violence and Crime`: the Kanun of Lek Dukagjini and the Rise of the Albanian Sexual- Slavery Rackets.» anvender en analyse på en mulig sammenheng mellom de strukturelle holdninger til kvinner i Albania, og sexhandel med albanske kvinner og kvinneverettigheter i teori og praksis i den albanske konteksten. Forskeren anvender en makroorientert analyse på albansk samfunn for å finne ut om det er sammenheng mellom dårlig kvinnesyn, som Albania preges av ifølge henne, og

trafficking av albanske kvinner innenfor sexhandel (2006:163). Arsovska's artikkel har derfor en del fellestrekk med min problemstilling, særlig i forhold til hvordan et undertrykkende kvinnesyn kan henge sammen med volden kvinner utsettes for. Deretter analyserer hun sammenhenger mellom patriarkalske samfunn og den påtvungne sexhandelen albanske kvinnene utsettes for (2006:176). Denne delen er også høyst relevant sett i forhold til oppgavens drøftelse av strukturelle forhold rundt kvinner i Romania, og deres rekruttering til sexhandel.

1.3 Teoretiske perspektiver i oppgaven

1.3.1 Makroorientert sårbarhets- og voldsanalyse

En strukturorientert analyse av vold begynner med å se nøye på de samfunnsmessige og kulturelle rammene fenomenet – i dette tilfellet volden – finner sted innenfor, for deretter å analysere hva som kan være en mulig årsak til at volden finner sted? Sosiale holdninger rundt kjønn, makt og vold i landet voldsutsatte og voldsutøvere kommer fra, står helt sentralt i analysen av sårbarhet og vold de rumenske ofrene for sex- trafficking. Mine data tyder på at ofrene mine informanter har vært i kontakt med har vært utsatt for *systematisk vold* fra sine kjærester/bakmenn. Det vil si at volden forekom ofte nok til å bli oppfattet av begge parter som en rutine, og som del av hverdagslivet. *Systematisk vold* i den private sfære ses ofte som en årsak av: «samfunnsmessige strukturer som skaper og opprettholder menns makt over kvinner». I slike tilfeller knyttes volden opp mot mannsdominerte samfunnstyper (Stefansen og Pape 2006:208). En makro-tilnærmingstype til ulike sosiale fenomener kalles «ovenfra og ned»- eller «struktur/aktør»- samfunnssyn og -analyse, der en forklarer handlinger til enkelte individer ut fra store, sosiale strukturer som påvirker individets handlingsmønster (Aakvaag 2008:30). «Struktur/aktør»-perspektivet forsøker å bevise hvordan aktøren styres av de sosiale, kulturelle og fysiske rammer i den situasjonen aktøren befinner seg i, og er derfor sterkt påvirket av ytre strukturer (Aakvaag 2008:44). Slike perspektiver forklarer individers handlinger som samfunnsstyrte, og ikke-individuelle valg.

1.3.2 Bourdieus kapitalformer

Kapital er ifølge Bourdieu en knapp ressurs som individer og grupper i samfunnet konkurrerer med hverandre om. Kapital gir makt i den forstand at den gir «adgangskort» til å oppnå fordeler i samfunnslivet, og den representerer derfor både mål og midler for å oppnå det. Ujevnt fordeling av kapital i samfunnet skaper dominans og herredømme, og individer med mye kapital kan dominere dem med mindre kapital (Aakvaag 2008:151). Sosialt liv er ifølge Bourdieu individenes kamp om kapital, og sosialt samhandling er et spill om å akkumulere mest mulig kapital (2008:152). Kapitalformer fungerer innenfor ulike felt, men disse kan også omformes til andre kapitalformer (Bourdieu 2006:7). Med kapitalbegrepet kunne man vise hvordan også de ikke- materielle sider av et sosialt liv som kultur, smak og handlingsmønster akkumuleres og utveksles i den sosiale verden (Prieur 2006:88)

Bourdieu (2006) skiller mellom kulturell, økonomisk, sosial og symbolsk kapital. Med bakgrunn i Bourdieus kapitalformer analyserer avhandlingen hvordan lav utdanning, dårlig økonomi og en vanskelig familiesituasjon kan påvirke rumenske kvinners sårbarhet, og deres utsatthet for vold og påtvunget sexhandel i Norge. Kapitalformene brukes for å drøfte de rumenske kvinnenenes bakgrunn fra hjemlandet, og deres dårlige livssjanser i Norge.

1.3.2.1 Kulturell, økonomisk og sosial kapital

Kulturell kapital eksisterer i tre former: i kroppsliggjort, objektivert, og institusjonalisert form. Den første formen består av kroppsliggjorte og varige disposisjoner, den andre handler om kulturelle goder som bøker, bilder og kunst, og den tredje handler om midler som hjelper å danne seg slik kapital, som for eksempel utdanning. Kulturell kapital kan være kroppsliggjort eller arvet som en konsekvens av kultivering eller sosialisering gjennom familie (Bourdieu 2006:10). I slik tilfellet kan den ikke overføres umiddelbart. Kulturell kapital kan også være tilegnet gjennom utdanning eller andre `opplærte` kultiveringsformer. Under bestemte forhold kan den kulturelle kapitalen konverteres til økonomisk kapital gjennom for eksempel en godt betalt jobb, for eksempel som professor, eller omvendt (Bourdieu 2006:8,15).

Økonomisk kapital er en kapitalform som er direkte konvertibel til penger, den omfatter det materielle, men er ikke nødvendigvis pengebaset (Bourdieu 2006:8). Gjennom dette kapitalbegrepet ville Bourdieu vise at økonomisk kapital ikke begrenser seg til materielle goder, men også kan være symbolske, som generøse handlinger (Prieur 2006:88). Økonomisk

kapital kan etableres blant annet ved eiendomsrettigheter, verdipapirer og produksjonsmidler. Denne kapitalformen er roten til alle andre kapitalformer (Bourdieu 2006:22).

Sosial kapital bygger på sosiale forbindelser og forpliktelser som under bestemte betingelser kan konverteres til økonomisk kapital. Reproduksjon av denne formen for kapital forutsetter konstant sosialisering og bytte av gjensidig annerkjennelse. Et eksempel på det kan være et sosialt nettverk, som krever både tid og energi å opprettholde (Bourdieu 2006:19).

Hovedforskjellen mellom kulturell og økonomisk kapital er at førstnevnte ikke kan tilegnes eller overføres umiddelbart, og krever tid for å bli dannet (Bourdieu 2006:12).

1.3.3 Habitus

Habitus er ifølge Bourdieu (1997) en kroppsliggjort og integrert del av oss, og den er kjernen av vår identitet. Det er den ytre rikdommen, og den representerer dermed det naturgitte og sosiale ved oss, og er et sett av kroppsliggjorte disposisjoner, noe vi ikke tenker over til daglig (1997:23). Habitus handler også om ulike klassifikasjonsskjema og oppfattelseskategorier, og de prinsippene klassifikasjonen baserer seg på (Bourdieu 1997:23). På denne måten representerer habitus noe ferdiglaget, stabilt og forutsigbart, samtidig som den kan forandres, men det krever investering av tid. På grunnlag av ens habitus velger en å handle på en bestemt, og i følge Bourdieu, nyttemaksimerende måte. Handlingsmønsteret hos individer er dermed også basert på deres habitus.

1.3.4 Symbolsk vold og symbols makt

For å utøve symbolsk vold må man være i besittelse av symbolsk makt ifølge Bourdieu (1999). Samfunnslivet baserer seg ifølge Bourdieu (1979) på den symbolske volden. Symbolsk vold har verken en absolutt fysisk eller psykologisk form. Den påvirker oss uten at vi er klar over det, og uten at vi på en bevisst måte velger å underordne oss den (Aakvaag 2008:52).

«Symbolsk makt er denne usynlige makten som bare kan utøves med delaktighet av de som ikke vet at de ligger under for den, eller endatil ikke vet at de utøver den» (Bourdieu 1996:38). På denne måten gir symbolsk makt en evne til å konstruere virkeligheten (Bourdieu

1996:40), og Bourdieu omtaler symbolsk makt som en usynlig og ikke- gjenkjennbar maktform og basis for andre maktformer (1996:45).

Magien i symbolsk vold ligger i, at vise reaksjoner utløses automatisk, uten at vi tenker over det, og med disse reaksjoner viser vi, at vi gjenkjenner og anerkjenner den makt, vi står overfor. (...) den symbolske volden setter seg i kroppen og får våre kroppar til å forandre oss, hver gang vi er i et sosialt underlegenhetsforhold (Prieur, Sestoft 2006:51).

Bourdieu veksler mellom å beskrive symbolsk makt, symbolsk vold og symbolsk dominans, men alle de tre begrepene er knyttet til symbolsk kapital. Man kan nemlig ikke ha verken symbolsk makt, vold eller dominans uten å ha symbolsk kapital. Den symbolske volden setter seg i kroppen. Vi kan prøve å kjempe imot ved bruk av vår bevissthet og vilje, men kroppen er sterkere enn viljen (Aakvaag 2008:51). Våre sosiale erfaringer er kodifisert i vårt kroppsspråk, som uttrykkes gjennom reaksjonsmønstre og følelser, som deretter styrer våre handlinger. På denne måten kan man si at kroppen er en huskelapp for sosiale erfaringer (Aakvaag 2008:51). Symbolsk vold og makt er usynlige for både de som utøver, og de som underlegges dem. Den sosiale verden er full av reprimander som våre kroppar reagerer på (som når en soldat reagerer på en ordre), men bare hvis vi har blitt oppdratt til å reagere på disse.

1.3.5 Goffmans “rollespill til daglig”

Intervjuene jeg har gjennomført med informantene mine pekte på bakmenns rolleskifte i det de kommer til Norge med sine prostituerte. I rekrutteringsfasen spiller de fleste rumenske bakmennene kjærlige og familieinnstilte menn, som har store planer for kvinnen som rekrutteres. Bakmennene rekrutterer kvinner ved bruk av sine kapitalformer, hovedsakelig den økonomiske og sosiale kapitalen. Deres oppførselsmønster forandrer seg betydelig når de og de rekrutterte kvinnene kommer til Norge. Denne fasen markerer vanligvis en slutt på den `snille` fasaden bakmannen har spilt på. I oppgaven fremstilles bakmenns rolleskifte i lys av Goffmans rollespill, fra opptreden bakmennene viser før reisen til utlandet, «front stage», og hvordan den forandrer seg når bakmannen og kvinnen kommer til mottakerlandet- «back stage».

1.3.6 Mertons (1968) anomiteori

Merton (1968) definerer anomi på følgende måte:

Anomie is then conceived as a breakdown in the cultural structure, occurring in particular when there is an acute disjunction between the cultural norms and goals and the socially structured capacities of members of the group to act in accord with them (Merton 1968:216).

Når diskrepansen mellom mål og middel oppstår og veien til suksess er stengt gjennom lovlige midler, kan det resultere i personlig anomi. Dette kan medføre stress og frustrasjon som individer kan møte på ulike måter. En mulig løsning kan være å benytte seg av ulovlige midler, der siktemålet i første rekke er økonomisk vinning.(Merton 1968).

Teorien brukes for å belyse mulige bakenforliggende årsaker for at de rumenske bakmennene utnytter kvinnene i prostitusjon, og for å drøfte hvorfor rumenske kvinnene bestemmer seg for å reise til tross for at de er klare over risikoen dette kan innebære.

1.4 Viktige begreper

1.4.1 Menneskehandel og Palermoprotokollen

Det var først i 2000 FNs konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet ble signert. Konvensjonen ble supplert med tre protokoller, deriblant Palermoprotokollen, for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker, først og fremst kvinner og barn.

Palermo-protokollen har tre hovedmål:

- a) å forebygge og bekjempe handel med mennesker, særlig kvinner og barn
- b) å beskytte og bistå ofre for menneskehandel i samsvar med menneskerettighetene
- c) å fremme samarbeid mellom statsparter for å oppnå disse målsettingene

(Handlingsplanen 2011-2014:12).

Alle land som har underskrevet protokollen, deriblant Norge, forplikter seg til å motvirke faktorene som forårsaker menneskehandel. Fattigdom, kjønnsdiskriminering og mangel på like muligheter for både kvinner og menn ble sett på som hovedårsakene til at menneskehandel finner sted. Prostitusjon ble utpekt som en virksomhet som legger til rette for at menneskehandel foregår verden rundt, og er en av verdens største illegale økonomier. På grunn av dette forventes det at alle medlemsland forebygger og bekjemper etterspørselen etter seksuelle tjenester eller andre former for utnyttelse (Palermoprotokollen 2000).

Protokollen ble underskrevet i Palermo på Sicilia, og det var også der den universelle definisjonen på menneskehandel ble formulert. Under Konvensjonen publiserte en av FNs tre Spesialrapportører på Vold mot Kvinner sin rapport hvor hun definerte «trafficking in persons» på følgende måte (Farr 2005:221):

rekruttering, transport, overføring, husing eller mottak av personer ved hjelp av trusler om bruk av vold eller bruk av vold eller andre former for tvang, av bortføring, av bedrageri, av forledelse, av misbruk av myndighet eller av en sårbar stilling eller av å gi eller motta betaling eller fordeler for å oppnå samtykke fra en person som har kontroll over en annen person, med sikte på utnytting. (Handlingsplan 2011-2014:4)

Menneskehandelbegrepet knyttes ofte til sex-trafficking, men disse to begrepene trenger ikke å bety det samme. Menneskehandel sikter til utnyttelse i ulike yrker, som for eksempel restaurant- og bygningsbransjen, au pair, vaskehjelp og så videre, mens sex - trafficking eller påtvunget sexhandel sikter til utnyttelse til prostitusjon eller andre seksuelle formål (Handlingsplan 2011-2014:8-10). I avhandlingen min bruker jeg sex- trafficking og påtvunget sexhandel om hverandre, men innholdet av begrepene er identisk. Påtvunget sexhandel eller sex- trafficking brukes i beskrivelsen av utnyttelsen uavhengig av ofrenes samtykke eller dens fravær. Jeg forholder meg til den rettslige forståelse av menneskehandel der handlingen defineres som menneskehandel når en person i en sårbar situasjon blir utnyttet (Handlingsplan 2011-2014:6). Jeg skal beskrive dette nærmere i kapittel 3 og 4.

I oppgaven veksler jeg mellom sexhandel, påtvunget sexhandel, sex- trafficking og prostitusjon, men jeg sikter til menneskehandel for prostitusjonsformål der kvinnens sårbare situasjon utnyttes av «bakmannen».

1.4.2 Straffeparagrafen § 224

Signering av Palermoprotokollen i 2003 forpliktet Norge til å ha et lovverk i tråd med definisjonen av menneskehandel i protokollen. Den 4. juli 2003 ble straffeparagraf § 224 nedfelt i norsk straffelovgivning, og den trådte i kraft samme dag (HR- 2010-982-A). Det norske straffeapparatet fikk deretter en egen bestemmelse om menneskehandel til flere formål (Ot. prp nr. 62 2002-2003). Den nye definisjon av menneskehandel er som følger:

Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd utnytter en person til a) prostitusjon eller andre seksuelle formål, b) tvangsarbeid, c) krigstjeneste i fremmed

land eller d) fjerning av vedkommendes organer, eller som forleder en person til å la seg bruke til slike formål, straffes for menneskehandel med fengsel inntil 5 år (Handlingsplan 2011-2014:6).

1.4.3 Vold

Definisjonen av vold i nære relasjoner og hva man legger i selve begrepet, er et omstridt tema (Pape og Stefansen 2004:49). Ulike måter å definere selve begrepet på er omgitt av motsetninger og variasjoner. Isdal (2000) definerer vold som: «(...) enhver handling som retter seg mot en annen person gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil» (Isdal 2000:36). Voldsbegrepet henviser til fem voldsformer, det vil si den fysiske, psykiske, seksuelle, økonomiske og sosiale volden (American Bar Association 2007:7). Ofrene for menneskehandel rammes av alle fem voldsformer, men det er kun den fysiske, seksuelle og noen ganger den økonomiske volden som etterlater bevis eller spor. Psykologisk vold er derimot vanskelig å bevise.

I denne oppgaven defineres trusler, frykt og manipulasjon, som de rumenske bakmennene bruker mot de prostituerte ofrene, som ulike former for latent vold. Denne voldsformen brukt av rumenske «bakmenn» knyttes til Bourdieus begrepet om symbolsk vold og symbolsk makt (1996).

1.4.4 Sårbarhet

Det finnes per dags dato ingen endelig definisjon på `sårbarhetsbegrepet`, men det finnes en kollektiv enighet om at sårbarhet sikter til lokale og globale faktorer som kan øke sannsynligheten for å bli utnyttet i menneskehandel (UNODC 2012:13).

Grovt sett kan man kanskje si at ofrene for påtvunget sexhandel kjennetegnes av trekk som svak sosial og økonomisk status, og en bakgrunn med en rekke økonomiske og familierelaterte problemer. Sårbarheten brukes for å definere de prostituerte ofrenes svekkede psykiske fysiske og økonomiske tilstand, som er forårsaket av ulike livsvanskeligheter, og som gjerne har pågått en stund.

Ved bruk av sårbarhetsbegrepet viser jeg til en strafferettslig definisjon av begrepet. Om man generaliserer kan man kanskje si at begrepet «misbruk av en sårbar situasjon» i straffeparagraf § 224, vurderes i forhold til to sårbarhetstyper. Den første refererer til kvinners

Ressurssvakhet og manglende utsikter til et bedre liv i det landet eller på det stedet de befinner seg. Denne sårbarhetstypen sikter til deres utilfredsstillende livssituasjon i forkant av reisen, og før rekrutteringen (LB- 2010-136899:7).

Det andre sårbarhetstrekket refererer til kvinnes mangler på reelle handlingsalternativer, og manglende muligheter til å komme seg ut av en offerrolle.

1.4.5 “Bakmenn”

Bakmannsbegrepet brukes for å beskrive personer som enten har forledet, eller lurt, kvinner til prostitusjon i Norge. Vedkommende defineres som «bakmann» i tilfeller hvor han eller hun har utnyttet kvinnens sårbare situasjon. Det vil si at selv i tilfeller hvor kvinnen kom til Norge frivillig, og var klar over at hun skal prostituere seg, men hennes kjæreste har utnyttet henne på den måten at han har fått utbytte eller andre tjenester ved å utnytte hennes situasjon, så defineres han som en «bakmann».

I avhandlingen veksles det mellom «bakmann», bakmann/ kjæreste eller kjæreste, men det siktes til den opprinnelige definisjonen av «bakmann».

1.4.6 Ofre

I denne avhandlingen brukes ofre begrepet for å beskrive rumenske kvinners sårbarhet og utnyttelsen de utsettes for av sine bakmenn. Med et offer mener jeg en person forledet eller lurt inn i en dårlig livssituasjon, eller en person satt i en situasjon hun kan ikke komme seg ut av med det første. I avhandlingen veksles det mellom ofre, prostituerte, voldsutsatte kvinner eller kvinner i en sårbar situasjon (Caunic & Tulica 2012).

1.4.7 Globalisering

Frem til kommunismens fall i 1989 var de fleste øst- europeiske land preget av relativt stabil samfunnsmessig utvikling. På tross av mange strenge forbud, som blant annet forbudet om reising til utlandet, var den sosiale velferden stabil, og de aller fleste hadde jobb. Ens privilegier, sosiale og økonomiske status, det vil si ens *habitus*, var knyttet til ens tilhørighet og/ eller posisjon i kommunistpartiet (Corrin 2005:545; IOM 2003:21). Det var med andre ord den politiske posisjonen og tilhørigheten til kommunistpartiet som ga folk en relativt god og stabil tilværelse. I likhet med menn var de fleste kvinner ute i arbeid, og det var liten forskjell

på kvinners og menns lønn. Gode sosiale ordninger og små lønnsforskjeller blant arbeidere befestet en relativt egalitær levestandard i de kommunistiske landene (Corrin 2005:545). Den gjennomsnittlige levestandarden ble etter kommunismens fall dramatisk redusert, og fattigdom har blitt et reelt problem for mange. Mennesker rammet av denne omveltningen ble tvunget til å lete etter nye, og ofte risikopregede, overlevelsesstrategier for å dekke sine egne og familiens behov (Corrin 2005:545; Farr 2005:134). Kommunismens fall forårsaket store sosiokulturelle endringer og har bidratt betydelig til globalisering.

Globalisering er et svært omdiskutert begrep innenfor menneskehandelprobatikken. Hva en legger i begrepet avhenger i stor grad av hvilken del av globaliseringen man refererer til. På tross av at det ikke finnes en universell definisjon av globalisering i den kollektive forståelsen, knyttes den ofte til fri flyt av varer, informasjon og mennesker mellom ulike land, gjort mulig av transport over store avstander på kort tid (Caunic og Tulica 2012:133). Privatisering av tidligere statlig eiendom, teknologisk utvikling og politisk og økonomisk samarbeid mellom ulike stater og land karakteriseres ofte som trekk ved den globale utviklingen (Aas 2007:3-4) som har "frigjort" de globale og internasjonale relasjonene fra fysiske hindringer, og gitt disse en flytende og ubegrenset karakter (Aas 2007:4-5). Både den internasjonale arenaen og sosiale og kulturelle forhold i det lokale miljøet er under stor påvirkning av denne prosessen, som har ført til at både avstands- og tidsforskjeller har blitt mye "kortere" (Aas 2007:6-7). Flyten av informasjon, varer, og mennesker har åpnet muligheten for et fruktbart og gjensidig samarbeid på internasjonalt nivå. En av flere konsekvenser av globalisering er den såkalte multikulturalismen, eller multinasjonalismen, som går ut på at hittil lokale verdier, identiteter, og prosesser har spredd seg på tvers av landegrenser, og på denne måten blitt internasjonalisert. Man kan derfor ikke snakke om det lokale uten å se på det globale, som igjen gjenspeiles i det lokale (Aas 2007:6).

1.5 Avhandlingens oppbygning

Oppgavens videre oppbygning er følgende:

Kapittel 2 er gjennomgang av metoden som er blitt brukt for å besvare forskningsspørsmålene.

Kapittel 3 tar for seg nasjonale og internasjonale tiltak mot menneskehandel. Det danner et overblikk over de ulike tiltakene som er satt i gang i kampen mot menneskehandel.

Videre behandler jeg i kapittel 4 norske dommer mot menneskehandel, supplert med opplysninger fra mine informanter. Gjennomgangen peker tilbake på forståelsen norske domstoler og hjelpetiltak har av «utnyttelse av sårbar situasjon» og «vold».

Kapittel 5 behandler globalisering- hvordan kan globale mekanismer påvirke kvinners utsatthet for vold og utnyttelse i menneskehandel. Kan den globale migrasjonen tilrettelegge for menneskehandel?

Oppvekst og levevilkår for kvinner fra Romania er hovedtemaene i kapittel 6. Her ser jeg på bakenforliggende årsaker til sårbarhet.

Kapittel 7 tar for seg holdninger til vold i nære relasjoner i Romania. Videre samfunnsmessige og rettslige holdninger til familievold og vold i nære relasjoner.

Kapittel 8 er avslutningskapittelet og oppsummerer poengene som er lagt frem om kvinners globale sårbarhet.

2 Metode

I dette kapitlet beskriver jeg valgene jeg har gjort med tanke på valg av metode, rekruttering av informanter, datainnsamling, analyse og ulike tolkningsnivåer av mitt forskningsmateriale. Kapitlet beskriver forskjellen på å forstå og forklare datafunn, og presenterer ulike fortolkningsmåter av mitt intervjumateriale. Jeg avslutter kapitlet med å drøfte noen etiske vurderinger og dilemmaer.

Forskningsmaterialet mitt bygger på kvalitative studier av strukturelle og kulturelle kapitalformer ofrene for påtvunget sexhandel i Norge preges av/ har, og disses mulige sammenheng med deres sårbarhet og utsatthet for utnyttelse og vold i sexhandel i Norge. Ved bruk av åpne samtaler og intervjuer med ansatte ved Nadheim, Pro-sentret og ROSA-prosjektet, samt gjennomgang av dommer og litteraturanalyse, undersøker jeg om det finnes sammenheng mellom ofrenes kapitalformer, og deres sårbarhet, og hvordan bruk av Pierre Bourdieus kapitalbegrep kan gi en bedre forståelse av kvinners situasjon. Av anonymitetshensyn fikk jeg ikke tilgang til rumenske ofre for sexhandel i Norge. Det er en for liten gruppe til å kunne sikre anonymiteten deres.

Datagrunnlaget i avhandlingen består altså av fire typer data: forberedelsessamtaler, seks intervjuer med fem informanter, forskningslitteratur og dommer. Alle disse fire datatypene analyseres kvalitativt. Jeg presenterer derfor en kvalitativ tilnærming til kapitalformer, sårbarhet, vold og påtvunget sexhandel.

2.1 Bakgrunn for undersøkelsen

I følge Widerberg (2001) har forskerens tidligere erfaringer og holdninger til forskningsobjektet han eller hun studerer, stor innflytelse på vedkomendes arbeid. Forskeres forforståelse av et gitt fenomen kan med andre ord påvirke forskningsresultatene (Widerberg 2001:156). Det er derfor viktig at en forsker analyserer og klargjør sin egen forforståelse av fenomenet før han/ hun setter i gang med et forskningsprosjekt. Bevissthet på egne holdninger kan hindre en forsker i å begå en rekke feil, som for eksempel generaliserende påstander, feilaktige slutninger eller fordommer. For å være i stand til å gjennomføre god forskning må man klargjøre sin egen kunnskap om det fenomenet man skal forske på.

Min interesse for menneskehandel begynte først på 1990- tallet, da jeg leste om polske kvinners arbeidsmigrasjon til Tyskland. Kort tid i forveien inngikk Polen en slags arbeidsavtale med Tyskland, der polske statsborgere fikk tillatelse til å reise og jobbe i Tyskland. De fleste kvinnene ble rekruttert til arbeidet gjennom ulike bemanningsfirmaer med løfte om godt betalte restaurant- eller renholdsjobber. Flere av dem forsvant imidlertid sporløst underveis. På slutten av 1990- tallet dukket det opp ulike `sjokkreportasjer` som beskrev grov utnyttelse og volden kvinnene ble utsatt for. Medieoppmerksomhet rundt dette fenomenet i Polen bevisstgjorde folk om at sexhandel med kvinner også skjedde der, men det var ikke før i 2002 de første forskningsbaserte rapportene om sex- trafficking begynte å strømme inn (HRI 2002; La Strada- Poland 2003).

Senere jobbet jeg periodevis som forskningsassistent på Fafo, der jeg fikk flere anledninger til å snakke om sexhandel i Norge og transnasjonal prostitusjon med spesialister for dette temaområdet deriblant May-Len Skilbrei. Åpne samtaler med forskerne på Fafo i tillegg til informasjon jeg har fra før på grunn av egen interesse for dette feltet, gjorde meg oppmerksom på manglende kunnskap på dette området. Menneskehandel har vært i samfunnets- og medias søkelys de siste årene og problematiseres ofte i det offentlige rom. Samtidig finnes det lite spesifikk forskning på området, spesielt når det gjelder voldsproblematikken innenfor temaområdet. Norsk forskning refererer til mer utbredte og dermed mer omtalte voldsformer de prostituerte kvinner utsettes for (Brunovskis og Tyldum 2004). Norsk media derimot skriver om brutale tilfeller av sex- trafficking. Det finnes med andre ord en stor diskrepans mellom forskningens og medias fremstilling av vold og menneskehandel i Norge. På tross av at jeg i utgangspunktet var mest interessert i den fysiske volden kvinner utsettes for, ble jeg etter noen intervjuer interessert i sårbarhetsbegrepet, og hvordan det defineres av hjelpetiltak og domstol i Norge. Denne oppdagelsen var mitt utgangspunkt for å skrive om sammenhengen mellom kvinners kapital, og deres sårbarhet og utsatthet for ulike voldsformer i menneskehandelvirksomhet.

2.2 Valg av metode

Målet med denne oppgaven er å få informantenes kunnskap om kvinners kapitalformer, som deres kultur, etnisitet, bakgrunn, utdanning. Videre vil jeg tolke disse i lys av sosiologiske teorier om strukturelle og kulturelle forhold for å se om det er sammenheng mellom kvinners kapital og deres sårbarhet og utsatthet for menneskehandel. Oppgaven skal undersøke sosiale

forhold og prøve å belyse sammenhenger mellom tre forhold, sårbarhet, vold og menneskehandel med kvinner fra Øst- Europa. Dette fenomenet lar seg ikke «måle», og mine data består hovedsakelig av ulike forskningsbidrag, dommer og intervjuer.

2.2.1 Induktiv tilnærmingsmåte

En tilnærmingsmåte der en forsker prøver å tilnærme seg kunnskap om et fenomen han ikke kjenner til fra før, der en forsker går inn i datainnsamlingsprosessen uten å ha noen klare antydninger eller hypoteser om studieobjektet, kalles for induktiv forskning. Denne formen for forskningsdesign blir vanligvis brukt innenfor kvalitative studier (Halvorsen 2008: 128). Til min undersøkelse behøvde jeg en tilnærmingsmåte som kunne brukes til undersøkelser på et lite kjent fenomen, og som åpnet for delvis strukturerte intervjuer. Utgangspunktet i induktive forskningsdesign er at en forsker gjennomfører observasjoner/ samtaler og analyserer innsamlet data. Han analyserer videre sine datafunn og knytter deretter sine empiriske observasjoner opp mot en teori som støtter disse (Halvorsen 2008:24).

Ved å bruke kvalitative data fikk jeg muligheten til å skaffe meg mer utfyllende informasjon, for på denne måten å kunne fordype meg i og forstå min problemstilling (Halvorsen 2008:122).

Kvantitative forskningsopplegg er egnet til målbare problemstillinger der data uttrykkes i tall eller andre mengdeterminer. Kvalitativ forskning brukes derimot i undersøkelser på enheter som ikke er kan tallfestes, og foreligger i form av tekst eller verbale utsagn (Halvorsen 2008:122). Det ville ha vært vanskelig å måle min problemstilling ettersom den går ut på informasjon om kvinner påtvunget til prostitusjon og den sårbare situasjonen de blir rammet av. Jeg undersøker med andre ord hvordan kvinners kapitalformer påvirker deres livssituasjon i det norske sexmarkedet. Videre problematiserer jeg hvordan mine informanter og domstoler forholder seg til kulturproblematikken, og hvilke egenskaper de forbinder med kulturen kvinnene kommer fra.

2.2.2 Imperativ/ fortolkende forskning.

Den gruppen kvinner jeg fokuserer på tilhører kanskje en litt stemplet og stigmatisert minoritetsgruppe i Norge. Prostituerte kvinner omtales ofte av norske media som fattige, lavt utdannede og som en svært sårbar gruppe kvinner. Særlig kvinner fra Romania, som folk ofte

kan assosiere med romfolk, kan få denne merkelappen. Men dette forklarer ikke kvinners sårbarhet. Jeg var derfor nødt til å se forbi det som tas for gitt, og prøve å analysere kvinners sårbarhet fra mange ulike innfallsvinkler. Jeg trengte derfor en forskningsmetode som gjorde mulig en analyse av kvinners sårbarhet og volden de utsettes for i lys av sosiale og kulturelle konstruksjoner i Norge. Hvordan beskrives og begrunnes altså kvinners sårbarhet av mine informanter? Hvorfor mener de at kvinnene er i en sårbar livssituasjon, og hva legger de i sårbarhetsbegrepet.

Katrine Fangen sier at for å avdekke nye kjennetegn ved et fenomen bør en forsker stille seg kritisk til eksisterende sannheter og se bak fordommer og rådende forhold (Fangen 1999:4). Fro å finne ut hvorfor mine informanter betrakter de rumenske prostituerte som mer sårbare enn andre kvinnegrupper må jeg forsøke å finne ut hvordan de definerer selve begrepet. Istedenfor å angi kun én tolkning av sårbarhetsbegrepet, kunne jeg ved bruk av dommer utvide min data til flere tolkninger. En slik innstilling til et gitt fenomen kan hjelpe med å avdekke diskriminerende og fremmedgjørende forhold, for eksempel generelle holdninger til romfolk og deres kultur, som jeg tar opp i denne oppgaven. Ved å `bruke` mine datakilder på denne kan bredden av tolkning av begrepet «sårbarhet» og «vold» spres (Fangen 1999:3). Imperativ forskning fokuserer på meningen ved en handling og hvordan den kan tolkes på ulike måter (1999:4). Dette er også en analytisk ramme brukt i denne avhandlingen for å presentere sårbarheten og volden kvinner rammes av som sosialt konstruert fenomen, kontekstualisert i det norske samfunnet. Jeg fokuserer med andre ord både på mitt forskningsobjekt, det vil si kvinners sårbarhet og utsatthet for vold, og på omgivelsene, det vil si de norske hjelpetiltakene og dommerne hvor denne sårbarhet blir skapt, definert og behandlet som sådan. En slik tilnærming til min problemstilling krever en forskningsmetode som gir muligheter til å undersøke et lite kjent temaområde, og som gir frihet til å fokusere på kompleksiteten ved sårbarhetssituasjonen og utsattheten for vold.

2.3 Kvalitativ metode

Forskningsspørsmålene som tas opp og problematiseres i denne masteroppgaven representerer et lite utforsket temaområde, og krever derfor forskningsmetode som gir plass til både åpne og strukturerte innsamlingsmetoder. I motsetning til kvantitativ forskning gir kvalitativ metode rom for intervjuets- eller- samtalens naturlig løp, hvor det av forskeren ikke forventes ferdig formulerte spørsmål. Kvinners kapitalformer innenfor sexhandel i Norge, og kvinnes

kultur/ etnisitet, har ikke blitt utdypet i lys av strukturelle og kulturelle forhold. Irina Polyakova (2007), May- Len Skilbrei (2006) er blant de forskerne som har nevnt og beskrevet strukturelle mekanismer som legger til rette for trafficking, men de har ikke brukt Bourdieus kapitalformer for å forklare sårbarheten og volden de prostituerte utsettes for. Det er med andre ord lite forskning på sårbarhet og vold innenfor sex-trafficking i lys av strukturelle og kulturelle forhold. Kvalitative undersøkelser anvendes gjerne i eksplorerende forskning som krever fleksibilitet (Halvorsen 2008:131), og hvor temaene hentes fra det empiriske materialet (Wideberg 2001:127). En analyse av ulike kapitalformer hos kvinner forutsetter at jeg får tilgang til informanter som har den type kunnskap, og ikke minst som er villige til å dele sin kunnskap med meg. En kvalitativ metode viste seg å være best egnet til å besvare min problemstilling, ettersom den gjerne brukes til undersøkelser hvor kunnskapen man har fra før er beskjeden (Andersen 1990).

2.4 Uformelle samtaler

Åpne og uformelle samtaler er en del av feltarbeid, og disse kan være en nyttig redskap til å skaffe seg en forståelsesramme før man setter i gang med intervjuer (Repstad 1996:60). Jeg så på mine uformelle samtaler som forberedelsessamtaler til kvalitative intervjuer, og satte søkelys på ulike trekk ved menneskehandel som jeg ikke hadde tenkt på før. Uformelle samtaler hadde stor påvirkning på utformingen av problemstillingen og forskningsspørsmålene i avhandlingen min. Samtalene med ansatte ved Fafo og Nadheim gjorde meg klar over kompleksiteten menneskehandel preges av. Forskerne problematiserte kvinners sårbarhet og medias ensidige fremstilling av sex- trafficking, samt de stigmatiserende konsekvensene denne fremstillingen har for den aktuelle gruppen kvinner. De viktigste opplysningene jeg fikk gjennom disse samtalene var imidlertid informasjon om at kvinners sårbarhet, og deres utsatthet for vold fra bakmann/kjæreste, kan belyses med bakgrunn i litteratur om vold i nære relasjoner. Forskerne gjorde meg også oppmerksom på hvor lite forskning det finnes på fysisk vold og omfanget av innesperring som en del av menneskehandel i Norge. Mine samtalepartnere begrunnet det med at det ikke er så ofte slike situasjoner finner sted, og at det er svært få personer som tør å anmelde slike forhold. Konsekvensen av dette er at det finnes altfor få kilder til å gjennomføre en grundig forskning på grov fysisk vold, innesperring og slavelignende forhold i menneskehandel i Norge. Dette tyder på at det finnes behov på forskning på dette temaområdet. Samtidig ble jeg gjort

oppmerksom på at det finnes et stort behov for forskning på de nye kvinnegruppene innenfor menneskehandel, det vil si kvinner fra Litauen og Romania, som har begynt å bli synlige på det norske prostitusjonsmarkedet de siste årene. Samtalene tydet i tillegg på at det trengs forskning på voldsformer som gjelder flertallet av de prostituerte, det vil si de indirekte og latente voldsformene kvinnene utsettes for. Jeg tok derfor kontakt med hjelpetiltakene nevnt av mine samtalepartnere som hjelpetiltakene med mest kunnskap og erfaring med prostitusjons- og menneskehandelsproblematikken; det vil si Nadheim, Pro-sentret og ROSA-prosjektet. I tillegg ble en advokat utpekt som en god informasjonskilde. Jeg skrev deretter e-post til Nadheim, Pro-sentret og ROSA-prosjektet med en forespørsel om å intervju ansatte med arbeidserfaring med kvinner utsatt for menneskehandel. E- posten inkluderte en presentasjon av min problemstilling, og forskningsspørsmål som jeg ville undersøke.

2.4.1 Intervjuer

Det viste seg at gjennomføring av intervjuer med ofre for menneskehandel ikke var mulig. Denne situasjonen gjorde at jeg måtte lete etter andre kilder til kunnskap om mitt tema. Jeg rettet derfor oppmerksomheten min mot ansatte ved Nadheim, Pro-sentret og ROSA-prosjektet som informasjonskilder som kunne gi meg de mest utførlige opplysningene om prostitusjons- og bakmenns-apparatet, samt kvinnes bakgrunn/ livssituasjon.

Mine informanter har lang erfaring med å jobbe med ofre for menneskehandel. Alle har vært i direkte kontakt med ofre og har hjulpet dem både i forhold til daglige aktiviteter ,det vil si som sosialarbeidere, og med forberedelser til rettsaker. Informantene er mennesker som har stor kunnskap både om ofrenes sårbarhet og om voldsdynamikken innenfor menneskehandel i Norge. Jeg betrakter mine informanter som en svært ressurssterk gruppe innenfor temaet jeg har forsket på.

2.4.2 Ekspertintervjuer

Jeg gjennomførte deretter noe jeg oppfatter som ekspertintervjuer. Ekspertintervjuer er et eksempel på en kvalitativ metode hvor man intervjuer eksperter, det vil si mennesker med mye kunnskap om, og erfaringer med, én/ ett gitt gruppe/ forhold. Mine informanter har mye kunnskap om prostitusjon og menneskehandel i Norge. Hvilke felt som dekkes av deres individuelle ekspertise kan variere sterkt. Debatten om cannabisbruk i Norge kan være et eksempel på et temaområde med store meningsvariasjoner blant ekspertene, hvor noen er for

og andre mot bruk og kriminalisering av dette stoffet (Haug 2012:8). Jeg fant ikke like store skiller blant mine informanter med unntak av ett tilfelle der en av mine intervjupersoner mente at alle kvinner utsatt for menneskehandel blir voldtatt, og at prostitusjon i seg selv er vold mot kvinner. Jeg var likevel mest interessert i informantenes kunnskap om gruppen jeg skulle fokusere på (Halvorsen 2008), og ikke så mye i deres arbeidsmessige holdninger til prostitusjon, men det kan tenkes at de som representanter for sitt arbeidssted er forpliktet til å uttale seg i overensstemmelse med virksomhetens formål og policy. Det er derfor viktig å klargjøre hva de ulike hjelpetiltakene arbeider med og står for.

Nadheim er et senter for kvinner og menn med prostitusjonserfaring. Senteret driver med oppsøkende arbeid både når det gjelder utendørs og innendørs prostitusjon. Arbeidet deres går hovedsakelig ut på å etablere kontakt med folk med prostitusjonserfaring, og gi bistand gjennom oppfølgingsarbeid rettet mot enkeltpersoner. Faglig og politisk påvirkningsarbeid er også en del av Nadheims arbeidsoppgaver. Jeg har hatt tre intervjuer med to ansatte ved Nadheim hvor den ene hadde en lederposisjon og den andre var sosialkonsulent med spesialisering innenfor saker med rumenske kvinner med prostitusjonserfaring.

Pro-sentret er Oslo kommunes hjelpetilbud for kvinner og menn med prostitusjonserfaring som tilpasses brukernes behov og spenner fra arbeid med enkeltpersoner over tid, til drop-in helsehjelp, og oppsøkende arbeid. Dette hjelpetiltaket har fokus på forebygging av prostitusjonsvirksomhet der målet er å spre kunnskap om årsaker til, og skadevirkninger ved, prostitusjon. Pro- sentret agenda går mer ut på å få folk ut fra prostitusjonen. Dette står i kontrast til Nadheim og ROSA, som ikke fremstår med noe klart stilling i forhold til prostitusjonsvirksomhet. Jeg har gjennomført et tretimers langt intervju med en ansatt ved dette senteret.

ROSA- prosjektet er et hjelpetiltak som tilbyr bistand og beskyttelse til ofre for menneskehandel i Norge. Det er det `yngste` tiltaket, opprettholdt i 2005 i forbindelse med Regjeringens Handlingsplan mot menneskehandel med kvinner og barn (2003- 2005). ROSA driver hovedsakelig med formidlingsarbeid om menneskehandel til studenter, journalister eller andre som ønsker å vite mer om dette temaområdet, men den mottar også henvendelser fra personer som utsettes for menneskehandel. Dette hjelpetiltaket tilbyr offentlige etater, frivillige organisasjoner og advokater veiledning og hjelp. Jeg har hatt ett intervju med en av de ansatte i dette prosjektet.

Jeg har også intervjuet en advokat som har spesialisert seg på saker om menneskehandel hvor ofrene kommer fra alle mulige land, men hovedsakelig fra Øst- Europa og Nigeria.

Informanten min hadde på denne tiden jobbet med saker for menneskehandel i over 4 år.

2.4.3 Gjennomføring av intervjuer

Jeg har til sammen gjennomført seks intervjuer med fem representanter for de aktuelle (hjelpe)tiltakene på feltet/ informanter. Intervjuene varte i alt fra en til tre timer. Jeg prøvde å stille enkle og klare spørsmål, siden det var viktig for meg at informantene skulle kunne belyse mine problemstillinger på en best mulig måte (Fog, 2004). Alle intervjuene ble gjennomført på informantenes arbeidssted og på deres kontor, altså i omgivelser som de er vant med.

Mye av informasjonen jeg fikk i mine forberedende samtaler gjentok seg i intervjuene. I tillegg brukte jeg en rekke rapporter og andre forskningsbaserte kilder. Dette gjorde at jeg fant det forsvarlig å avslutte etter det sjette intervjuet.

2.5 Analyse av intervjumateriale

Johannessen, Tufte og Christoffersen (2010) beskriver tre måter å «lese» en tekst på, hvor den første er bokstavelig, den andre er fortolkende og den tredje er refleksiv (s.166). Min masteroppgave baserer seg på en imperativ/fortolkende tilnærmingstype til min problemstilling hvor ulike fortolkningsmåter, og forståelse av sårbarhet og vold stilles helt sentralt (Fangen 1999:4). Gjennom mine intervjuer ble jeg gjort oppmerksom på sårbarheten kvinner innenfor menneskehandel forbindes med. Jeg hadde lite kunnskap om selve sårbarhetsbegrepet fra før, og jeg har ikke tenkt på det i analytisk forstand før min masteroppgave. Jeg fikk inntrykk av at hver gang jeg stilte noen spørsmål om fysisk vold og dens utbredelse i påtvunget sexhandel i Norge, begynte informantene mine å henvise til kvinners sårbarhet. På denne måten opplevde jeg ofte at oppmerksomheten ble flyttet fra volden til sårbarhet, eller satt på lik linje. Jeg begynte etter hvert å lure på hvorfor et så generelt begrep ble så sentralt i mine informanternes uttalelser. Gjennom intervjuene ønsket jeg først og fremst å få informasjon om vold kvinner fra Øst- Europa utsettes for, og om det finnes noen spesifikke kjennetegn ved den utvalgte gruppen, særlig i tilknytning til vold de utsettes for av sine bakmenn. Allerede etter mitt første intervju ble jeg klar over at ofrenes

kultur og etnisitet ikke var noe mine informanter ville snakke om. Fokus ble i stedet rettet mot kvinners sårbarhet som en indirekte faktor som legger til rette for at volden finner sted. Informantene mine ville ikke legge skylden for vold kvinnene utsettes for på deres kultur, samtidig som de ofte refererte til kulturen som en faktor som gjør noen grupper kvinner mer utsatt for vold enn andre. Dette kan skyldes at de ikke vil risikere å fordømme en allerede stigmatisert gruppe (Johannessen 2010: 168).

2.5.1 Ulike fortolkningsnivå og informantenes forhold til begrepsdefinisjon

Senere i intervjuet henviste informantene til kulturen kvinnene kom fra som en hovedårsak til at volden finner sted. Det var med andre ord et mulig tegn på at det her oppstod en *dialogisk resonnering*, det vil si en mulig motsetning mellom det mine informanter (den teoretiske antagelse) fortalte meg om årsaker til volden (kvinners kultur), og den faktiske forklaringen de ga meg på volden (mine faktiske funn). Mine intervjuobjekter ville ikke begrunne volden kvinnene utsettes for med kulturen kvinnene og bakmennene var representanter for, men samtidig opplevde jeg at det likevel er kulturen kvinnene kommer fra som får `skylda` for volden de utsettes for. Informantene danner en mening om et forhold ut i fra sine oppfatninger og de normer som er gjeldende i Norge. De er i tillegg påvirket av sin arbeidssposisjon og det miljø de opererer i (Johannessen 2010: 168). Denne refleksjonen, i tillegg til informantenes motvillighet mot å snakke om kvinners kultur, gjorde meg oppmerksom på det som lå bak det informantene sa (2010:68). Denne oppfatningen førte til at jeg begynte å konsentrere meg om sosiologiske teorier om strukturelle og kulturelle forhold, og hvordan disse kan bidra til en bedre forståelse av personers sårbare situasjon innenfor menneskehandel. Gjennom slik fortolkende analyse kunne jeg undersøke hvordan makroorienterte prosesser skaper og definerer begreper og holdninger til disse gjennom mine informanter, som de strukturelle og kulturelle prosessene formidles gjennom, og hvordan informantenes definisjon av sårbarhets- og voldsbegrepet kan ha påvirkning på ofrenes situasjon i Norge (Fangen 1999:5). Alle mine seks intervjuer tydet på at begrepsfesting av «utnyttelse av sårbar situasjon» og «vold» kan by på en diskrepans mellom den teoretiske delen av disse og den praktiske delen, og det som blir fanget opp av hjelpetiltakene som mine informanter tilhørte. Det er spesielt én av mine informanter som skilte seg ut med sin definisjon av vold da hun svarte på min spørsmål angående voldsutsatthet blant de prostituerte, med at prostitusjon er vold mot kvinner i seg selv, og at alle de prostituerte kvinnene hun har jobbet med har blitt voldtatt.

Imperativ sosiologi, som jeg bruker i min masteroppgave, baserer seg på et mål om forskning som ikke fokuserer så mye på den kommunikative delen ved forholdet/ handlingen som studeres, men heller fokuserer på den mening som forholdet gir uttrykk for (Fangen 1999:4). Ved å bruke kvalitativ forskning og ved å anvende både delvis strukturerte og delvis åpne spørsmål med mine informanter, fikk jeg muligheten til å oppdage slike nyanser, noe som ville ha vært vanskelig å oppdage og måle ved bruk av kvantitative undersøkelser (Thagaard 2003: 12).

Intervjuer ga meg i tillegg mulighet til å få informasjon som jeg ikke hadde fått dersom jeg brukte andre metoder, som blant annet data om hvordan informantene forstår erfaringer og begivenheter i kvinnes liv, og informanternes gjenfortelling og tolkning av kvinnes livssituasjon (Thagaard 2003: 83). De beskrev voldstyper ofrene for sex- trafficking blir utsatt for, og den hoved- mekanismen menneskehandel hviler på, det vil si maktmisbruk og utnyttelse av kvinners sårbare situasjon. Informantene gjorde meg også oppmerksom på at kvinnes sårbarhet i betydelig grad effektiviserer bakmennenes kontrollteknikker, og er derfor en avgjørende faktor i menneskehandel som virksomhet. Nå i ettertid ser jeg at intervjuer med ansatte hadde flere fordeler, og det var kanskje mer nyttig enn samtaler med ofrene, først og fremst fordi jeg ikke eksponerte noen av kvinnene for å bli traumatisert på nytt. Det vil si at mine intervjuer ikke har påført disse kvinnene noen psykiske eller fysiske skader (Jacobsen 2005:44). Gjenfortelling av deres tunge opplevelser kunne ha blitt en stor påkjenning både for dem og for meg. Jeg fikk også beskjed om at det ikke er lov å stille spørsmål om deres bakgrunn og familierelasjoner, ettersom veldig få av kvinnene ville ha svart på dette. Det er med andre ord ikke sikkert at jeg ville fått opplysninger om dette om jeg hadde intervjuet kvinnene. Intervjuene med ansatte utelukket også faren for at kvinnene blir gjenkjent av de ulike sosialarbeiderne som har hjulpet dem, og i verste fall for bakmennene. En annen fordel ved å intervjuer ansatte er den brede kunnskapen de har om brukere av hjelpetiltakene.

Åpne samtaler og intervjuene ga meg muligheten til å få informasjon om informantenes fortolkning av kvinners situasjon. Informantene fortalte meg om sine erfaringer med kvinnene, ulike tilnærmingsmåter til menneskehandel og den situasjonen kvinnene befinner seg i. Min analyse dreide seg om å forstå og forklare mine informanternes tolkning av kvinners situasjon og deres sårbarhet, og hva mine informanter mener skaper kvinners sårbarhet. Informantene ga meg videre et visst innblikk i hva som i følge dem kan være grunnen for at

kvinnene utsettes for vold daglig. Slik kunne jeg forsøke å forstå hvordan mine informanter tolker og forstår sårbarhet og voldsbruk innenfor menneskehandel (Johannessen 2010:168; Thagaard 2003: 83).

Det er ikke urimelig å anta at ansatte ved ulike hjelpeorganisasjoner har opparbeidet en viss analytisk avstand til ofrene for menneskehandel. Objektiviteten ved en historie fortalt av en som ikke har et personlig forhold til dette kan tenkes å være større enn i tilfeller der personen beskriver en situasjon som har berørt vedkommende personlig. Som nevnt kan det likevel være andre faktorer, for eksempel forpliktelser til arbeidsplassen, som kan ha hatt påvirkning på informanternes uttalelser (Jacobsen 2005:51). Videre kan man tenke seg at mine informanter er preget av sin egen arbeidsbakgrunn, og har en spesifikk tilnærmingssmåte til menneskehandel, men samtidig har de opparbeidet helhetsinntrykk som ofrene kanskje ikke har.

2.5.2 Prinsippet ved å forstå og ved å forklare

Sosial endring forutsetter at både beskrivelse, forklaring og forståelse er gjennomført på en ordentlig måte (Halvorsen 2008:40). Kvalitative forskningsdesign gir muligheten til å beskrive, utforske og analysere, og deretter forklare og forstå et gitt fenomen (Halvorsen 2008:40). I tillegg forutsetter kvalitativ undersøkelsesdesign at forskeren har forståelse av et studert fenomen, og kan svare på spørsmål om hva det undersøkte forholdet handler om eller betyr. Fangen (1999) argumenterer for at en forsker ikke kan forstå et fenomen uten å se bak etablerte sannheter og fordommer (1999:3). For å kunne analysere hva som er grunnen til at rumenske kvinner av mine informanter utpekes som en særlig sårbar gruppe kvinner innenfor menneskehandel i Norge, må jeg analysere hva man legger i kulturbegrepet, og hvilke faktorer og trekk i deres kultur som kan føre til at de beskrives som sårbare.

En forklaring av et gitt fenomen innebærer at en forsker klarer å utvikle en kausalforståelse av det, og kjenner til mekanismer som har forårsaket fenomenet (Halvorsen 2008:40). Hva er altså årsaken til at rumenske kvinner blir definert som særlig sårbare av mine informanter?

2.6 Analyse av dommer

På grunn av behovet for mer informasjon bestemte jeg meg for å gjøre bruk av rettsdokumenter, mer spesifikt dommer. Dommene er brukt for å se hvilken informasjon om

sårbarhet og vold man kan få ut av en analyse av straffesaker om menneskehandel i Norge. Gjennomgang av norske dommer for menneskehandel belyste strafferettens forhold til vold og utnyttelse av sårbar situasjon, og hva som legges i disse begrepene av norske domstoler.

Jeg baserer min domsanalyse på 21 registrerte dommer for menneskehandel i Norge i perioden fra 2003 til og med 2013. Åtte av disse sakene har gått gjennom tre instanser (tingrett, lagmannsretten og Høyesterett) hvorav tre omhandlet ofre fra Romania, og en for kvinner fra Albania, Brasil, Estland, Litauen, og Ukraina. 10 dommer gikk gjennom to instanser med 2 saker fra Romania, fire fra Litauen og en sak fra Brasil, Bulgaria, Estland, Kenya, Nigeria og Ukraina. En dom fra Albania, Litauen og en fra Romania gikk kun gjennom en instans. Til sammen var det 69 tiltalte personer siden mange dommer omhandlet flere bakmenn eller mennesker som ble dømt for andre forhold, som for eksempel at de har bidratt til utnyttelse. Til sammen ble 56 personer dømt for menneskehandel eller kriminalitet knyttet til menneskehandel. Det betyr at 13 personer ble frikjent for det de var tiltalt for i disse sakene.

De fleste dommene fikk jeg fra en spesielt kompetent person på området som også valgte ut dommene for meg. Dommene var anonymiserte uten navn verken på den fornærmede eller tiltalte, men med navnet på den rettslige instans. På denne måten slapp jeg arbeid med anonymisering av dommene og forskningsetiske vurderinger og innhenting av domsutvalget, informert samtykke og konfidensialitet.

Resten av dommene fikk jeg tak i gjennom lovdata tilgjengelige på www.lovdata.no, der alle dommene er anonymiserte.

Først letet jeg etter bruken av fysisk vold i utvalgte dommer, og jeg fant ut at det var spesielt to saker (en fra Litauen og en fra Romania) som var preget av det jeg ville ha beskrevet som en grov kvinnemishandling under særdeles skjerpene omstendigheter. På basis av åpne samtaler begynte jeg å forstå at det ikke kommer til å være mulig å gjennomføre en masteroppgave basert på empirisk datainnsamling om bruken av fysisk vold innenfor menneskehandel i Norge grunnet begrenset antall av registrerte tilfeller av slik kriminell virksomhet. Åpne samtaler med forskerne og intervjuer med mine informanter gjorde meg oppmerksom på problematikken knyttet til volds- og sårbarhetsbegrepet som har en sentral posisjon i vurderingen om et forhold kan kategoriseres som menneskehandel. Det var først da jeg rettet oppmerksomheten min mot sårbarhet og andre voldsformer, og hvordan disse

defineres. Videre analyserte jeg på hvilket grunnlag et forhold kategoriseres som menneskehandel, og fant ut at det finnes tre krav for at et forhold skal kunne straffeforfølges som menneskehandel. Det er forflytning, midler til utnyttelse og selve handlingen, det vil si utnyttelsen. For å se hvordan de norske domstolene forholder seg til begrepene «vold» og «misbruk av en sårbar situasjon», måtte jeg se på de to andre midlene for utnyttelse, det vil si «trusler» og «utilbørlige atferd» og hva som skiller disse fra de to første og sentrale i min avhandling. Jeg fokuserte dermed til slutt på strafferettens kategorisering av disse fire midlene.

På grunnlag av disse 21 dommene har jeg gått gjennom og analysert dem i lys av de fire midler til utnyttelse som spesifiseres, hvor jeg fokuserer på rettens forhold til sårbarhet, dens syn på ulike voldsformer, og videre, hva retten definerer som menneskehandel. Grunnen til å inkludere domsanalyse er å benytte den som empirisk grunnlag, som jeg skal drøfte i lys av mine intervjufunn. Straffebestemmelsen § 224, som er den såkalte menneskehandelsparagrafen, sto helt sentralt i min domsanalyse.

Alle sakene kjennetegnes av ulike former for voldsbruk. Indirekte og latente voldsformer er til stede i alle de 21 sakene om menneskehandel som jeg har gått gjennom. De aller fleste ofrene kjennetegnes av sårbarhetsnivå, både i livet de hadde før de bestemte seg for å reise til utlandet, og under deres opphold i Norge. Det var spesielt en sak fra Litauen og en sak fra Romania som skilte seg ut med hensyn til sterk grad av fysisk og seksualisert vold.

2.7 Litteraturstudie

For å finne frem til relevante forskningsbidrag til litteraturanalysen søkte jeg etter artikler, bøker og rapporter som refererte til menneskehandel ved bruk av fysisk vold. Det fantes på denne tiden ikke noe bidrag som var godt egnet for å drøfte min problemstilling i den norske konteksten, forskningsbidrag som drøftet fysisk vold (Collins 2008; Felson 2002; Isdal 2000; Lundgren 1990; Sipe, Hall 1996; Skjørten 1994; Skjørten, Bjørge, Olaussen 1999; Wallace 2002) og menneskehandel (Brunovskis, Skilbrei 2010; DuPont 2009; Kara 2006; Pickering 2011; Roth 2012; Skilbrei, Polyakova 2006) i og for seg fantes det derimot mye av. På siden av dette finnes det en rekke både nasjonale (Bjørndahl 2012; Handlingsplan 2011- 2104; KOM 2011) og internasjonale artikler og rapporter om menneskehandel og volden som utøves

innenfor denne virksomheten (ERRC; Hughes 2000; Hughes 2002; OSCE 2011; UNDOC; UNFPA 2007), men uten fordypning og analyse av mekanismene volden hviler på.

Jeg tok kontakt med forskerne på Fafo og ansatte ved ulike departementer for å forhøre meg med dem om de hadde noe forslag til relevant litteratur. Allerede under min første samtale om sammenhengen mellom fysisk vold og påtvunget sexhandel ble jeg gjort oppmerksom på at det er indirekte voldsformer som er mest utbredt, og derfor også problematisert innenfor en norsk forskning. Anbefalte forskning var ulike bidrag av Mai-Len Skilbrei (menneskehandel) og Kristin Skjørten (vold i nære relasjoner).

På grunn av informasjonen jeg fikk gjennom åpne samtaler og intervjuer bestemte jeg meg for å knytte sex- trafficking til vold i nære relasjoner.

Mine hovedkilder ble derfor Kristin Skjørtens bok: «Voldsbilder i hverdagen» og Siddharth Kara: «Sex- trafficking». I tillegg brukte jeg offentlige kilder, lovtekster og forarbeider. Eksempler på rapporter om menneskehandel og prostitusjon i Oslo er Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2006-2009, og 2011-2014) Pro-Sentrets «Farlige forbindelser» (2012) og May-Len Skilbreis «My life is too short (...)» (2006) Palermoprotokollen og evalueringen av ROSA-prosjektet. Alle dokumentene jeg har brukt har vært offentlige og allment tilgjengelige.

Min inngang til faglig forskningslitteratur var BIBSYS og ulike søkemotorer på nett i både norsk og engelsk språk, som for eksempel Google. Jeg valgte som oftest følgende søkebegrep: «vold/ violence», «kjønnet vold/ gender violence», «vold i nære relasjoner/ domestic violence/ partner violence», «menneskehandel/ human trafficking», «påtvunget seks handel/ sex- trafficking», «sårbarhet/ vulnerability/ vulnerability for exploitation in human trafficking» og «global sårbarhet/ global vulnerability/ internasjonal vulnerability», «migrasjon/ migration».

På denne måten fant jeg mange aktuelle bidrag til min avhandling. Jeg benyttet meg også av litteraturlister i bidrag jeg har analysert, siden omfanget av litteratur som analyserer sammenhengen mellom fysisk vold og menneskehandel ikke er stor.

2.8 Metodiske og etiske utfordringer

2.8.1 Forskningsetikk

Alle mine informanter ble informert om ulike grunnprinsipper i etisk forsvarlig forskning. Jeg har videre opplyst om taushetsplikten jeg er pålagt ved datainnsamlingen, og om fritt og informert samtykke. Jeg gjorde det klart for mine informanter at deltagelse i intervjuet var frivillig (Fangen 2010: 191), videre forklarte jeg at de hadde en påvirkning på intervjuets forløp og at de kunne avbryte intervjuet når som helst, slik at de ikke skulle føle seg presset eller forpliktet til å delta (Thagaard, 2002). Jeg informerte dem også om at alle de innsamlede opplysningene blir anonymisert, og at dataene vil bli slettet når masteravhandlingen min er ferdig skrevet. Jeg ga i tillegg uttrykk for at jeg skal sørge for å gjengi deres uttalelser på mest mulig korrekt måte. For å sikre prinsippet om korrekt gjengivelse ga jeg informantene tilbud om sitatsjekk før jeg skulle publisere disse i masteroppgaven min (Jacobsen 2005:45). Ingen av informantene ville benytte seg av dette. Prosjektet er meldt til, og godkjent av, Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (se vedlegg: NSD, intervjuguide).

Siden det ikke var mulig for meg å presentere alle mulige fordeler og ulemper som deltagelse i mine intervjuer kan medføre for informantene, sørget jeg for å gi dem tilstrekkelig informasjon om hva som er hensikten med oppgaven min, hva som skal problematiseres i den og hva jeg var interessert i å snakke om (Jacobsen 2005:47).

Noen av informantene ga uttrykk for at de ikke har noe imot å stå frem med navn. Jeg har likevel valgt å anonymisere, siden det ikke er noe behov for å fremstille dem med opplysninger som kan identifisere dem. Det kunne ha vært relevant i forhold til forskjellige hjelpetiltaks ulike syn på menneskehandelsproblematikken, og diverse holdninger til prostitusjon og politiet/ myndighetene, men det har ingen relevans i forhold til min problemstilling. Mine informanter tilhører en relativt liten gruppe, og ved å angi deres navn ville det har vært lett for utenforstående å gjenkjenne enkeltpersonene i mitt datamateriale (Jacobsen 2005:48). For å sikre anonymiteten har jeg byttet informanternes navn og kjønn, og jeg har heller ikke gitt noen andre opplysninger eller kjennetegn som kan brukes for å identifisere dem.

2.8.2 Forskning på marginaliserte grupper

Ved bruk av en kvalitativ metode kunne jeg analysere og se hvordan mine informanter ser på og forstår ofrenes virkelighet og situasjon. Den beste måten å studere en utsatt, marginalisert

og stigmatisert gruppe på er å se på den fra ulike vinkler. Det vil si se forbi stereotypiene. På denne måten kan man anvende en analyse som ikke fokuserer kun på en side av en gitt gruppe (Fangen 1998:3). En slik bruk av analytisk blikk hjelper en å se mer enn stereotyper (Fangen 1998:3). Når det gjelder gruppen jeg har undersøkt kan man kanskje si at ofte blir fordømt på bakgrunn av kulturen og landet ofrene kommer fra.

2.8.3 Ethiske problemstillinger

Så lenge en forsker studerer andre mennesker, og den forskningen berører deres private og/eller offentlige sfære, byr det på en del etiske dilemma (Jacobsen 2005:44). Temaet i min masteravhandling kan oppfattes som problematisk, siden den handler om privatliv og intimsfæren, det vil si (vold i nære relasjoner; sårbarhet), og den offentlige sfæren (migrasjon; globalisering). På tross av at jeg ikke har snakket direkte med ofrene, berører problemstillingen min tema knyttet til kjønnet vold, sex- trafficking, sårbarhet og utnyttelse, som kan oppfattes som svært sensitive områder. I tillegg handler mye i denne oppgaven om etnisitet, kultur, mentalitet og marginalisering sett i lys av de landene ofrene og bakmennene kommer fra. Jeg har derfor vært oppmerksom på hva jeg skriver, og hvordan jeg formulerer meg, og det var derfor ekstra viktig for meg å ikke ta intervjuer ut av konteksten, da informanten kan ha sagt noe som har avkreftet påstanden senere i intervjuet (Jacobsen 2005:50). Jeg regner med at ingen av informantene ville bidra til forsterking av allerede eksisterende fordommer og generaliserende innstillinger til ulike land og kulturer.

Det største etiske dilemmaet er risikoen for å skade andre mennesker fysisk eller psykisk (Jacobsen 2005:44). Jeg har tidligere skrevet om muligheten for re-traumatisering hos ofrene, men siden jeg ikke har intervjuet ofrene, men ansatte ved ulike hjelpeorganisasjoner, trengte jeg ikke å ta hensyn til dette.

2.8.4 Belastende forskning

Mange av forskningsbidragene jeg brukte i utarbeidelse av denne oppgaven har vært belastende for meg. Det var til tider vanskelig å motstå en følelse av hjelpeløshet og fatalisme, noe det belastende materialet bidro til. Tanken på hvor skremte og hjelpeløse noen av disse kvinnene/ ofrene er, og hvordan deres personlige integritet krenkes, har vært vanskelig for meg å ignorere. En av personene jeg har hatt åpne samtaler med sa til meg: «Du har ikke det privilegium å føle. Du skal tenke». Analytisk og ikke emosjonell tilnærming til min

problemstilling har vært kanskje den mest krevende prosessen i utformingen av masteroppgaven, først og fremst fordi det krevde noe personlig av meg. Å skape distanse til et tema som omhandler vold i nære relasjoner, seksualisert vold og mennesker i svært sårbare situasjoner, ble en utfordrende prosess. Problematikken knyttet til menneskehandel kan være en stor påkjenning for en forsker, siden vedkommende utsettes for belastende og ofte ubehagelig informasjon. Å bygge opp teknikker for å minske denne påkjenningen er derfor en prosess i seg selv, og har i mitt tilfelle vært en del av forskningsmetoden.

Behovet for å gjøre ting som kunne hjelpe meg å pense tankene over på et mer positivt spor og på denne måten koble av fra ofte svært ubehagelige forhold jeg fikk hørt under mine intervjuer og leste om i dommene, stod derfor sentralt. Siden jeg begynte å føle en slags avsky for mennesker og spesielt den mannlige delen av befolkningen, begynte jeg å lete etter en form for «nøytraliseringsteknikker», som kunne hjelpe meg å bevare troen på mennesker. Det ble derfor lett å rette fokuset mot dyr og natur. Hver mulighet til å få seg en helgetur til marka ble utnyttet. Ettersom å stikke en tur fra lesesalen til (for eksempel) Nordmarka midt i uka kan være en tidskrevende avkoblingsmetode, begynte jeg å bruke YouTube og dens kanaler om dyr, som for eksempel «Too cute», «Animals complication» osv. Å rette oppmerksomhet mot noe behagelig og hjertevarmende har hjulpet meg å overvinne følelsen av hjelpe- og håpløshet som jeg kjente på flere ganger under mitt arbeid med masteroppgaven.

2.8.5 Hva kunne vært gjort annerledes?

Det eneste jeg kunne tenke meg å gjøre nå, når jeg er på slutten av utarbeidelsen av oppgaven, er å intervju noen ansatte i politiet eller påtalejurister, for å høre mer om tilfeller av menneskehandel som aldri når tinghuset. Det dreier seg om saker som aldri blir videreført av straffeapparatet på grunn av bevismangel. Dette kunne ha vært en interessant innfallsvinkel, spesielt sett i lys av definisjonen av vold og sårbarhet innenfor den praktiske delen av det norske straffesystemet.

3 Internasjonalt og nasjonalt lovverk

Ifølge ILO (International Labour Office) ble 20,9 millioner mennesker utnyttet i ulike former for menneskehandel i perioden 2002- 2011. Av disse 20, 9 millionene ble cirka 90 % av dem utnyttet i den private økonomien. Omtrent 2.5 million personer blir ofre for menneskehandel globalt hvert år. Dette betyr at 18,7 millioner mennesker blir utnyttet i tvangsarbeid enten av private mennesker, kriminelle organisasjoner eller store bedrifter. Av disse 20, 9 millionene blir 4,5 millioner mennesker i verden ofre for påtvunget sexhandel. Dette betyr at 22 % av alle mennesker utnyttet i tvangsarbeid eller tvangstjeneste blir ofre for sex-trafficking (ILO 2102:13) og kvinner utgjør 98 % av ofrene (ILO 2012:14).

74 % av seksuell utnyttelse skjer i forbindelse med migrasjon, 19 % finner sted internt, det vil si i opprinnelseslandet, og 7 % foregår på annen måte (ILO 2012:16). Andelen kvinner er s Politidirektoratet 2014:27). Menneskehandel er på andre eller tredje plass over de mest innbringende kriminelle virksomhetene i verden, rett etter våpenhandel og handel med narkotika (Politidirektoratet 214:23).

Frem til vedtaket av CATOC og FN-protokollen, kalt for Palermoprotokollen, hersket det stor uenighet om hvordan menneskehandel burde defineres. Mangelen på en internasjonal definisjon av menneskehandel ble sett på som en hovedårsak til at tidligere forsøk på å bekjempe og straffeforfølge handel med mennesker ikke har gitt forventede resultater (Roth 2012: 68). Det fantes et stort behov for en felles definisjon av handel med mennesker som både FNs medlemsland, og andre land i verden kunne bruke (Cullen-DuPont 2009:29).

3.1 Definisjon av begrepet menneskehandel

Under FNs Konvensjon i år 2000 i Palermo på Sicilia ble Palermoprotokollen underskrevet. Den endelige versjonen av begrepet menneskehandel ble definert i artikkel 3 bokstav a) og lyder som følger:

Trafficking in persons shall mean the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons, by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation. Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of the

prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or the removal of Organs (...) (UN 2000: 2).

Protokollen var det første juridiske og internasjonale vedtaket med en samstemt definisjon av menneskehandel. Den ble sett på som en stor suksess, og en viktig faktor når det gjaldt forbedring og effektivisering av den internasjonale innsatsen, og samarbeidet rettet mot å oppdage, forebygge og bekjempe grenseoverskridende kriminalitet og handel med mennesker (Roth 2012: 68).

Artikkel 3 i Protokollen om å forebygge, bekjempe og straffeforfølge menneskehandel, særlig handel med kvinner og barn, består av tre hovedelementer (UNODC 2012:1).

Den første er selve *forflyttingen* som går ut på: rekruttering, transportering, overføring, husing eller mottak av personer (UNODC 2012:16).

Det andre er *midler* som brukes for å utføre handlingen eller starte utnyttelsen. Trusler, tvang, vold, trusler om vold, bortføring, bedrageri, maktmisbruk, misbruk/ utnyttelse av en sårbar posisjon, og/ eller: «å gi eller motta betaling eller fordeler for å oppnå samtykke fra en person som har kontroll over en annen person». Midlene brukt for å utnytte andre i menneskehandel kan også være av mer indirekte art, som for eksempel psykologisk vold, overtalelse, forledelse, manipulasjon, bedrageri og svindel/ lureri. Council of Europe pekte i sin rapport om utnyttelse i menneskehandel (2005) på at svindel og bedrageri ofte benyttes av bakmenn ettersom de forleder sine ofre med tilbud om en lukrativ jobb (Council of Europe Convention against Trafficking in Human Beings 2005 pkt.82). 'Utnyttelse av sårbar situasjon' kan være vanskelig å definere siden begrepet gir mye plass til tolkning, og ulike forhold som faller inn under begrepet kan skille seg betydelig fra hverandre (UNDOC 2012:17). Palermoprotokollen (2000) gir ikke noen klar definisjon på hva som er den laveste grensa for at en handling kan begrepsfestes ved bruk av 'utnyttelsen av sårbar situasjon' (UNODC 2012:17). Ved formulering av definisjonen i 2000 var begrepet 'utnyttelse av en sårbar situasjon' helt nytt, men det ble forklart i protokollen at begrepet refererer til hvilken som helst handling som setter offeret i en situasjon der han/ hun ikke har noe annet reelt eller akseptabelt valg enn å godta og underkaste seg de krav som settes (UNDOC 2012:18). Hva som menes med akseptable og reelle valg ble ikke videre forklart.

Det tredje hovedelementet ved trafficking er målet ved selve handlingen, det vil si *utnyttelse* (UNODC 2012:16). I lys av den internasjonale loven må alle tre elementene være til stede for

at en handling kan defineres og straffeforfølges som menneskehandel. Unntaket fra denne regelen er tilfeller der offeret er et barn, det vil si personer under 18 år. Når det gjelder barn defineres de i utgangspunktet som i en sårbar situasjon, slik at all utnyttelse av barn regnes som menneskehandel (UNODC 2012:1).

Protokollen definerer videre at også personer som har bidratt til utnyttelsen på mer eller mindre indirekte vis blir straffet for menneskehandelvirksomhet. Straffeforfølgelse for menneskehandel inkluderer også personer som:

- a) legger forholdene til rette for slik utnyttelse eller forledelse som nevnt i første ledd ved å anskaffe, transportere eller motta personen,
  - b) på annen måte medvirker til utnyttelsen eller forledelsen, eller
  - c) gir betaling eller annen fordel for å få samtykke til utnyttelsen fra en person, som har myndighet over den fornærmede, eller som mottar slik betaling, eller annen fordel, personer som har bidratt til utnyttelsen på en mer indirekte måte
- (http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_2-14).

3.1.1 Avklaringer av sårbarhetsprinsippet

Sårbarhetsprinsippet går først og fremst ut på mangel av reelle og akseptable valgmuligheter (UNODC 2012:18). Det finnes ikke noe krav til kontinuiteten av sårbarhet, det vil si at en person må ikke ha vært i en sårbar situasjon under hele hendelsesforløpet for at det skal foreligge misbruk av en sårbar situasjon.

I tillegg ble en rekke vurderinger av sårbarhetsbegrepet foretatt under ulike internasjonale treff. En av dem var 100 Brasilia Regulations Regarding Access to Justice for Vulnerable People i Brasil i 2008. Sårbarhetsdefinisjon ble utvidet på følgende måte:

Vulnerable people are defined as those who, due to reasons of age, gender, physical or mental state, or due to social, economic, ethnic and/or cultural circumstances, find it especially difficult to fully exercise their rights before the justice system as recognised to them by law. The following may constitute causes of vulnerability: age, disability, belonging to indigenous communities or minorities, victimization, migration and internal displacement, poverty, gender and deprivation of liberty. The specific definition of vulnerable people in each country will depend on their specific characteristics, and even on their level of social or economic development. (Brasilia Regulations Regarding Access to Justice for Vulnerable People 2008:5)

Sårbarheten henger altså sammen med ofrenes svekkede psykiske, fysiske og økonomiske tilstand, som er forårsaket av ulike livsvansker, og som gjerne har pågått en stund. Kvinnene er derfor lett påvirkelige og villige til å tro på at deres liv vil bli bedre i utlandet (IOM 2003). I definisjonen av menneskehandel som European Trafficking Convention legger til grunn, defineres sårbarhetsbegrepet slik:

the vulnerability may be of any kind, whether physical, psychological, emotional, family-related, social or economic. The situation might, for example, involve insecurity or illegality of the victim's immigration status, economic dependence or fragile health. In short, the situation can be any state of hardship in which a human being is impelled to accept being exploited. Persons abusing such a situation flagrantly infringe human rights and violate human dignity and integrity, which no one can validly renounce (European Trafficking Convention, Explanatory Report, art. 83).

Med «misbruk» vises det til bevisst utnyttelse til egen vinning eller forledelse til noe som gir noen en form for utbytte. Et eksempel på misbruk av en sårbar situasjon kan være når en bakmann kjenner en ung kvinne som ikke har jobb, og som har et barn som hun må forsørge. Kvinnen bor hos foreldrene, og har et vanskelig forhold til sin far, som har brukt vold mot henne ved flere anledninger. Bakmannen tilbyr henne hjelp ved å skaffe henne jobb i utlandet, han skal dekke reisen hennes og anskaffelse av nødvendig reisedokumentasjon. Bakmannen er klar over at på tross av hennes frykt for å reise til utlandet er hun nødt til å skaffe seg jobb og penger forttest mulig. Kanskje har han innledet et kjæresteforhold med henne, lover henne hjelp og beskyttelse, og snakker om deres fremtidige liv sammen. Han er snill, omsorgsfull og sjarmerende. Hun bestemmer seg for å reise på tross av at hun har hørt at noen jenter blir lurt og utnyttet. Misbruk av hennes situasjon består i at bakmannen bevisst setter henne i en situasjon som hun ikke ville ønske for seg selv. Han hjelper henne ikke, men rekrutterer henne med sikte på å utnytte henne ved at han tjener penger på hennes arbeid. Grovt sagt kunne man kanskje si at bakmannen innleder et parasittisk forhold til henne, der han er parasitten og hun er hans næringsgivende offer. Kvinnen ville ikke sagt seg villig til å reise om hun hadde vist hvordan hennes liv og arbeidsforhold kom til å se ut i virkeligheten.

3.1.2 Skillet mellom menneskesmugling og menneskehandel

Menneskesmugling knyttes til migrasjon av folk der en utenforstående person får betalt for å hjelpe vedkommende med å komme seg til et ønsket land (FAFT 2011:11). Ifølge FN-protokollen defineres menneskesmugling på følgende måte:

the procurement, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit, of the illegal entry of a person into a State Party of which the person is not national or a permanent resident» (UN 2000:3).

Menneskesmuglere legger til rette for reisen og assisterer sin «kunde» i hans eller hennes forsøk på å krysse grenser på illegalt vis (Musacchio 2009:1018). I utgangspunktet skal smugleren kun transportere den reisende, og la ham/ henne gå fri og klare seg på egen hånd når de har nådd et ønsket land eller sted. Allikevel forekommer det situasjoner hvor emigranter blir satt i arbeid som han eller hun ikke ønsker å utføre, etter at landegrensene ble krysset. Det kan derfor være vanskelig å skille mellom menneskesmugling og menneskehandel, siden menneskehandel kan inkludere elementer av menneskesmugling. På tross av dette kan man påstå at hovedforskjellen mellom disse to er at menneskehandel handler om utnyttelse, mens menneskesmugling handler om ulovlig grensepassering. Menneskehandel kan skje innenfor opprinnelseslandets grenser, og innebærer nødvendigvis ikke kryssing av grenser (FN Protocol against the smuggling and migrants 2000:2).

3.2 Samtykkebestemmelsen

Under FNs forhandlinger i Palermo ble mange medlemsland svært opptatt av å skille mellom en frivillig og ikke-frivillig arbeidssituasjon. FNs medlemsstater ble enige om at frivillighet burde vurderes i henhold til selve menneskehandel-definisjonen utarbeidet i Palermo. Hvis en person har blitt rekruttert til arbeidsvirksomhet ved hjelp av trusler om bruk av vold eller bruk av vold eller andre former for tvang, av bortføring, av bedrageri, av forledelse, av misbruk av myndighet eller av sårbar stilling av å gi eller motta betaling eller fordeler for å oppnå samtykke fra en person som har kontroll over en annen person, med sikte på utnyttning, skulle vedkommende behandles som et mulig offer for menneskehandel (artikkel 3 bokstav a) Palermoprotokollen 2000:2). Artikkel 3 bokstav b) definerer prinsippet i samtykkebestemmelsen i følge av hvilket offerets samtykke ikke skal tas i betraktning så lenge noen av midlene nevnt i artikkel 3 bokstav a) har blitt brukt (Palermo protokollen 2000:2). Grunnen til det er at noen ofre for menneskehandel ikke er klar over deres offerrolle, eller ikke er bevisst på at de blir utnyttet, lurt eller forledet. Noen ofre nekter for at de har blitt

utnyttet på grunn av frykt for hevn og represalier fra sine bakmenn. Samtykke er derfor irrelevant i tilfeller der det finnes indikatorer på at en kan ha blitt utnyttet eller forledet til en situasjon med veldig få, eller ingen, akseptable valgalternativer. Samtykkebestemmelsen er derfor ment å beskytte mennesker utsatt for menneskehandel og styrke deres posisjon i retten (UNODC 2012:19).

Mine informanter fortalte at det finnes flere eksempler på tilfeller der kvinner visste at de skulle prostituere seg i Norge, men ble enig med sin bakmann om å fordele tjente penger 50/50. Det var først i Norge at de skjønnte at de arbeidsforholdene de ble enig om med sin bakmann ikke gjaldt lenger. Ofrenes samtykke er i slike tilfeller irrelevant, fordi offeret samtykket (for eksempel) til prostitusjon, men arbeidsforholdene ble forandret underveis. Det samme samtykkeprinsippet gjelder for tilfeller der offeret bevisst har inngått en arbeidskontrakt som bærer preg av utnyttelse. Arbeidsgiveren skal fortsatt straffes for menneskehandel, siden hans hensikt var å utnytte noen som var i en sårbar situasjon.

Ens samtykke er irrelevant dersom noen har blitt utnyttet i en sårbar situasjon, for har de samtykket i en situasjon der de opplevde at de ikke hadde noe annet reelt eller akseptabelt valg enn å samtykke. Samtykkebestemmelsen henger altså tett sammen med begrepet misbruk av sårbar situasjon.

3.3 Palermoprotokollen i en norsk kontekst

Palermoprotokollen forplikter alle land som har underskrevet FN- konvensjonen til å respektere og fremme menneskerettigheter og bekjempe handel med mennesker (Handlingsplan 2011-2014). Det er per dags dato over 150 land i verden som har ratifisert Palermoprotokollen. I desember 2000 undertegnet Norge Palermoprotokollen, og ratifiserte den tre år senere.

Protokollen trådte i kraft den 25. desember 2003, og forårsaket en rekke forandringer i Norges håndtering av menneskehandel (Regjeringens rapport 2011- 2014, KOM 2012).

En rekke tiltak ble satt i gang deriblant den første Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel av Justisdepartementet, publisert i februar 2003. Målet med handlingsplanen var å møte: «de etiske, sosiale og rettslige utfordringene menneskehandel førte med seg» (Handlingsplanen 2003-2005:1) og forsterke: «samarbeid og koordinering av aktiviteter

mellom departementene, underliggende etater og organisasjoner som arbeider i forhold til menneskehandel» forebygging (ST.prp.nr 2, 2007-2008:12).

Den 3. mai 2005 i Warszawa ble det publisert et samtykke til ratifikasjon av Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel. Konvensjonen ble signert av norske myndigheter i 2008 og har hatt en stor påvirkning både på forebygging og bekjempelse av menneskehandel.

Frem til 2007 ble de fleste registrerte tilfeller av menneskehandel forbundet med utnytting i prostitusjon. Staten fokuserte derfor på å gi støtte til organisasjoner og offentlige tjenester som driver oppsøkende virksomhet i prostitusjonsmiljøene. Målet med dette var å gi mulige ofre for menneskehandel muntlig og skriftlig informasjon om tilbud og rettigheter og hjelpe dem med å komme i kontakt med hjelpe- og tjenesteapparatet (ST.prp.nr 2, 2007-2008:11). Kirkens bymisjon, Pro-sentret og ROSA fikk statlig støtte til etablering og videreføring av oppsøkende arbeid, og informasjonsformidling overfor prostituerte (2007- 2008:11). Videre ble Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (KOM) etablert høsten 2006. KOM skulle koordinere arbeidet med bistand og beskyttelse av ofre for menneskehandel på nasjonalt nivå (2007-2008:12).

FNs konvensjon i 2000 pekte på at menneskehandel er en flerdimensjonal kriminell virksomhet, og kan forekomme hos for eksempel: vaskebyråer, hushjelper, au pairer, i private hjem, i restauranter, gatesalg, bilpleiefirmaer, tigging, jordbruk og i bygg- og anleggsnæringen (Handlingsplan 2011- 2014:6-8). Ratifiseringen av Palermoprotokollen i 2003 forpliktet den norske stat til å ha en strafferettslig praksis i samsvar med Menneskehandel-konvensjonen (Handlingsplan 2003-2005:1). Norge behøvde en lovbestemmelse som kunne dekke alle ulike forhold menneskehandel kan forekomme i. Den gamle paragrafen dekket ikke innholdet av menneskehandelsdefinisjonen utarbeidet i Palermo, og hadde i tillegg vanskelig ordlyd. Departementet bestemte seg for å nyansere denne og lage en ny paragraf på bakgrunn av FN's menneskehandelsdefinisjon, men med en ordlyd som skulle tilpasses norske lovgivningstradisjoner.

3.3.1 Straffeparagraf § 224

Signeringen av Palermoprotokollen i 2003 forpliktet Norge til å ha et lovverk i tråd med definisjonen av menneskehandel i protokollen. Den 4. juli 2003 ble straffeparagraf § 224

nedfelt i norsk straffelovgivning, og den trådte i kraft samme dag (HR- 2010-982-A). Det norske straffeapparatet fikk deretter en egen bestemmelse for menneskehandel til flere formål (Ot. prp nr. 62 2002-2003). Den nye definisjonen av menneskehandel er følgende:

Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd utnytter en person til a) prostitusjon eller andre seksuelle formål, b) tvangsarbeid, c) krigstjeneste i fremmed land eller d) fjerning av vedkommendes organer, eller som forleder en person til å la seg bruke til slike formål, straffes for menneskehandel med fengsel inntil 5 år. (Handlingsplan 2011-2014:6)

Strl. § 224 er i samsvar med Palermoprotokollens definisjon av menneskehandel, og etterlyser tre hovedtrekk ved menneskehandel, det vil si forflytning, midlene som er brukt for at handlingen kan utføres og målet bak handlingen/ utnyttelsen (UNODC 2012:1). I følge Menneskerettskonvensjonens artikkel 4 krenker menneskehandel forbudet mot *slaveri* og tvangsarbeid (Handlingsplan 2011-2014:6). Utnyttelsen oppnås ved bruk av ulike midler/ kontrollregimer blant annet mer eller mindre direkte former for vold, press, kontroll og tvangsmidler som trusler, vold, misbruk av en sårbar situasjon og annen utilbørlig atferd (UNODC 2012:17). Palermo- protokollen regulerer også samtykkebestemmelsen.

3.3.2 Samtykkebestemmelse i strl. § 224

Palermoprotokollens (2000) artikkel 3 bokstav b) slår fast at ofrenes samtykke er irrelevant dersom noen av tvangsmidlene er brukt (Palermoprotokollen 2000:2), men samtykkets betydning er ikke regulert i § 224. Det ble derfor diskutert i hvilken grad samtykkets relevans bør lovreguleres. Strl. § 224 forutsetter at tvangsmidler skal ha vært brukt for at ofrenes samtykke skal være uten betydning (Ot.prp.nr.62, 2002-2003:64; ST.prp.nr 2, art.4 bok b) 2007-2008:12). Det betyr at hvis den tiltalte har brukt noen midler som trusler, vold, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd, vil et samtykke ikke medføre straffrihet.

3.3.3 Antall anmeldelser i Norge i perioden 2011- 2014

Politidirektoratets statistikk over «Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling» (2013) kategoriserer menneskehandel som en del av voldsforbrytelser med undergruppe `Forbrytelser mot personlig frihet` (2013:11). Ifølge deres register ble det registrert 30 anmeldelser for menneskehandel med prostitusjon som formål, eller andre seksuelle formål, i 2013. Det er fire anmeldelser mer enn i 2012, da det var 26 anmeldelser, og to mindre enn i 2011 (Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling 2013:12). Et økt antall anmeldelser trenger

nødvendigvis ikke henge sammen med økt kriminell virksomhet. Flere anmeldelser kan være knyttet til ofrenes vilje til å anmelde (KOM 2012: 9). Det er et kjent fenomen at menneskehandelsstatistikk preges av høye mørketall, ettersom mange er for redd til å anmelde forholdet på grunn av frykt for menneskehandlere og hjelpeapparatet (Politidirektoratet 2014:23). En annen grunn til at det er flere anmeldelser nå enn før kan være arbeidsinnsatsen til ulike hjelpeorganisasjoner i Norge som driver både oppsøkende arbeid og informasjonsformidling blant prostituerte i Norge (Silje Sønsterudbråten 2013:20). Antall anmeldelser for menneskehandel i prostitusjon i 1. tertial av 2014 er 15, 17 i 2013, og 9 i 2012. Dette viser at antall saker har gått ned fra året før (17 saker), men er fortsatt mye høyere enn antall anmeldelser i 1. tertial i 2012. Antall anmeldelser i 2. tertial av 2014 er 27 anmeldelser, 25 i 2013, og 20 i 2012 (Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling 2014:9). Det er to saker mer i år enn det var i 2013, og syv saker mer enn i 2012, med kun 20 anmeldelser.

3.3.4 Personer under oppfølging

I 2013 var det ifølge KOM (2013) 300 mulige ofre for menneskehandel som var under oppfølging av ulike etater og organisasjoner i Norge. Dette er 49 mulige ofre mindre og 16 % reduksjon fra 2012 med 349 potensielle ofre for menneskehandel (KOM 2013:35). Av disse 300 mulige ofre for menneskehandel ble 124 identifisert som sådanne i 2013. 52 personer har uklart identifiseringstidspunkt, KOM (2013) opplyser videre at alle over 18 år har takket ja til bistand og beskyttelse. Noen ofre under 18 år ville ikke ha bistand og beskyttelse, men barn skal ikke kunne velge bort bistand og beskyttelse (KOM 2013:34).

ROSA- prosjektet har i 2013 identifisert og bistått 52 potensielle ofre for menneskehandel som har takket ja til bistand, Nadheim har identifisert 20 personer, og Pro-sentret kun 9. Det var videre 82 potensielle ofre som har mottatt tiltak gjennom rapporterende instans i rapporteringsåret (2013) gjennom ROSA, 53 gjennom Nadheim, og 34 personer gjennom Pro-sentret (KOM 2013:30, 31).

De fleste potensielle ofrene for menneskehandel som mottok hjelp gjennom ROSA i 2013 er nigerianske, deretter følger rumenske (mange av dem rom folk) og bulgarske kvinner (ROSA 2013:29). ROSA driver ikke med oppsøkende arbeid og bistår ikke kvinner i hverdagen, og de er derfor avhengige av andre etater som henviser potensielle ofre til ROSA. I 2012 og 2013

ble de fleste ofrene henvist til ROSA gjennom politiet (2013:31). Kun halvparten av antatte ofre for menneskehandel i 2013 (52) bestemte seg for å anmelde sin bakmann (2013:37).

Pro-Senteret beskriver de rumenske og bulgarske ofrene som særlig sårbare på grunn av deres manglende språkkunnskaper og lav utdanningsnivå (Prosenderet 2013:6). Den største brukergruppen på Prosentret er nigerianske kvinner. Deretter er det thailandske og øst-europeiske, hvor den største gruppen er kvinner fra Romania og Bulgaria (Prosentret 2013:5,6). De nigerianske, norske og rumenske kvinnene benytter seg mest av Prosentrets drop- in tilbud (2013:23). De fleste ofre for menneskehandel som får opphold i Norge, får det ikke på bakgrunn av sin status som offer for menneskehandel, men på grunn av familiegjenforening med norsk barn eller ektemann, eller fordi *barnet* har fått status som flyktning (Prosenderet 2013:31).

Den mest dominerende brukergruppen hos Nadheim er, i likhet med kvinnene hos ROSA og Pro sentret, fra Nigeria. Den nest største brukergruppen er norske kvinner og deretter kvinner fra Bulgaria og Romania (Nadheim 2013:9-10). På tross av dette var det kun kvinner fra Nigeria som ble identifisert som mulige ofre for menneskehandel i 2013 (Nadheim 2013:17). Nadheim rapporterer videre at usedvanlig mange av kvinnene har fortalt at de ble utsatt for innesperring, vold og ran. Mange av de rumenske prostituerte tilhører romfolket og har store lese- og språkvansker, noe som forsterker deres marginaliserte posisjon i samfunnet (2013:11).

4 Analyse av norske dommer for menneskehandel

Målet med dette kapitlet er å belyse hvilke midler til utnyttelse i menneskehandel det legges vekt på i norsk rettspraksis, og hva slags forståelse av begrepene «utnyttelse av sårbar situasjon» og «vold» norske domstoler legger til grunn for sine beslutninger i menneskehandelsaker. Jeg undersøker altså på hvilket grunnlag norske domstoler definerer «utnyttelse av sårbar situasjon» og «vold».

Før jeg gjennomgår norske dommer for menneskehandel ønsker jeg først å se hva som skjer før en sak havner i retten.

4.1 Antatte og verifiserte ofre for menneskehandel

I Norge skiller man mellom personer som *identifiseres* som *mulige/antatte* ofre for menneskehandel, og personer som *verifiseres* som ofre. For å få innvilget refleksjonsperioden, og få mulighet til å tenke seg om en vil anmelde utnyttelse, er det nok å være et antatt offer (Sønsterudbråten 2013:20). Alle som identifiseres som et offer for menneskehandel skal behandles som sådan inntil det motsatte er bevist, og på grunnlag av dette skal de få tilbud blant annet om refleksjonsperiode, juridisk bistand og bolig.

Etter refleksjonsperioden er ferdig har vedkommende tre valg. Den ene er å anmelde forholdet, den andre er å søke om beskyttelse (asyl) og den tredje er å be om frivillig retur med IOM til hjemlandet sitt (ROSA 2013:38).

Hvis det antatte offeret bestemmer seg for å anmelde forholdet blir hans/ hennes sak sendt videre til UDI. Vedkommende får midlertidig opphold mens etterforskning og straffesak pågår. Hvis det foreligger en domsavsigelse kan kvinnen få oppholdstillatelse på grunn av sin rolle som vitne (ROSA 2013:39).

At noen er et mulig offer for menneskehandel innebærer at det finnes holdepunkter for å tro at vedkommende ble utsatt for menneskehandel. I prinsippet har alle virksomheter, organisasjoner og folk i Norge et ansvar for å identifisere en person som et mulig offer for menneskehandel hvis det finnes mistanke om at slik forhold har funnet sted. I slike tilfeller

skal identifisert antatt offer settes i kontakt med ulike hjelpetiltak. Videre kan vedkommende identifisere seg selv som et mulig offer (KOM 2008:8).

Verifisering av et offer for menneskehandel skjer derimot gjennom politi og påtalemyndighet, utlendingsmyndigheter eller barnevern (sistnevnte gjelder hvis personen regnes som mindreårig). Verifisering er ikke en regelstyrt prosess, og ingen av virksomhetene er forpliktet til å verifisere ofre for menneskehandel. Det er for øvrig ikke noe krav om at det skal være konsensus om verifisering mellom de ulike virksomheter ettersom de har forskjellige utgangspunkt og mål (KOM 2008:8).

Hvis verifisering skal skje gjennom politi og påtalemyndighet, finnes det krav om at et mulig offer for menneskehandel anmelder forholdet til politiet og derved får status som vitne/fornærmet i en etterforskning. På denne måten kan den tiltalte straffeforfølges. Endelig verifisering etableres ved rettskraftig dom mot bakmenn, men politiets og påtalemyndighetens verifisering av offeret fullføres også når påtalemyndigheten tar ut tiltale etter straffelovens § 224 mot de siktede (KOM 2008:8). Forskjellen i antall mellom mulige ofre og antall verifiserte ofre for menneskehandel kan derfor være stor (Sønsterudbråten 2013:23). Det er for øvrig kun få saker som havner i retten ettersom kravene som stilles for at sakene skal bli vurdert og tatt videre til straffeinstansen er strenge.

På det generelle, rettslige nivået i den norske rettspraksis, stilles det gjerne et krav om at en krenkelse har pågått over lengre tid (Rt-2010-1537). Det er flere vilkår som må være oppfylt for at noen skal kunne straffeforfølges og dømmes i Norge. Utgangspunkt for at noen kan straffeforfølges er at en begått handling defineres som straffbar, og videre at det finnes en lov som regulerer forholdet. Deretter vurderer retten om det finnes noen straffefriende grunner, som for eksempel nødverge, nødrett, politiprovokasjon, selvtekt eller visse typer samtykke (Johs. Andenæs 2004: 151). På grunnlag av dette bestemmer retten videre om gjerningspersonen har utvist skyld, det vil si om den tiltalte har handlet forsettlig og bevisst utført en straffbar handling, eller om han har gjort det uaktsomt. Dette legges det vekt på i flere punkter i dommene. Videre vurderer retten om gjerningspersonen var tilregnelig da handlingen fant sted. Det vil si om han ikke var sinnsyk, og om han var klar over hendelsen. Det siste prinsippet er den norske rettens prinsipp om at enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode (LG-2009-112226:4).

4.2 Midler for å utnytte et menneske.

Straffeparagraf § 224 skiller mellom fire midler som brukes for å utnytte en person, og som det vises til i strafferettsaker om menneskehandel.

Det første middelet er vold, der det sies: «Den som ved vold ... utnytter en person». Det andre er: trusler-«Den som ved ... trusler ... utnytter en person». «Den som ved ... misbruk av sårbar situasjon ... utnytter en person» er det tredje midlet, og det fjerde middelet er «utilbørlig atferd».

Disse fire midlene kan også sees på som en av flere krav eller kjennetegn ved et forhold som gjør at det kan straffeforfølges som menneskehandel. Jeg skal i utgangspunktet fokusere på vold og misbruk av sårbar situasjon, men siden alle fire midlene kan gli over i hverandre og være litt utydelige, beskriver jeg alle fire.

4.3 Hva forteller dommer?

Straffeparagraf § 224 er en sammensatt paragraf og den reguleres på grunnlag av omstendighetene handlingen har funnet sted under (Brunovskis og Tyldum 2004). Det er visse krav som må være oppfylt for at hendelsen kan straffeforfølges ved bruk av menneskehandel-paragrafen, og handlingen bør inkludere forflyttelse, midler handlingen ble utført med, og utnyttelse (UNDOC 2012:16).

4.3.1 Definisjon av vold og vold i nære relasjoner

I den norske straffeloven finnes det ikke noen regel om «kvinnemishandling», og vold mot kvinner i nære relasjoner behandles i tilknytting til de ordinære straffebestemmelsene om vold. Volden defineres derfor i henhold til straffeloven § 228 om legemsfornærmelser som rammer:

Den, som øver Vold mod en andens Person eller paa anden Maade fornærmer ham paa Legeme, eller som medvirker hertil, straffes for Legemsfornærmelse med Bøder eller med Fængsel indtil 1 Aar ([http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_2-15# % C2%A7232](http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_2-15#%20C2%A7232)).

Strl. § 228 blir brukt hvis vedkommende ble utsatt for slag eller spark, og i tilfeller der en: klyper, knipser, klorer, risper, biter, lugger, tar strupetak eller rister noen, dersom det skjer

med en viss kraft (NOU 2003: 31). Det settes ikke noe krav om at den voldsutsatte måtte ha blitt påført smerte eller skade ettersom bestemmelsen rammer enhver kraftanvendelse mot en annens legeme, men det settes krav om at fornærmedes legeme har blitt fornærmet. Strl. § 228 verner derfor ikke mot psykisk vold med mindre legemsfornærmelse har til følge en betydelig skade og også omfatter alvorlig *psykisk* skade (§ 9 første ledd) (Ot.prp. nr. 113 (2004-2005)). Omstendighetene rundt handlingen påvirker avgjørelsen av om en handling anses som straffbar vold (Slettan og Øie 2001:243). Hva som er straffbar vold etter § 228 er derfor en skjønnsmessig vurdering. I saker som omhandler vold mot kvinner forekommer det ofte andre former for krenkelse enn fysisk vold, som for eksempel trusler, og da bedømmes volden i forhold til andre krenkelser.

Vold i nære relasjoner straffes ved bruk av straffeloven § 219, denne lyder som følger:

Med Fængsel indtil 2 Aar straffes den, som udsætter nogen hans Husstand tilhørende Person for Nød ved modvillig at unddrage sig den ham paa hvilende Forsørgelsespligt, eller som ved Vanrøgt, Mishandling eller anden lignende Adfærd oftere eller grovt krænker sine Pligter mod Ægtefælle eller Barn eller mod nogen hans Husstand tilhørende eller hans Omsorg undergiven Person, som paa Grund af Sygdom, Alder eller andre Omstændigheder er ude af Stand til at hjælpe sig selv. Har Forbrydelsen havt Døden eller betydelig Skade paa Legeme eller Helbred tilfølge, anvendes Fængsel indtil 6 Aar” (Ot.prp. nr. 113 (2004-2005)).

På samme måte straffes en som har medvirket i noen av utnevnte forhold ((Ot.prp. nr. 113 (2004-2005)).

4.3.1.2 Strafferettens forhold til voldsbegrepet

Et eksempel på hva strafferetten omtaler som vold kan være et tilfelle av menneskehandel (Rt-2010-15379) der en kvinnelig bakmann (madame) ble dømt for grov menneskehandel. Årsaker til at denne virksomheten ble definert som grov var vold hun har utsatt fornærmede for, og utbytte hun har fått gjennom fornærmedes prostitusjon. I tillegg har fornærmede påtatt seg en stor gjeld for å kunne komme til Norge. Fornærmede måtte prostituere seg for å tilbakebetale gjelden sin ved å gi sin madame et beløp på 25 000 kroner per uke (!), hvis hun ikke klarte å samle nevnt beløp ble hun utsatt for slag og vold fra sin madame. Utnyttingen varte i syv måneder (Rt-2010-15379).

I dette tilfellet har vi både utnyttelse, (fysisk) vold og utbytte som typiske trekk ved menneskehandel, og volden knyttes opp mot fysisk mishandling som blant annet bestod av slag og spark.

Definisjonen av voldsbegrepet i forhold til menneskehandel kan være vanskelig å begripe, spesielt med tanke på den nedre grensa for hva som defineres som vold. Et eksempel på dette kan være en bakmann som bruker trusler om vold, det vil si psykologisk eller symbolsk vold (Bourdieu 1999), for å utnytte en prostituert kvinne. Trusler om vold kan være like reelle og effektive som selve den fysiske volden, på tross av at de ikke innebærer en fysisk handling, men isteden skaper frykt. Latente former for vold defineres heller med andre begreper, som blant annet trusler. Jeg utdyper dette i underkapittelet 4.3.2.

Videre brukes voldsbegrepet gjerne i sammenheng med strl.§ 228 og strl.§ 229 om legemsbeskadigelse. Dette eksemplifiseres i en sak der en kvinne fra Litauen ble utsatt for følgende:

Torsdag 20. desember 2001 i ...vei 8 i Oslo sparket han G gjentatte ganger mot kroppen, blant annet ribbeina og magen, samt slo henne mot fotsålene med en stokk. G mistet som følge av handlingen bevisstheten, ble påført hevelse i magen, hodepine og var sengeliggende i flere dager, samt at G ble påført blødninger i underlivet som varte i mer enn to uker (LG-2005-58617:4).

Retten henviser til vold i henhold til strl.§ 229, som lyder:

for under særdeles skjerpene omstendigheter å ha skadet en annen på legeme eller hensatt noen i avmakt, bevisstløshet eller liknende tilstand, og legemsbeskadigelsen hadde tilfølge sykdom eller arbeidsudyktighet som varte over 2 uker eller uheldig lyte, feil eller skade (LG-2005-58617:4).

Norske straffesaker henviser også gjerne til § 228 om en handling som betegnes som voldelig:

En gang i tidsrommet januar 2002 til mars 2002 i XXX veien 71 c i Oslo, etter det i post VIII nevnte forhold slo han F gjentatte ganger over hele kroppen slik at hun fikk store smerter» (LG-2005-58617:4).

Videre brukes voldsbegrepet i tilknytning til en voldtekt, og § 192:

I perioden hun arbeidet som prostituert for dem, utsatte de henne for vold og flere seksuelle overgrep. A medvirket til utnyttelsen av E ved å følge henne på strøket, holde oppsyn med henne

der og ta imot utbyttet av prostitusjonen etter hver kunde og levere dette til C og/eller B (LB-2011-8761:2).

Retten henviser videre til konkrete hendelser der blant annet: «Fredag 24. juli 2009 på X hotell utenfor Oslo, tiltvang han seg seksuell omgang, herunder samleie, med E, til tross for at hun gjorde så mye motstand som hun klarte og/eller turte å gjøre» (LB-2011-8761:2). Retten analyserer også grovheten av den seksualiserte volden ved å se på omstendighetene rundt handlingen:

Voldtekten av D fant sted etter at hun i lang tid hadde blitt behandlet nedverdiggende og ydmykende. Etter dette var hun blitt psykisk avhengig av det maktapparat B var en vesentlig del av. Å utnytte denne posisjonen til å forvente sex viser at tiltalte mangler evne til innlevelse og forståelse av hva han utsatte henne for. Dette blir desto tydeligere når Ds motiv for å ta kontakt med B var et forståelig ønske om å få del av de pengene hun hadde tjent som prostituert. Når hun tilkjennega at hun trengte midler for å reise hjem til Litauen, hadde B muligheten til å hjelpe henne ut av den rollen han med makt og ydmykelse hadde satt henne i. Han reagerte imidlertid motsatt ved å bli sint og ved å misbruke sin posisjon (LB-2011-8761:7).

Domstolene er interesserte i å finne ut om utnyttelse har funnet sted, og eventuelt om det finnes sammenheng mellom bruken av vold og utnyttelsen, ettersom volden er ett av midlene som kan være tilstede i menneskehandel. Latent eller psykologisk vold begrepsfestes av de norske domstoler ved bruk av begrep som trusler, forledelse, manipulasjon og utnyttelse av sårbar situasjon, spesielt i forhold til mindreårige:

Det fremholdes at saken gjelder mindreårige barn med liten eller ingen skolegang og med mangelfulle skrive- og leseferdigheter. De har befunnet seg i et fremmed land, snakker ikke språket, hadde ikke penger og har lite eller ingen kunnskap om det norske hjelpeapparatet. De sov i de siktedes biler eller telt, og fortjenesten fra den virksomheten de ble satt til, måtte de gi fra seg til de siktede. Det er under denne synsvinkel svært lite sannsynlig at de ville protestere mot de arbeidsoppdragene de ble satt til å utføre. De voksnes autoritet og psykiske overtak vil kunne være tilstrekkelig til at barna gjør det de får beskjed om, slik at bruk av vold eller trusler ofte er unødvendig (LG-2011-103778-lg-2011-104876:8).

Videre finnes det saker der voldsbegrepet brukes uten å klargjøre hva volden går ut på. Et eksempel på manglende spesifisering av hva volden innebærer er en sak som omhandler en 17 år gammel rumensk sigøynerjente som har blitt utnyttet og tvunget til tyveri i butikker og salg av falske smykker. Det sies videre at hvis den fornærmede ikke fikk inn nok penger ble hun

utsatt for vold: «Hun ble også utsatt for vold av A og B når hun ikke tjente nok penger» (LG-2011-103778, pkt. c)).

4.3.2 Trusler

Akkurat som det er et visst rettslig krav som må være oppfylt for at en handling kan defineres som vold, settes det også visse krav når det gjelder trusler. Trusler må nemlig ha et bestemt mål, som er utnyttelse eller forledelse til tvangsarbeid. Trusler bør også oppleves som truende av andre, slik at ikke bare den prostituerte, men også utenforstående personer ville opplevd trusselen som skremmende og fryktvekkende (UNODC 2012:23).

Ofrene for menneskehandel trues gjerne når de ikke vil adlyde sine bakmenn, eller når de har oppført seg på en uønsket måte. De mest utbredte truslene går ut på å skade offeret, offerets familie eller fortelle familien hva kvinnene holder på med i Norge. I en av rettssakene beskrives trusler og deres innvirkning på ofrene slik:

De som rammes utsettes ofte for alvorlige trusler mot seg og sin familie, og har ofte store vanskeligheter med å komme seg ut av de kriminelle nettverkens grep. Selv om etterforskningen i saken ikke har maktet å avdekke de bakenforliggende forhold, må det ved straffutmålingen tas hensyn til at dette er en type straffbare forhold som er vanskelig å avdekke (HR-2010-982-A:7).

Retten peker på at trusler er vanskelig å avdekke, men man burde ta i betraktning at disse har funnet sted. Slike uttalelser gir uttrykk for at trusler er et relativt utbredt trekk ved menneskehandelsaker. Det virker som om bakmenns trusler har en dobbel funksjon: de holder ofrene i sjakk, og hindrer dem fra å anmelde forholdet til politiet eller søke hjelp. Frykten for represalier og bakmenns hevn kan hindre ofrene i å komme seg ut av prostitusjonen. Ofrenes mistro til politiet vanskeliggjør politiets arbeid, og gjør at bakmenn går fri (Årsrapport Nadheim 2007). Bakmenns trusler mot familien til den fornærmede, eller trusler om å anmelde fornærmede til politiet for ulovlig opphold i landet, kan være en effektiv metode ettersom få er villige til å sette sine nærmestes liv og helse på spill.

Gjennomgangen av dommene peker på at dersom ofrene unnlater å gjøre som de blir fortalt av sine bakmenn, settes det i gang med hardere former for trusler, vold, og ofte voldtekt (hvis det ikke har skjedd i begynnelsesfasen) (Rt-2010-15379). Truslene brukes da gjerne som en advarsel om hva som kan komme, eller som et middel til å minne kvinnene om hva som har

skjedde allerede, og som kan skje igjen. I lys av Bourdieus teori om symbolsk makt og symbolsk vold kunne man kanskje si at bakmennene får makt over kvinnene fordi de ved å bruke trusler kan skape frykt hos kvinner. Trusler kan tolkes som et middel til å oppnå symbolsk makt, fordi den ikke forekommer i form av ren tvang, men er amplifiserte i bakmenns strategier for å herske over kvinnene. På denne måten blir kvinnen satt i en sårbar posisjon, noe jeg skal beskrive nærmere i neste underkapittel.

4.3.3 Misbruk/ utnyttelse av en sårbar situasjon

Sårbarhetsprinsippet står helt sentralt i forståelsen av menneskehandel og er kjernen i denne kriminelle virksomheten. I rettslige praksis sikter sårbarhetsbegrepet til offerets eller gruppens status både før, under og etter rekrutteringen til menneskehandelen (HR-2010-982-A).

Den norske strafferettens forhold til utnyttelse eller misbruk av en sårbar situasjon i straffeparagraf § 224 sikter til den utnyttelsen og forledelsen ofrene for menneskehandel underlegges, hovedsakelig av sine bakmenn. Bakmenn utnytter fornærmede for å oppnå en fordel for seg selv, og dette vil typisk være en direkte eller indirekte økonomisk fordel eller en viss posisjon i et bestemt miljø, eller gjentjenester (TBERG-2011-194827:9,10). Ofrenes dårlige livssituasjon misbrukes på denne måten av bakmenn, som utnytter ofrenes manglende handlingsalternativer (TBERG-2011-194827:8).

En sak som kan illustrere hva som menes med en sårbar situasjon og utnyttelse av denne er et tilfelle av menneskehandel med to kvinner fra Litauen:

Jentene protesterte. E følte frykt og D var redd. De var uten penger, kunne ikke språket og visste ikke hvor de kunne få hjelp. D har forklart at B truet dem. Jentene følte at de ikke hadde noe valg og torde ikke annet enn å gjøre som B sa. Allerede samme kveld ble de kjørt til horestrøket. B instruerte dem om hvor de skulle stå, hvordan de skulle forholde seg for å få kunder, hvordan kundene skulle betjenes og hva de skulle ta i betaling. De fikk beskjed om å gå opp og ned gata for å tiltrekke seg menns oppmerksomhet. Seksuelle tjenester i bilen skulle betales med kr 500, samleie hjemme hos kunden med kr 1 000 (LB-2011-876:5).

Utnyttelse kan forekomme i flere former, og en av dem kan være utnyttelse til prostitusjon, som er eksemplifisert i en sak (TBERG-2007-110891) der fem rumenske kvinner ble utnyttet til prostitusjon av fire rumenske menn. Kvinnene ble konstant overvåket av sine bakmenn, og måtte overlate alt de tjente på salg av seksuelle tjenester til dem. Prostitusjonen gav betydelig

utbytte. En av de fornærmede (E) reiste hjemmefra på grunn av en konflikt med sin far, og hun hadde heller ikke noe jobb eller sted å bo (TBERG-2007-110891:2). Retten oppsummerte at hennes livsforhold bar preg av sårbarhet som blant annet bestod av rekruttering til jobben i utlandet i forbindelse med en krangel med hennes far (TBERG-2007-110891). Retten konkluderte med at bakmennene misbrukte hennes behov for penger og mangel på jobb, og lurte henne til å dra til utlandet. Hennes sårbarhet ble vurdert i forhold til hennes bakgrunn og den situasjon som hun ble satt i av sine bakmenn, uten å ha reelle handlingsalternativer.

Det er for øvrig ikke klart hva det menes med reelle handlingsalternativer, men retten gir uttrykk for at utnyttelse av en sårbar situasjon i det minste bør inneholde et tvangselement. En handling kan kalles for utnyttelse i tilfeller der offeret ikke har kommet frivillig inn i den, og ikke kan komme frivillig ut av den, og er på denne måten presset eller forledet til å gjøre noe hun ikke ville ha gjort om hun kunne velge (TBERG-2007-110891).

Å forlede noen innebærer en psykisk påvirkning som fører til at den som blir forledet blir ført bak lyset og lurt eller overtalt til å være med på noe som vedkommende ellers ikke ville ha blitt med på. Tvangselementet er synlig i tilfeller der personen blir utnyttet i prostitusjon:

Ved overtredelse av straffeloven § 224 om menneskehandel til prostitusjon vil det ofte være et tvangselement i gjennomføringen av den straffbare handling. Det kan ikke være uten betydning for utviklingen av straffennivået for denne kategori lovbrudd at det i senere års rettspraksis har skjedd en klar skjerping av nivået for voldtektsforbrytelser etter straffeloven § 192 bokstav a og b. (HR-2010-982-A:6)

Tiltalte som utnytter fornærmede gjør det for å oppnå en fordel for seg selv. Begge begrepene går ut på misbruk av ens posisjon til å nå sine mål. Ofrenes dårlige livssituasjon misbrukes av bakmenn som vil nå sine mål på bekostning av ofrenes manglende valgalternativer. Det er også derfor ofrenes samtykke betraktes som irrelevant fordi at dersom de har blitt utnyttet i en sårbar situasjon, så har de samtykket i en situasjon hvor de opplevde at de ikke hadde noe annet reelt eller akseptabelt valg enn å samtykke. Samtykkebestemmelsen henger altså tett sammen med begrepet misbruk av sårbar situasjon.

Det sies videre at:

utnytting skal som et minimum omfatte utnytting av andres prostitusjon eller andre former for seksuell utnytting, tvangsarbeid eller tvangstjenester, slaveri eller slaverilignende praksis, trelldom

eller fjerning av organer (TBERG-2011-194827:8).

Utnyttelse til prostitusjon beskrives som et særlig krenkende brudd på menneskerettighetene fordi:

Kjernen i utnyttelse av kvinner til prostitusjon er at det baserer seg på uønsket seksuell kontakt (med kunder), og: «(...) at kontakten oppnås på en måte eller i en situasjon som utelukker et reelt og fritt samtykke. Dette er tydelig i situasjoner som omfattes av vedtektsbestemmelsen eller ved misbruk av stilling, tillit eller avhengighetsforhold» (HR-2010-982-A:6).

Retten etterlyser kvinners sårbarhet i at hun ikke ville sagt seg villig til å ha seksuell omgang med sine kunder om hun hadde et annet reelt valg. Hun ble videre satt i en posisjon der bakmenn utøvde symbolsk makt- og vold (Bourdieu 1999) mot henne. På tross av at det ikke finnes bevis på at det ble brukt fysisk vold for å tvinge henne til å prostituere seg, ble hun på grunn av mangel på andre alternativer presset til det på indirekte og `usynlige` måter av sine bakmenn. Kvinnen ble på denne måten fratatt retten til å bestemme over seg selv og sin egen kropp:

Det er i slike saker tale om en form for profittmotivert kriminalitet der særlig unge kvinner utnyttes og deres personlige frihet og integritet krenkes. Handlingene har viktige element av seksualforbrytelse idet det er tale om å utnytte en person i en sårbar situasjon til å ha seksuell omgang med menn som hun ellers ikke ville hatt seksuell omgang med. Ofte er det tale om et meget høyt antall menn, før den fornærmede eventuelt kan ha håp om å slippe ut av bakmannens/nettverkets grep om henne. (HR-2010-982-A:7).

4.3.3.1 Sårbarhetstrekk

En gjennomgang av norske dommer for menneskehandel peker mot at det er ressurssvake, sårbare og lettpåvirkelige kvinnegrupper som er særlig utsatt for rekruttering og utnyttelse i menneskehandel: «Menneskehandel er en type forbrytelse som i særlig grad rammer unge, fattige og ressurssvake kvinner» (HR-2010-982-A:7). På hvilken måte et menneske har blitt utnyttet, hvilke midler som ble brukt for å innlede utnyttelsen, og hvem offeret er, har stor betydning for rettens skyld- og straffe-utmåling (HR-2010-982-A:3):

Karakteristikken «misbruk av en sårbar situasjon» må følgelig bygge på en samlet vurdering av en rekke forhold. Til disse hører offerets livssituasjon før hun utnyttes, og omstendigheter ved den situasjon hun under utnyttelsen bringes inn i. Sentralt står hennes reelle valgmuligheter (LB-2010-136899:7).

Et eksempel på en straffesak der offeret karakteriseres av retten som sårbar både før og etter rekrutteringen til menneskehandel, er straffesak LG-2009-112226 og HR-2010-982-A (saken som gikk gjennom tre instanser). Saken omhandler utnytting til prostitusjon av en 17 år gammel albansk jente. I tillegg til hennes unge alder, som er et sårbarhetstrekk i seg selv, og gjør at eventuelt samtykke er irrelevant, beskriver retten hennes sårbare situasjon før rekrutteringen til menneskehandel på en følgende måte: «Det er opplyst at hun kommer fra en relativt ressurs svak familie, og at hun sluttet tidlig på skolen for å være med på å forsørge familien» (HR-2010-982-A:2). Jentens sårbarhet består i hennes mangel på sosial og kulturell kapital. I lys av Bourdieus teori om habitus (1996) fremstår hun som en person med dårlig habitus, og dermed en svak posisjon i det sosiale rommet (1999:140). Dårlig posisjon i det sosiale rommet innebærer blant annet, ifølge Bourdieu (1996), at individet ikke har gode disposisjoner, og i dette tilfellet er det snakk om andre handlingsalternativer hun kan velge annet enn å reise med bakmennene. Jenten er avhengig av bakmenn, som i denne konkrete situasjonen representerer den dominerende gruppen i det sosiale rommet (1996) i den forstand at hun ikke er i stand til å gjennomføre reisen på egen hånd, og må på grunn av dette sette seg i avhengighets- og gjeldsforhold til sine bakmenn. Jenten kom til Norge med falsk dokumentasjon, og anskaffelse av falskt pass er en kostbar prosess som hun ikke kunne være i stand til å dekke på egen hånd. Rettens uttalelse kunne også tolkes som at jenten har en bakgrunn med dårlig økonomi og lite utdanning (den objektiverte formen for kulturell kapital), noe som ifølge retten tolkes som *sårbarhetsfaktorer*. Kvinnens sårbare situasjon etter at hun kom til Norge, altså etter rekrutteringen er fullført, kategoriseres av retten på følgende grunnlag:

hun kom til Norge med svært lite penger. Hun hadde ingen mulighet til å klare seg økonomisk uten å få penger fra de tiltalte eller ved å skaffe midler fra annet hold. Hun snakket ikke norsk, og hadde bare begrensede engelskkunnskaper. Hun oppholdt seg i Norge med falsk identitet og med falsk innreisestilletelse, og hadde ikke kjennskap til det norske hjelpeapparatet. Bergen var for henne en ukjent by, og hun hadde ikke et sted å bo (...). (LG-2009-112226:5).

Retten peker på hennes begrensede mulighet til å klare seg på egen hånd, og fraværende kjennskap til Norge som en del av sårbarheten. Videre nevnes jentas begrensede språkkunnskaper, noe som ifølge Bourdieu (2006) gir symbolsk kapital. Lite eller ingen engelskkunnskaper setter jenten i en sårbar posisjon fordi hun ikke kan kommunisere fritt med omverdenen. Det er forøvrig ikke kjent hvorvidt hun har samtykket til å prostituere seg,

og hvorvidt hun ble utsatt for vold eller trusler fra de tiltalte, men på bakgrunn av hennes sårbare situasjon før og etter rekrutteringen legger lagmannsretten til at hun ikke hadde noen reelle valgmuligheter annet enn å prostituere seg. Fornærmede ble ifølge retten forledet og utnyttet av de tiltalte. Det legges med andre ord til grunn at fornærmede befant seg i et sterkt avhengighetsforhold til bakmennene der hun ikke hadde andre, mulige valgalternativer enn å gjøre det hun ble fortalt av dem (HR-2010-982-A:2,3).

Retten beskriver videre det som kunne tolkes som bakmenns symbolske makt (Bourdieu 1999) over kvinner, i og med at:

Det er viktig å merke seg at frykt for utsendelse, sanksjoner mot familie eller redsel for å bli sosialt utstøtt på hjemstedet utgjør viktige forutsetninger for bakmenn og hallikers mulighet til å utøve kontroll over kvinnene. Å flytte en kvinne til et miljø hvor hun er kulturelt, språklig eller fysisk isolert og avskåret fra en rettslig identitet og tilgang til sosial trygghet og rettssikkerhet, gjør at hun blir sårbar og isolert fra samfunnet. I et fremmed land kan krisesentre og andre hjelpetiltak være vanskelige å bruke på grunn av språkproblemer og frykt for utsendelse. Manglende kunnskap om lover og rettigheter og liten tiltro til rettssystemet skaper avmakt og rettsløshet hos ofrene (HR-2010-982-A).

4.3.3.2 Et eksempel på et særlig sårbart tilfelle

Retssak LG- 2011- 103778- LG- 2011- 104876 omhandler et tilfelle av menneskehandel med det som må kunne defineres som en sak med særlig sårbare ofre. Saken omhandler flere rumenske sigøynere tiltalt for menneskehandel, tyveri, seksuelle overgrep, voldtekt, og tvangsekteskap. De utsatte var mindreårige og fornærmede var deres familie. I slike tilfeller stilles ikke noe krav til tvangselementet, siden de utsatte er barn:

Det gjøres gjeldende at det ut fra barnas alder, sårbare situasjon og avhengighetsforhold til de siktede, ikke kan stilles særlig høye krav til tvangselementet. Tvangselementet må videre tolkes i lys av at det for de øvrige handlinger som er beskrevet i [strl § 224](#) første ledd, ikke er et krav om at det foreligger bruk av vold, trusler eller utnyttelse av en sårbar situasjon når det er mindreårige barn som er utnyttet. For øvrig rammes bestemmelse både den som utnytter og den som forleder en person til tvangsarbeid/tvangstjenester (LG- 2011- 103778- LG- 2011- 104876:7,8).

Retten gir på denne måten uttrykk for at barn bør gis særskilt vern mot utnyttelse. Retten beskriver videre barnas sårbarhet:

Det fremholdes at saken gjelder mindreårige barn med liten eller ingen skolegang, og med mangelfulle skrive- og leseferdigheter. De har befunnet seg i et fremmed land, snakker ikke språket, hadde ikke penger og har lite eller ingen kunnskap om det norske hjelpeapparatet. De sov i de siktedes biler eller telt, og fortjenesten fra den virksomheten de ble satt til, måtte de gi fra seg til de siktede. Det er under denne synsvinkel svært lite sannsynlig at de ville protestere mot de arbeidsoppdragene de ble satt til å utføre. De voksnes autoritet og psykiske overtak vil kunne være tilstrekkelig til at barna gjør det de får beskjed om, slik at bruk av vold eller trusler ofte er unødvendig (LG- 2011- 103778- LG- 2011- 104876:8).

I dette tilfellet sikter også retten til den psykologiske volden barna ble utsatt for ved begreper som frykt, tusler og «psykiske overtak».

I den samme saken, men i tidligere instans, beskriver retten følgende voldspregede situasjon i henhold til strl. § 192:

En gang i 2008, i Romania, i forbindelse med fullbyrding av ekteskap etter romfolkets tradisjon, medvirket C til at en uidentifisert gutt kalt L førte penis inn i skjeden til I, samtidig som hun ble holdt fast av flere menn, mens hun gjorde slik fysisk og verbal motstand hun var i stand til. Voldtekten skjedde etter forutgående avtale med C, og hun unnlot å gripe inn til tross for at I skrek (TBERG- 2011-194827).

Retten viser til at den er klar over sigøyneres tradisjoner ved ekteskapsfullbyrding, men fordi den fornærmede på denne tiden var et barn og fordi hun gjorde motstand, skal forholdet bedømmes i lys av voldtektsparagrafen § 192. For å vise kompleksiteten ved behandling av saker med som involverer personer med minoritetsbakgrunn sier retten følgende:

Saken er omfattende og kompleks. Lagmannsretten finner det nødvendig først å si sammenfatningsvis noe om sakens bakgrunn og de impliserte siktede og fornærmede. De siktede har opplyst, og lagmannsretten legger til grunn at de siktede og de fornærmede er sigøynere og at deres hjemland er Romania. De opplyser å være et reisende folk, og opplysningene i saken viser at de har hatt en omfattende reisevirksomhet i Europa. Dels har de siktede og de fornærmede reist sammen og dels har en eller flere av dem reist sammen med andre sigøynere. De siktede har fremholdt at siktelsen må sees i et kulturelt perspektiv, dvs. at det må tas hensyn til tradisjoner innenfor deres kultur. Lagmannsretten kommer i nødvendig utstrekning tilbake til dette (TBERG -2011-194827).

En av de fornærmede oppfatter ikke seg selv som et offer, og det virker som om retten tar hensyn til hennes påstand:

Det fremholdes videre at sigøystertradisjoner har en sentral posisjon ved mistankevurderingen. Flere av de fornærmede har forklart at det er tradisjon å drive salg av smykker i forbindelse med reisevirksomhet. Dette er en helt vanlig virksomhet, og det forklarer hvorfor H og I ikke har opplevd å ha blitt tvunget og hvorfor Js vegring i første rekke synes knyttet til ekteskapsinngåelser og seksuell omgang i slike sammenhenger (LG- 2011- 103778- LG- 2011- 104876:11).

Retten konkluderer med at:

Det fremholdes at tyveriene må karakteriseres som et leilighetstyveri som gjaldt mat og smykker til eget bruk. Det er ingen beskrivelse av at hun har opplevd å ha vært tvunget, tvert imot. Det vises til underdokumenter under dok. 06 og 05. Det er ikke holdepunkter for at andre enn svigerforeldrene har vært involvert i hennes aktiviteter, at andre har hatt utbytte av dette eller at noen har tvunget henne. Hovedinntrykket er at smykkesalget går til familiens felles underhold (LG- 2011- 103778- LG- 2011- 104876:11).

De tiltalte ble til slutt straffet for andre forhold, men ikke for forhold mot H.

4.3.4 Utilbørlig atferd

Det fjerde midlet nevnt i straffeparagrafen § 224 brukt for å utnytte folk til menneskehandel er «utilbørlig atferd». Den naturlige tolkningen av ordlyden tyder på at det er snakk om en atferd som er moralsk og etisk forkastelig. Slik atferd defineres av resten av samfunnet som uakseptabel og kritikkverdig. Samtidig gir denne formuleringen et vidt spekter av mulige tolkninger. Ut fra min oppfatning kunne også vold, trusler og misbruk av en sårbar situasjon falt inn under begrepet «utilbørlig atferd». Samtidig tilsier selve formuleringen av straffelovens § 224 at: «Den som ved ... annen utilbørlig atferd ... utnytter en person» at det er snakk om atferd som ikke kvalifiseres under de tre første midlene, det vil si vold, trusler eller misbruk av en sårbar situasjon. Man kunne tolke det slik at dersom forholdet ikke kvalifiseres under den strafferettslige tolkningen av de tre første midlene, men forholdet oppfattes som uakseptabelt i henhold til den sosialetiske vurderingen, så faller det under «utilbørlig atferd». Gjeld som kvinnen har sagt seg enig i å nedbetale gjennom sitt arbeid som prostituert kan også kvalifisere under dette begrepet. På tross av at hun frivillig har inngått gjeldsavtalen med sin bakmann kan det hende at bakmannen tvinger henne til å fortsette med prostitusjonen ved bruk av press om nedbetaling av gjelden.

Å forlede noen innebærer en psykisk påvirkning som fører til at den som blir forledet blir ført bak lyset og lurt eller overtalt til å være med på noe som vedkommende ellers ikke ville ha blitt med på. Begrepet kan også brukes for å skape et helhetlig bilde av offerets situasjon og utnyttelsen vedkommende har opplevd, som ikke er grov nok i seg selv, men som blir alvorlig nok når man setter den i et tidsperspektiv (TBERG-2007-110891).

Utnyttelse kan forekomme i flere former, en kvinne kan for eksempel være utnyttet i prostitusjon, som det har funnet sted i sak nummer TBERG-2007-110891: fem rumenske kvinner ble utnyttet til prostitusjon av fire rumenske menn. En kvinne i samme sak F kom i kontakt med tre bakmenn i Romania, to av dem var brødre (C og D) og de har tilbudt henne en restaurantjobb i Barcelona, Spania. Restauranten skulle være eid av deres søster (SB), og F ble forespeilet at arbeidet var godt betalt (TBERG-2007-110891:11). Hun reiste sammen med andre bakmenn til Barcelona, og det var først der hun fant ut at det ble forventet at hun skulle begynne å prostituere seg. Hun fikk også vite at hun hadde gjeld til en av bakmennene som hun måtte betale ned før hun eventuelt kunne reise tilbake til Romania. Hun så ikke noen annen utvei enn å prostituere seg, og bodde i leiligheten til en av bakmennene (C) og hans søster (SB). F ble med andre ord lurt og forledet til å prostituere seg, og i tillegg hadde hun pådratt seg gjeld til C. Bakmennene satte henne i en situasjon der hun ikke hadde reelle handlingsalternativer og det ble derfor bestemt av retten at: «dette må karakteriseres som utnyttelse til prostitusjon ved en «annen utilbørlig atferd» (TBERG-2007-110891:13). Alle fire bakmenn i denne saken ble dømt for overtredelse av § 224. Det ble anket på kjæremål over tingrettens gjennomføring av rettslig avhør, men kjæremålene ble forkastet (LG-2007-32516).

4.4 Ulike forståelser av vold og sårbarhet.

4.4.1 Strafferetten

Norsk rettspraksis opererer med voldsbegrepet i strl. § 224 som dras under voldsdefinisjonen i strl. § 228 og strl. § 229 (Ot.prp.nr.62, 2002-2003: 97). Det finnes med andre ord ikke en separat definisjon av vold brukt i straffesaker som rammes av strl. § 224. I rettslig sammenheng brukes voldsbegrepet ved voldtekt (§ 192), legemsfornærmelse (§ 228) og legemsbeskadigelse (§ 229) (se straffesak LB-2005-11-08:4; LB- 2011-8761).

Straffeloven § 224 knytter vold først og fremst i forhold til bakmenns voldsbruk mot sine ofre, og fokuserer på vold som et middel til å utnytte en person som er i en sårbar situasjon. Det finnes ikke noe krav til at volden må ha funnet sted i forkant av rekrutteringen, siden mange ofre blir lurt med falske løfter om en `vanlig` jobb, og det ikke er noe behov å bruke vold, så lenge ofrene samtykker og sier seg villige til å reise. For at volden kan falle inn under § 224 må det imidlertid være sammenheng mellom voldsbruken (middelet) og utnyttelsen til et bestemt formål.

Lovtekster sidestiller trusler, misbruk av sårbar situasjon og annen utilbørlig atferd med vold som tvangsmiddel. Internasjonal forskning peker på at retten i noen tilfeller har problemer med å definere om det er snakk om vold eller trusler (UNODC 2012:16). Ofrene for menneskehandel trues gjerne når de ikke vil adlyde sine bakmenn, eller når de har oppført seg på en uønsket måte. De mest utbredte truslene går ut på å skade offeret, offerets familie eller fortelle familien hva kvinnene holder på med (DuPont 2009:7).

Domstoler opererer med et juridisk språk og en juridisk regi. Bruken av et samfunnsvitenskapelig voldsbegrep på et juridisk datamateriale byr på noen utfordringer. Slik problemstilling kan føre til at en og samme handling blir definert og dermed også behandlet på to forskjellige måter.

Å reise en straffesak for menneskehandel er en krevende og sammensatt prosess, og politiet er derfor svært avhengig av ofrenes samarbeidsvilje. De aller fleste ofrene er imidlertid redde for å stå frem med sine historier, hovedsakelig på grunn av frykt og skam. Landene de kommer fra preges av et negativt syn på, og negative holdninger til politiet. Erfaringer fra hjemlandet har skapt mistro til myndighetene og politiet, og det blir derfor vanskelig for dem å anmelde forholdet eller søke hjelp. Kvinnene ser politiet som fiender og unngår dem for enhver pris. Situasjonen forverres med tanke på at mange ikke har tillatelse til å oppholde seg i landet og er redde for å bli utvist. Bakmenn har derimot mange virkningsfulle tråder de kan trekke i for å kontrollere kvinnene.

Gjennomgangen av dommer for menneskehandel tyder på at norske domstoler begrepsfester latente voldsformer, men bruker andre begreper enn vold, som for eksempel trusler, frykt, manipulasjon, forledelse og så videre. Ansatte ved ulike hjelpetiltak som jeg har vært i kontakt med definerer først vold som en fysisk handling, men utvider ofte sin voldsdefinisjon til psykologisk, seksuell og sosial vold, som de mener bakmenn utsetter kvinnene for.

Tolkning og begrepsfesting av en hendelse eller et forhold avhenger i veldig stor grad av

omstendighetene og den *konteksten* forholdet har funnet sted i. Det virker som om informantene har det jeg vil kalle for en *samfunnsvitenskapelig* forståelse av vold som omfatter flere voldsformer enn kun den fysiske. De påpeker videre at trusler noen ganger brukes for å plassere frykt hos en kvinne, og for å gjøre henne bevisst på hva som kan skje hvis hun ikke gjør det hun blir fortalt. Slike kontroll- og herskemekanismer oppfattes av mine informanter som psykologisk, men usynlig vold, som i følge dem kan være mer effektiv enn selve den fysiske volden. Ut i fra det mine informanter fortalte i intervjuene virker det som om trusler er et gjennomgående kontrollmiddel brukt av alle bakmenn:

Sara: Bakmenns apparat bruker først og fremst andre metoder (enn vold) og volden kommer inn som en konsekvens hvis det blir noen problemer eller kvinnen vil gjøre oppgjør eller den type ting. Og det kommer kanskje mer vold etter hvert. Men trusler om vold er mer vanlig enn selve volden.

En annen mulig utfordring kan sees i at hjelpetiltak og domstoler har to ulike utgangspunkt i sitt arbeid med ofre for menneskehandelsaker. Hjelpetiltakene er først og fremst til for å hjelpe ofre, og de tar utgangspunkt i at ofre forteller sannheten. Vurderinger om hvorvidt en hendelse har funnet sted, og om det finnes bevis for den, hører ikke med blant hjelpetiltakenes oppgaver. Domstolene skal derimot undersøke om forholdet har funnet sted, og der hver rimelig tvil skal komme den tiltalte til gode.

4.4.2 Informantenes forhold til sårbarhet og voldsbegrepet

Jeg har i kapittel 1 skilt mellom fem ulike former for vold, det vil si den fysiske, psykologiske, emosjonelle, sosiale og økonomiske volden (American Bar Association 2007:7).

Vold oppfattes av mine informanter som et middel brukt av bakmenn for å få og forsterke kontrollen over sine ofre, og etablere ulike hersketeknikker over de utsatte kvinnene (Skjørten 1994). Voldsbegrepet forbindes først og fremst med fysisk vold og dens former, som for eksempel voldtekt, dytting, spyting og lignende. Bruk av psykologisk vold knyttes heller mot misbruk av sårbar situasjon eller tvang enn mot voldsbegrepet.

På mitt spørsmål om bakmenns generelle voldsbruk mot prostituerte svarte fire av fem av mine informanter at vold gjerne benyttes hvis andre midler (som for eksempel trusler) ikke har ført frem til det forventede resultat. På tross av at jeg ikke spurte om fysisk vold, refererte fire av fem av mine informanter til bruken av fysisk vold.

En annen mulig forklaring kan være at de observerte at jeg var mest interessert i den fysiske volden, siden oppgaven i utgangspunktet skulle handle om bruken av fysisk vold. Uansett forklaringen på dette mente mine informanter at volden som oftest kommer etter trusler

Oda: Man kan si at vold i nære relasjoner er vanlig i de landene ofrene kommer fra. Kjæresterelasjoner er ofte preget av mye vold, og hvis kvinnene ikke er i en kjæresterelasjon med sine bakmenn bruker bakmennene først psykologiske trusler og så vold. Eller i hvert fall trusler om vold.

Hvis ofrene er klare over at bakmennene er i stand til å gjøre det de truer dem med er det svært lite sannsynlig at kvinnene vil gjøre motstand ifølge mine informanter. Trusler skaper frykt, som holder ofrene tilbake. Informanten gir uttrykk for at det ikke trengs mye for at en handling skal betraktes som vold i den rettslige forstand, og at det ikke stilles noe krav i forhold til at det skal være fysisk vold for at handlingen skal oppfattes som vold. Samtidig viser hun kun til den fysiske volden:

Sara: Grov vold... Der er ikke noe krav at det skal være fysisk vold. I tilfeller av menneskehandel holder det med at noe blir definert som vold, fysisk vold. Og da vil det nok tilsvare det som heter legemsfornærmelse og legemsbeskadigelse i straffeloven. Så det er krav til en viss fysisk maktbruk som å holde fast, dytte inn til en vegg. Det skal ikke mye til at en handling defineres ved bruk av voldsbegrepet. Det er ikke høye krav i forhold til å oppfylle lovens krav om vold. Det er det ikke.

Saras utsagn tilsier at retten teoretisk sett ikke setter høye krav for at en handling skal defineres som vold, og bekrefter med det samme at voldsbegrepet innenfor menneskehandelparagrafen defineres utifra legemsfornærmelse og legemsbeskadigelse i straffeloven. I utgangspunktet settes det ikke noe krav til at volden må etterlate merker på kroppen eller smerte, men på tross av det må retten ha bevis på at handlingen har funnet sted. I praksis blir det vanskelig å bevise noe uten å ha spor etter det eller vitner, noe som fører til at flere saker blir henlagt på grunn av bevismangel eller til at tiltalte til slutt blir frikjent (Nadheim 2007). Siv sier følgende om rettssaker hvor det skal påvises bruk av vold:

Siv: Det er jo ofte få eller ingen vitner i voldssaker. Vold er svært vanskelig å bevise fordi det ikke er sånn at man løper til legevakta hvis man har blitt utsatt for vold. Det er noe man forteller om ett år senere og det er ikke sånn at retten nødvendigvis tror på deg.

De fleste voldsutsatte prostituerte kvinner venter med å anmelde volden. Informantene mine ga uttrykk for at skepsis overfor politiet og myndighetene er trekk som går igjen hos ofrene de hadde kontakt med. Ofrenes dårlige erfaringer med politiet, og/ eller andre tiltak, tatt med fra hjemlandet, stopper dem fra å ta kontakt med politiet også her. På denne måten er det kanskje ikke rart at kvinnene venter lenge med å anmelde et kriminelt forhold eller ikke gjør det i det hele tatt (Skilbrei og Polyakova 2006).

Tre av mine informanter fortalte meg at hvis et offer har blitt voldtatt og/ eller gruppevoldtatt, så blir truslene for at dette kan skje igjen svært reelle for henne. En voldshandling brukt som demonstrasjon av bakmenns voldspotensiale setter dype spor i de voldsutsatte kvinnene, og maksimerer på denne måten virkningen av truslene. Den samme trusselmekanismen gjelder for ulike voldsformer. Dette kan tyde på at trusler om vold kan være nesten like effektive som selve volden.

Den psykologiske volden, som bakmenn utøver ved bruk av blant annet trusler, er mye mer effektiv og mindre risikofylt enn den fysiske volden ifølge mine informanter. Fysisk vold etterlater merker, og skader på denne måten `varen` som kvinnen betraktes som av sine bakmenn. Man kan for eksempel bruke episodisk vold mot offeret for å plassere en frykt hos kvinnen for at voldshandlingen kan gjentas:

Siv: Det å utsette de for grov vold og true med at dette er det som kommer til å skje neste gang så plasserer han en frykt som gjør at kvinnene kontrollerer seg selv. Så da sparer bakmenn tid på det ved å vite at hun er redd. Og de kan bare minne henne på hva de kan gjøre med henne innimellom slik at du aldri slapper av. Og hun veit at de veit hvor hun er, og de har kontakter. Det er en veldig effektiv måte å kontrollere henne.

Siv mener at slik handling kan være nok til å få kvinnen til å gjøre alt for å unngå å bli utsatt for vold igjen. Det er ikke uvanlig at ofrene har blitt krenket av bakmenn for å bli villige ofre (Huges 2006).

Basert på seks intervjuer med fem ansatte ved ulike hjelpetiltak for menneskehandel i Norge virker det som om mine informanter ser på menneskehandel som en tvangs- og voldspreget kriminell virksomhet. Det vil si at de gir uttrykk for at menneskehandel i seg selv er en voldspreget virksomhet, på tross av at de forbinder vold først og fremst med en fysisk handling.

Mine informanter sikter også til at de som i følge dere utsettes mest for vold er kvinner som er i kjærestelasjon med sine bakmenn.

Siv: Man kan kanskje si at de mest voldsutsatte av dem jeg har hatt kontakt med er de damene som er i kjæresteforhold med sine bakmenn.

Dette forholdet problematiseres ikke i det hele tatt i norske domstoler. Grunnen til dette kan være som jeg har nevnt tidligere at rettsapparatet har sitt mål å undersøke og bevise om forholdet har funnet sted, og hvilke midler som har blitt brukt for å utnytte vedkommende. Hjelpetiltak som mine informanter er representanter for har kanskje mer kapasitet og mulighet ved gjentatte samtaler å se på dynamikken bak volden. Volden kvinnene utsettes for av sine bakmenn- kjærester trekkes ikke mot vold i nære relasjoner i norsk strafferettslig praksis.

På mitt spørsmål til Oda om hva hun mener kan være grunnen til at kvinnene utsettes for vold av sine bakmenn- kjærester, svarer hun:

Oda: Kjærester/ bakmenns voldsbruk kan begrunnes med samme årsaker som voldsbruk av menn mot kvinner generelt sett. Altså hvorfor bruker menn vold mot kvinner? Jeg tror når man snakker om rumenske ofre for sex-trafficking så kan man kanskje si at bakmenns voldsbruk er en blanding av behov for å ha makt og den holdningen til kvinner som de har med seg fra hjemlandet. Kanskje det er den måten de får ut sin egen frustrasjon og aggresjon på for eksempel. Det var en jente som ble banket opp systematisk, og han var rett og slett en veldig, veldig voldelig mann som sikkert var voldelig i alle sine relasjoner.

Volden begrunnes med bakmenns behov for å opprettholde kontroll og er et middel som gir bakmenn makt over ofrene. Trusler om vold beskrives av mine informanter som symbolsk vold som er usynlig, men er lik, eller enda mer effektiv enn, fysisk vold. Bakenforliggende årsaker til at kvinner utsettes for så mye vold begrunnes av mine informanter ved å referere til kvinners og bakmenns sosiokulturelle bakgrunn og de omgivelser de kommer fra.

4.4.3 Forskning

Sannsynligheten for å bli utnyttet i menneskehandel er avhengig av flere sosiokulturelle forhold, og kan ikke forklares kun ved bruk av én faktor, som for eksempel fattigdom (Brunovskis og Tyldum 2004; UNODC 2012:14). I en prosjektrapport fra 2009- 2013 beskrives ofre for menneskehandel som: «mennesker i sårbare situasjoner hvor

menneskehandelssituasjonen beror på at noen utnytter dette» (Menneskehandel og prostitusjon 2013:7). Ulike faktorer spiller inn og påvirker ens utsatthet for utnyttelse, og det er derfor viktig å analysere *konteksten* utnyttelsen har funnet sted i. For å kunne finne svar på om det foreligger misbruk av en sårbar situasjon, må en derfor gjøre en samlet vurdering av ulike sårbarhetsfaktorer både i opprinnelsesland og destinasjonsland (2013:14).

På tross av variasjon blant folk som utnyttet i menneskehandel, noen kvinner har et ønske om å reise til utlandet for å bli selvstendige og ressurssterke, og for å prøve noe nytt (Skilbrei & Polyakova 2006; Polyakova 2007), finnes det likevel visse sårbarhetstrekk som oppfattes som særlig utbredt blant ofrene for menneskehandel, som for eksempel:

human rights violations such as poverty, inequality, discrimination and gender-based violence – all of which contribute to creating economic deprivation and social conditions that limit individual choice and make it easier for traffickers and exploiters to operate. More specific factors that are commonly cited as relevant to individual vulnerability to trafficking (and occasionally extrapolated *as potential indicators of trafficking*) include gender, membership of a minority group, and lack of legal status (UNODC 2012:13, original kursiv).

Sosiale og økonomiske forhold, som for eksempel fattigdom og tilhørighet til marginaliserte grupper, mangel på gode arbeidsalternativer, familie, vold og akutt familiekrise, kan øke utsattheten for utnyttelsen fordi den setter vedkommende i en svak livssituasjon der det er lettere å utnytte ham/ henne (UNODC 2012:15). Mennesker eller menneskegrupper som allerede befinner seg i en dårlig sosioøkonomisk situasjon oppfattes som særlig utsatte for å havne i menneskehandel blant annet på grunn av deres ønske om å reise til utlandet (UNODC 2012:14). Menneskehandel trenger ikke innebære kryssing av grenser fra et land til ett annet, det holder hvis et offer er blitt transportert fra ett sted til et annet i samme land, som for eksempel en annen by eller en annen del av landet. Migrasjonen, uansett om den foregår i utlandet eller innenlands, kan være en risikopreget prosess ettersom mange reiser uten noe garanti om hva som kommer til å vente dem i mottakerlandet (Brunovskis og Tyldum 2004). Deet utelukker imidlertid ikke at mennesker som ikke befinner seg i en sårbar situasjon ikke kan utnyttes, og det er viktig å huske på at ikke alle ofrene kommer fra fattige levevilkår (LG-2009-112226:5; UNDOC 2012:15).

I dette kapitlet beskrev jeg rettens og hjelpetiltakenes forhold til begrepene «vold» og «utnyttelse av sårbar situasjon». Gjennomgang av dommene for menneskehandel tyder på at den norske strafferetten definerer vold først og fremst som en fysisk handling, mens ansatte ved norske hjelpetiltak har en mer utvidet oppfatning av vold, som også inkluderer psykologisk vold.

Sårbarhetsbegrepet sikter til ofrenes situasjon både før, under og etter rekrutteringen til menneskehandel. Gjennomgang av dommene peker på at kjernen i sårbarhetsbegrepet er mangel på reelle valgalternativer. Det er for øvrig kvinners bakgrunn og oppveksts- og levevilkår som brukes hyppigst av både den norske retten og hjelpetiltak for å illustrere kvinners sårbare situasjon. Det skal jeg beskrive nærmere i neste kapitlet.

5 Globalisering og migrasjon

For å kunne forstå hvorfor mennesker havner i menneskehandel og blir utnyttet i ulike arbeidsforhold, må man se på de strukturelle forholdene de vokste opp under, og lever i, som har påvirket deres sårbarhet. Dette kapittelet skal belyse forskningens og informantenes syn på den påvirkning globalisering har på kvinners sårbarhet og menneskehandel i Europa.

Dette kapittelet gir først en generell beskrivelse av hvordan handel med kvinner fra Øst - Europa ser ut i et globalt perspektiv, for senere å beskrive hvordan holdninger til migrasjon, særlige i rurale deler av Romania, henger sammen med de globale mekanismene landet blir rammet av.

5.1 En definisjon av globalisering

Held (2000) definerer globalisering som “the growing interconnectedness of states and societies”, det vil si det voksende samarbeidet mellom ulike stater og samfunn (2000:42 i Aas 2007:4). Globaliseringen berører derfor alle samfunnsmessige prosesser på mikro-, meso- og makronivå, og burde derfor analyseres i lys av både den lokale og internasjonale konteksten (Aas 2007:7).

Globalisering knyttes til postmoderne, forbruksorienterte og vestlige samfunn (Bauman 2002), til tross for at globaliseringen historisk sett ikke er noe nytt. De første tegnene til globalisering i utvekslingen av ulike varer kan spores helt tilbake til antikken (Aas 2007:4, Koser og Lutz 1998).

De globale prosessene vi opplever i dag skiller seg derimot vesentlig fra den migrasjonen som foregikk i fortiden (Annie Phizacklea i Koser og Lutz 1998:22). Relativt nye, avanserte, teknologiske framskritt, høy utvikling innenfor transport- og informasjonssektoren, og åpne grenser, har ført til at globalisering har blitt til en prosess som påvirker de aller fleste land i verden. Internett, mobiltelefoner og mange andre teknologiske kommunikasjonsmuligheter har lagt til rette for at samarbeid mellom ulike land, bedrifter, og mennesker har blitt mye lettere å oppnå, og dette til tross for landegrenser, ulike nasjonaliteter og avstand dem imellom. En konsekvens av globaliseringen er en omfattende intensivering av mellommenneskelig kontakt, blant annet gjennom en hyppig internasjonal migrasjon (Shelley 2010).

Et annet viktig trekk ved globaliseringen er at den har ført til sterk internasjonalisering av markedøkonomien, basert på etterspørsel og levering av varer og tjenester (Farr 2005:140). Denne markedstypen innebærer at flyten og salget av ulike varer og tjenester blir kontrollert av store globale nettverk (Aas 2007:9). Markedet blir derfor i mye større grad avhengig av globale forhold (makronivå) enn lokale (meso- eller mikro- nivå). Land som rammes av den globale markedøkonomien mister den helhetlige oversikten og makten over sitt marked, og har på denne måten mindre kontroll på flyten og gjennomføringen av ulike handelstransaksjoner (Farr 2005: 140).

5.1.1 Diversiteten i menneskehandel

Menneskehandel og måten den gjennomføres på er avhengig av en rekke forhold, og det er viktig å huske på at handel med mennesker varierer sterkt avhengig av hvilken del av verden man ser på (Shelley 2010:216). Det er derfor viktig å danne seg et holistisk syn på dette sosiale problemet. Menneskehandel er derfor aldri kun et lokalt problem, det må sees i lys av internasjonale strukturer og prosesser som tilrettelegger for salg og utnyttelse av mennesker i verden (Shelley 2010:219).

På tross av at jeg i denne oppgaven fokuserer på tvungen sexhandel, og utelukkende drøfter sex- trafficking med kvinner fra Øst Europa, har menneskehandel langt flere `ansikter`. Både kvinner og menn blir utnyttet i arbeidsrelaterte virksomheter, og det er også kjent at menn blir ofre for sexhandel. Det viser seg at særlig menn av romfolket risikerer å bli solgt inn i prostitusjon i Tyskland (Shelley 2010:217). Handel med barn som ikke bare utnyttes i pornoindustri, men også brukes i illegal adopsjon, har vært en voksende bekymring for den internasjonale opinionen de siste årene (Shelley 2010:180,219). Dette problemet er særlig relevant for land med overfylte barnehjem, eller med mange barn som bor på gata, som for eksempel Romania (Shelley 2010:180). Hjemløse barn har vært et stort sosialt problem i Romania, og det var faktisk debatten om slike barn som kastet lys over vold i nære relasjoner i dette landet (American Bar Association 2007), men dette kommer jeg tilbake til i underkapittelet 7.2.1. Videre utnyttes folk til tigging, og mennesker med minoritetsbakgrunn, som for eksempel rom folk, er spesielt utsatt for den type menneskehandel (Shelley 2010:182).

Hovedårsaken til menneskehandel sees som en følge av ulik økonomisk fordeling i verden, med relativt rike Europa og vestlige land, og fattigere deler av verden, som for eksempel

Sentral Asia (IOM; Shelley 2010:176). Det virker også som om de fleste mennesker, i et globalt perspektiv, utnyttet til arbeidsvirksomhet heller enn i for eksempel salg av organer (Shelley 2010:183).

Geografiske forandringer og militære konflikter har også en sterk påvirkning på dynamikken innenfor menneskehandel. Krigene på Balkan forårsaket økt handel med kvinner, som ble utsatt for sex-trafficking, til Vest Europa, særlig til Italia og Spania (Shelley 2010).

Det er store variasjoner innenfor trafficking av mennesker, avhengig av hvilken kultur ofre kommer fra, og den økonomiske konteksten deres land opererer innenfor i den globale verden. Shelley (2010) argumenterer for at den geografiske påvirkningen Sovjetunionen hadde på ulike land frem til dens kollaps i 1989, har hatt stor påvirkning på traffickingmiljøet (Shelley 2010:189). Koalisjonen av ulike stater ga forskjellige kriminelle grupper mange muligheter til å opprettholde sine nettverk i ulike deler av verden (2010:189). Det er ifølge Shelley derfor kvinner fra østlige deler av Russland og Sibir blir trafikkert til Kina, Korea og Japan, mens kvinner fra den vestlige delen av Russland, Ukraina og Moldova som oftest transporteres til Vesten, Sentral-Europa, Balkan og Tyrkia (Shelley 2010:189). Kvinner fra Lappland, det nordlige Russland, Moldova, Ukraina og Estland, havner i Skandinavia. Kvinner fra Kaukasus og Sentral-Asia selges derimot til Saudi-Arabia (Shelley 2010:190). Menneskehandel er derfor et globalt problem.

Den største påvirkningen på handel med kvinner fra Øst-Europa stod ifølge Shelley (2010) kollapsen av Sovjetunionen i 1989 for, en hendelse med innvirkning på livene til flere millioner mennesker.

5.2 Sovjetunionens fall og dets konsekvenser

Sovjets kollaps på 1990- tallet førte til en sosioøkonomisk krise i de fleste postkommunistiske land, deriblant Romania. Denne samfunnsomveltningen hadde en dramatisk påvirkning på livet til de fleste sovjetiske innbyggere. Kollapsen av Sovjetunionen og den hurtige innføringen av markedsøkonomi har hatt en negativ politisk og økonomisk innvirkning på disse landene (Corrin 2005:546; Shelley 2010:176). Privatisering av den merkantilistiske økonomien førte til hyperinflasjon og en kraftig reduksjon av den økonomiske produksjonen i de postsovjetiske landene, noe som i sin tur forårsaket arbeidsløshet. Mange millioner mennesker i Øst-Europa mistet jobben, og dermed sin hovedkilde til å forsørge seg selv og

familien. Flere av de hittil statlige sektorene i disse landene ble privatiserte og deretter overtatt av ulike kriminelle nettverk. Sovjets fall medførte også til stopp i utbetaling av sosialstøtte- og bidrag som alle hadde rett til frem til 1980- tallet (Shelley 2010:184).

Arbeidsmuligheter var ikke lenger knyttet til ens tilhørighet til et kommunistisk parti, men ble istedenfor avhengig av ens utdanning og kompetanse (Shelley 2010). Stor korrupsjon førte til at mange mistet jobben og ikke hadde muligheten til å skaffe seg en ny (IOM 2003:21).

Kommunismens fall gikk spesielt hardt ut over kvinner. Mot slutten av 1990- tallet i Ukraina var 80 % av de arbeidsløse kvinner (Farr 2005: 135). Mange kvinner mistet jobben og ble nødt til å lete etter andre inntektskilder. Samtidig ble de tidligere kommuniststatene bombardert med ideer om en vestlig livsstil og behov for og forbruk av ulike varer og tjenester folk ikke hadde tilgang til under de kommunistiske regimene. Folk i land rammet av denne omveltningen befant seg i en situasjon der de måtte tilpasse seg til nye omstendigheter på veldig kort tid. Nye former for konsum- og forbruk av varer ble synlige, og øst-europeiske borgere ble introdusert for vestlig kapitalisme (Brunovskis og Tyldum 2004: 42; Polyakova 2007: 14). Mange opplevde en følelse av å stå utenfor og ikke være i stand til å finne sin plass i det `nye kapitalistiske systemet`. For noen symboliserte kommunismens fall nærmest samfunnsmessig og kulturell oppløsning (Polyakova 2007: 47).

5.2.1 Den økonomiske situasjonen

Kvinner som blir ofre for sexhandel kjennetegnes av ulike egenskaper. På tross av at denne offergruppen varierer mye med tanke på opprinnelsesland, oppvekstvilkår, og familie- og – utdanningsforhold, har mange ofre et viktig felles trekk, en dårlig økonomisk situasjon i hjemlandet (Brunovskis og Tyldum 2004: 19,53- 54; Polyakova 2007: 52).

I følge Economic Survey of Europe (2004) forble hele 50 millioner mennesker i dyp fattigdom etter Sovjetunionen kollaps, og dette på tross av den økonomiske stabiliteten Russland har klart å opprette etter den økonomiske krisen i 1998 (Economic Survey of Europe 2004:163). Corrin (2005) hevder videre at i noen postkommunistiske land, som for eksempel Armenia, Georgia og Moldova, har antallet mennesker som lever under fattigdomsgrensen økt på tross av den økonomiske veksten i disse landene (Corrin 2005:546). Det virker også som om kvinner blir hardest rammet av markedøkonomiens negative sider (Farr 2005:141; Shelley 2010:187).

Fattigdom blant kvinner forklares ofte med deres lave sosiale og økonomiske posisjon i det samfunnet de befinner seg i. De fleste rapportene fra United Nations Security Council Resolution peker på et sterkt behov for styrking av kvinners sosiale, økonomiske og politiske rettigheter for å kunne effektivisere bekjempelsen av menneskehandel med kvinner og barn. Dette behovet gjelder for alle postsovjetske land, også Romania (Corrin 2005: 551).

Arbeids- og inntektsstatistikk fra de voksende land i Europa viser et tydelig skille mellom kvinner og menns inntekter. Ifølge statistikken blir kvinner underbetalt. Samtidig i mange land i Sentral- og Øst- Europa er det ikke sjelden at kvinnen er eneste arbeidende familiemedlem (Farr 2005:135). Ifølge mange rapporter sørger en stor del av øst-europeiske kvinner for hele familien, det vil si enten sine egne barn, foreldre og søsken, eller begge deler (Brunovskis og Tyldum 2004: 36; Polyakova 2007). Hvis kvinner opplever at situasjonen begynner å bli, eller lenge har vært, vanskelig å håndtere, søker de etter andre jobbalternativer. De fleste ser på reisen til utlandet som en mulighet til å skaffe seg en godt betalt jobb og generelt sett et bedre liv (Brunovskis og Tyldum 2004: 41). De har hørt fra bekjente eller venner om andre som har reist til utlandet og har tjent mye penger og som har hjulpet sin familie (Brunovskis og Tyldum 2004; Farr 2005; Polyakova 2007; Shelley 2010). Det er også folk fra vennekretsen, bekjente eller kjærester som kommer med forslaget om jobb i utlandet (Brunovskis og Tyldum 2004; Polyakova 2007).

Kommunismens fall førte også til en annen viktig forandring som i sin tur påvirket menneskehandelen, nemlig åpningen av grensene og migrasjon (Shelley 2010:174).

5.2.2 Grensene åpnes- migrasjonen

Globalt sett har man spesielt de siste 20 årene blitt konfrontert med en stadig økende migrasjon fra den østlige delen av Europa (Bauman 2001:211). Slutten på Sovjetunionen åpnet grensene og la til rette for ulike reisealternativer til andre, som oftest vestlige, land. Frem til 1990- tallet var dette et nærmest uoppnåelig mål ettersom det kommunistiske regimet forbød sine innbyggere å reise til Vesten, i frykt for at de ikke skulle komme tilbake (Musacchio 2004). Borgere av de postsovjetske statene hadde ikke for vane å reise til utlandet, og det var først etter 1989 folk fikk muligheten (Shelley 2010:184).

Mindre kontroll og `fjerning` av interne grenser, som EU- medlemskap og Schengen- avtalen har ført til, vanskeliggjorde kontroll med migrasjon og kriminelle grupper (Shelley 2010:180).

Identifisering av ofre for menneskehandel og de kriminelle gruppene som har bidratt til denne har blitt mye mer utfordrende. Før kommunismens fall foregikk trafficking stort sett innenfor landets grenser (Shelley 2010:84), og kun de mest sofistikerte og organiserte kriminelle gruppene sto bak kriminalitet over landegrensene. Fravær av fysiske grenser og grensekontroll ga muligheten for at individuelle og middels store kriminelle grupper nå kunne bevege seg fra land til land ubemerket (OSCE 2011:22).

Greater freedom of movement and travel, low-cost international transport and global communication links, previously unavailable opportunities to work overseas, as well as self-confidence, are all contributory factors in the recruitment of persons who would not normally be thought of as vulnerable to human trafficking (OSCE 2011:45).

Åpningen av grensene førte derfor til en svært omfattende migrasjonsbølge fra de tidligere sovjetstatene, der fattigdom og en vanskelig arbeidssituasjon nærmest `presset` folk ut av deres egne land. Frem til Berlinmurens fall kom de fleste kvinner utsatt for trafficking fra Sørøst-Asia og Latin-Amerika dette har forandret seg dramatisk etter 1989 (Musacchio 2004:1015; Shelley 2010:183).

5.2.3 “Feminization of poverty”

Sovjetunionens kollaps og den raske overgangen til markedsøkonomi har hatt en kraftig politisk og økonomisk innvirkning på de postsovjetske landene (Shelley 2010:174).

Women were at a disadvantage at all stages of the privatization process in post- Soviet states (Shelley 2010:185)

I land preget av økonomiske og sosiale problemer jobber fortsatt de fleste kvinner i uformelle arbeidssektorer, som for eksempel jordbruk, hvor jobben som regel er underbetalt (Farr 2005:135). Slike former for arbeid kjennetegnes av stor isolasjon når det gjelder tilgang til arbeidergrupper og arbeiderrettigheter. Arbeidere blir derfor ikke beskyttet, og har ikke mulighet til å be om hjelp i tilfelle de blir utnyttet. De fleste ansettes `svart`, det vil si at de ikke er registrert som arbeidstakere og regnes derfor som arbeidsløse. På denne måten blir kvinnelig arbeid `usynlig` og umulig å fange opp i statistikker (Farr 2005:36). Ettersom mye tyder på at rumenske kvinner blir diskriminert på arbeidsmarkedet i Romania er det sannsynlig at flere kvinner velger slike uformelle arbeidstyper på grunn av manglende alternativer (Corrin 2005:543). På denne måten kan man si at den økonomiske, kulturelle og

politiske krisen som kommunismens fall forårsaket på 1990- tallet hadde en særlig uheldig påvirkning på kvinners arbeidssituasjon og sosiale status (Corrin 2005:543).

Kvinner og barn er som oftest de mest utsatte og sårbare gruppene. Antall arbeidsløse kvinner er betydelig høyere enn antall arbeidsløse menn. I de fleste land i verden får kvinner mindre betalt enn menn på tross av at de gjør de samme jobbene. Moldova er et eksempel på land hvor arbeidsløsheten blant kvinner er mye høyere enn blant menn. En UNICEF- undersøkelse (2000- 2001) angående arbeidsløshet blant kvinner i de rurale områdene i Moldova viste at det var tre ganger så mange arbeidsløse kvinner som menn (UNICEF 2000- 2001). Det ble også påpekt at i slike fattige rurale deler av Moldova er sannsynligheten for arbeidsmigrasjon til utlandet mye høyere enn i de urbane delene av landet. I noen rurale områder i Moldova har så mye som halvparten av deres innbyggere reist til utlandet (Corrin 2005: 547).

Rumenske kvinner var dårlig stilt allerede før Sovjetunionens kollaps i 1989, både når det gjaldt deres sosiale og økonomiske status samt deres utdanningsnivå (CES 2012:132). De hadde imidlertid jobb og dermed en mulighet til å forsørge seg selv og familien. Etter 1989 ble kvinnenens posisjon forverret. Kvinnene fikk langt dårligere betalte jobber, og diskriminering på arbeidsmarkedet presset dem til å søke etter andre inntektsgivende alternativer (Corrin 2005:546). For mange kvinner ble manglende jobbutsikter en motiverende faktor for å søke jobb i utlandet.

5.3 Holdninger til migrasjon i Romania

Kvinner i Romania får per dags dato både færre jobbtilbud enn menn, i tillegg til lavere lønn for jobben de utfører, hvor de får lite eller ingen opplæring. Kriteriene for å få jobb går ofte ut på kvinners fysiske attributter, og ikke deres kvalifikasjoner. I forhold til de mannlige arbeidssøkerne viker det som om kvinnelige arbeidssøkere i Romania har mye vanskeligere for å finne seg jobb, og de søker derfor ofte uoffisielle og dermed mer uforutsigbare arbeidsalternativer (IOM 2003: 21).

Undersøkelsen til UNICEF om holdninger til migrasjon blant unge rumenske folk, viser at hele 56 % av personene i undersøkelsen var villige til å reise til utlandet for å jobbe, på tross av risikoen det innebærer. Rapporten viser også at de fleste ofrene for menneskehandel kommer fra rurale områder med dårlig økonomi, og at det er særlig unge kvinner i alderen 15- 24 år som heller vil jobbe i utlandet enn i Romania (UNICEF 2011:63). Arbeidsmigrasjon

forekommer derfor hyppig i land med lav sosioøkonomisk status. Dette kan tyde på at det er en sammenheng mellom fattigdom i det området personer kommer fra og migrasjon. En rekke rapporter tyder på at de fleste ofrene fra Romania rekrutteres gjennom familie, familievenner, venner eller bekjente (IOM 2003:42). Den mest vanlige måten å reise på for de rumenske kvinnene ifølge mine informanter er ved hjelp av en person de kjenner. Det kan være en kjæreste, venninne eller bekjent av familien som har fortalt dem om jobben i utlandet:

Oda: Det kan være alt fra retrafikking til ikke, men jeg tenker at det ikke finnes noe ordentlig forskning på det til å si noe ordentlig om det.

Hvis en rekruttert person ikke har nødvendige dokumenter for å kunne reise ut av Romania bruker bakmennene ulike metoder til å få reisen til å se lovlig ut. Offeret kan la seg lure av bakmannens løfter om et bedre liv sammen. En av de mest utbredte teknikkene for å få ofre til å reise med bakmannen er den emosjonelle manipulasjonen der bakmannen, som også er kjæresten til offeret, lurer henne med gode jobb- og livsutsikter. Når paret kommer til destinasjonslandet, blir offeret enten solgt til en annen bakmann, eller begynner å jobbe for sin kjæreste, som da blir hennes bakmann (Caunic, Cuza og Mare 2012:247).

Familie spiller en viktig rolle i kvinners vurdering av migrasjon. Det virker som om de fleste kvinner i alderen 18- 25 blir oppmuntret av familien sin til å reise til utlandet og prøve å skaffe seg jobb der (UNICEF: 86). Vellykkede historier om andre som har migrert og oppnådd suksess er også en viktig bakgrunn for at flere bestemmer seg for å reise (UNICEF 84). De aller fleste unge mennesker i Romania som deltok i undersøkelsen til UNICEF foretrekker å jobbe i utlandet framfor å finne seg jobb i Romania, hovedsakelig på grunn av forventninger om bedre lønn. Samtidig ville flertallet, heller jobbe i Romania, og begrunnet det med et ønske om å være i nærheten av sin familie. Dette tyder på at familiebåndene i Romania er relativt sterke på tross av at de kan preges av konflikter og dysfunksjonelle forhold mellom kvinner og deres foreldre.

Tendensen til å ta imot eller søke jobb gjennom uoffisielle kanaler kan henge sammen med det dårlige ryktet ulike jobbformidlingsbyråer i Romania har fått. Rumensk media har for eksempel beskyldt slike byråer for salg av kvinner til sex-trafficking. Dessuten kjennetegnes det rumenske samfunnet av høy mistro til statlige virksomheter (IOM 2003:52). Det virker som om rekruttering gjennom en person som har migrert selv og oppnådd suksess vekker mest tillit og troverdighet blant den rumenske befolkningen (IOM 2003:43). Rumenerne som

har migrert til utlandet og klart å finne seg jobb sees på som rollemodeller, og oppfattes som vellykkede, suksessrike mennesker (IOM 2003:43). Bruken av rekrutteringsbyråer er derfor svært uvanlig, ikke bare i Romania, men i de fleste øst-europeiske land (IOM 2003: 43; UNODOC s.3).

5.3.1 Rekruttering

Data samlet gjennom mine intervjuer tyder på at det er få kjente tilfeller av at kvinner ble bortført og transportert til utlandet for å bli utnyttet i sexhandel. Det betyr imidlertid ikke at slike tilfeller ikke finner sted, men at disse er vanskelig å fange opp (Brunovskis og Tyldum 2004:29):

It is very rare that women who become victims of trafficking are taken out of their countries against their will. The vast majority chooses to migrate and some are aware they will be working as prostitutes. This decision is often born of a wish to improve their life situations (Brunovskis og Tyldum 2004:12).

Generelt sett peker forskningen mot at de øst europeiske kvinnene som bestemmer seg for å migrere til utlandet enten reiser på egenhånd eller ved bruk av en agent eller medhjelper (Brunovskis og Tyldum 2004:20).

I lys av Bourdieus kapitalformer har kvinnene hverken den økonomiske kapitalen, det vil si penger til å dekke over reisen på egen hånd, eller en god utdanning, som kunne gi dem kulturell kapital. En annen faktor som står i veien for selvstendig planlegging og organisering av reisen, er manglende engelskkunnskaper, og lite eller ingen informasjon om landet kvinnene reiser til. Dette kan tyde på at i lys av de strukturelle forhold i Norge fremstår de som personer med lite kulturell kapital (Bourdieu 2006:6). Kvinner trenger derfor økonomisk og praktisk hjelp både i hjem- og mottakerland, og de har liten tro på at de kunne ha klart reisen på egen hånd (Brunovskis og Tyldum 2004: 290, Polyakova 2007:61, Skilbrei og Polyakova 2006:39). Thomas bekrefter denne påstanden: «De fleste prostituerte tror ikke at de kunne ha overlevd uten en bakmann, fordi det er vanlig å ha en som passer på deg der de kommer fra». I følge forskningen gjort av Polyakova (2007) vil de aller fleste kvinnene trenge assistanse når de reiser til utlandet for første gang (2007:61).

Kvinnens økonomiske situasjon, mangel på kunnskap om det landet de migrerer til, og dårlige språkkunnskaper bidrar ifølge Brunovskis og Tyldum (2004) til irregulær migrasjon, der folk

reiser uten å ha nødvendige midler til å gjennomføre migrasjonen på en selvstendig, trygg og forutsigbar måte. Dette øker deres sårbarhet, som ofte utnyttes av ulike agenter som lurert kvinner til å blant annet selge sex (2004:20). Migrerende kvinner som betaler for sin egen reise og har kjennskap til landet de reiser til, har langt mindre risiko for å bli utnyttet (Brunovskis og Tyldum 2004: 47). Polyakova (2007) skiller mellom tre rekrutteringsteknikker hennes informanter ble rekruttert gjennom. Den første typen er rekruttering gjennom kommersielle eller sosiale nettverk der personen søker etter hjelp til å migrere til utlandet enten gjennom sitt sosiale nettverk eller via ulike arbeids- og rekrutteringsbyråer. Denne migrasjonstypen er relevant for mange kvinner mine informanter har fortalt meg om. Den andre typen for migrasjon er reise sammen med en kjæreste, og den tredje er selvstendig migrasjon (Polyakova 2007). Selvstendig migrasjon er nesten ikke-eksisterende hos de rumenske kvinnene mine informantene har vært i kontakt med, i hvert fall i tilfeller der de reiser til utlandet for første gang. Kvinnene pleier nesten utelukkende å reise sammen med kjærester eller bekjente. Dette kan også gjelde for andre kvinner fra Øst-Europa (Skilbrei og Polyakova 2007).

I følge nettverksteori trenger kvinner kontakter med riktige folk for å kunne lykkes i sin migrasjonsprosess. De er derfor svært avhengig av å ha et sosialt nettverk med de rette kontaktene (Polyakova 2007:61). Tilgang til riktige folk eller miljøer kan styrke det som i lys av Bourdieus kapitalformer kan kalles kvinners sosiale kapital (Bourdieu 2006:16-17). Bekjentskap med `riktige` mennesker gjør reisen mulig.

De fleste kvinnene mine informanter refererte til under mine intervjuer reiser altså til utlandet via kjæreste eller uformelle, sosiale nettverk med betaling til agenter.

5.3.2 Uformelle sosiale nettverk

Den første rekrutteringstypen er rekruttering gjennom sosiale og uformelle nettverk der kvinnen inngår en økonomisk avtale med sin agent om fordeling av penger, en avtale som gjelder stort sett hele oppholdet (UNODOC s.3). Agenten ordner kvinnens reise, bosted og jobb, og bestemmer stort sett over alle organisatoriske deler av reisen og oppholdet i utlandet. Slike forhold mellom kvinne og agent er ikke intimt, men mer forretningsorientert (Polyakova 2007:63).

Romaniens EU-medlemskap har gjort det mye lettere for de rumenske kvinnene å reise til og forbli i Norge. De trenger ikke lenger å bekymre seg for å søke om visum. På denne måten kan man si at kvinnene har fått noe mer symbolsk makt over sin egen situasjon, og at de ikke er like avhengige av sine agenter som før 2007. Teoretisk sett har de nå muligheten til å ordne reisen på egen hånd, men det virker som om mangelen på penger og selvtillit står i veien for det. Samtidig utnyttes kvinners `frihet` til å reise av både bakmenn og kriminelle grupper (2007:63). Ida forteller at kvinnene har forventninger om en rettferdig fordeling av det de tjener på å selge sex:

Veldig mange har kommet til Norge og forventet at det skal være sånn 50/50-fordeling, så noen ser på det som en slags arbeidsavtale. Bakmannen hjelper kvinnen til Norge, så forteller han henne hvor hun kan selge sex, beskytter henne, og hjelper henne til å reservere hoteller eller hva annet det skulle være. Og det (50/50-fordeling) er en rettferdig arbeidsavtale ifølge kvinnen. Men veldig ofte så slutter det med at jentene gir fra seg alt. Hele inntekten og alt de har tjent. Og mange jenter føler seg skeptiske til det, og kanskje etter tre eller fem måneder så begynner de å lure på når de skal få den 50/50-avtalen. Også unnskylder bakmannen det med at de har hatt dårlig med penger for tiden, men snart skal hun få sin del. Så blir det liksom snart, snart, snart... Så skjer det aldri.

Noen rumenske kvinner blir rett og slett lurt, og jobber nesten gratis siden de ikke beholder sin del av pengene. Det er også et utbredt kontrollmiddel blant rumenske bakmenn å spille på jentas håp og tro på at situasjonen kommer til å forandre seg til slutt. Oda formulerer det på denne måten: «De håper at han kommer til å forandre seg, og at de får pengene til slutt, men så skjer det aldri».

5.3.3 Agenter og sosial kapital

I lys av Mertons (1986) teori om *anomi* ønsker disse kvinnene å oppnå et mål- få en godt betalt jobb og skaffe seg en inntekt, og de godene andre har og som det forventes at en skal ha, men fordi de ikke har mulighet til å gjøre det ved bruk av legitime og samfunnsetablerte midler, som for eksempel ved å få seg godt betalt jobb i sitt hjemland, bestemmer de seg for å ta i bruk illegitime midler (Merton 1968: 105). Bakmenn forteller sine ofre at prostitusjon er ulovlig i Norge, så de må gjøre alt for å ikke bli tatt av politiet. Mine informanter formidlet til meg at noen kvinner veit at de kommer til å prostituere seg i Norge, men de ikke er klare over at sexsalg i Norge er ikke straffbart. Deres bakmenn lurer dem til å tro på at hvis de blir tatt av politiet blir de starffet for prostitusjon. Kvinnene at de gjør noe ulovlig. På denne måten kan man si at de sier seg villig til å oppnå sine mål, som er å tjene penger, ved bruk av illegale

midler, det vil si prostitusjon. Prostitusjon er et illegalt middel kvinnene og bakmennene benytter til å tjene penger og fullføre sine mål (Schiefløe 2003:365). Denne tilpasningsstrategien kalles av Merton for *innovasjon/fornyelse*, hvor aktøren ønsker å oppnå et kulturelt etablert mål, i dette tilfellet økonomisk status, men ved bruk av illegale midler (1968: 195, 230). I tillegg er det ikke uvanlig at ofrene benytter seg av forfalsket innreisedokumentasjon, og de trenger derfor noen som kan hjelpe dem med dette. Anskaffelse av nødvendig dokumentasjon krever tilgang til riktige mennesker, og penger. For kvinnene mine informanter fortalte meg om, virker det siste kravet som det største problemet som står i veien for organisering av en selvstendig reise til utlandet. Romanias EU-medlemskap i 2007 har redusert rumenske kvinners behov for hjelp til å skaffe nødvendige innreisedokumenter, men på tross av det er noen av kvinnene fortsatt avhengige av sine bakmenn og kjærester. EU-medlemskapet har gjort det mye lettere å reise fra Romania til andre, vestlige land, men mange rumenske kvinner trenger hjelp til å skaffe lån, og skaffe reisedokumenter. Kvinners manglende ressurser og mangel på kunnskap om både å ordne dokumenter, og få tak i informasjon om det landet de reiser til, står i veien for en selvstendig reise til Norge. Noen kvinner er overbevist om at de ikke kunne organisert og gjennomført reisen på egenhånd. Det vil si at kvinnene tenker at de trenger mannen for å ordne nødvendige reisedokumenter, planlegging av selve reisen, bosted i mottakerlandet, og organisering av jobben de skal gjøre. Man kan si at på tross av Romanias EU-medlemskap er rumenske kvinner fortsatt avhengig av hjelp fra en `tredjemann`. Dommene som stammer fra tiden etter 2007 er derfor mindre preget av bakmenns assistanse i forhold til organisering av falsk dokumentasjon, men bakmenn har fortsatt en sentral rolle i å ordne dokumenter til kvinner som ønsker å reise. I tillegg til dette virker det som om mange kvinner trenger hjelp fra sine bakmenn/ kjærester når det gjelder organisering av reisen, og behov for økonomisk og organisatorisk bistand.

5.3.4 Kjæreste

Den andre gruppen hos Polyakova er kvinner som har reist til utlandet på egenhånd, men ut i fra det jeg har hørt fra mine informanter er denne reisemåten ikke relevant for de rumenske kvinnene. Den tredje hovedformen for migrasjon er rekruttering og reise til utlandet via sin kjæreste. Mine informanter opplyste om at de fleste rumenske kvinnene de har vært i kontakt med, ble rekruttert gjennom sine kjærester, som har sørget for forberedelser og gjennomføring av reisen:

Oda: De jeg har vært i kontakt med ble rekruttert via kjærester. Alltid. Alle de sakene jeg kjenner til, så er det kjærester som har rekruttert dem med løfter om et godt liv, og løfter om å gifte seg. Veldig ofte så er det en del andre land før de kommer til Norge.

Oda sier at kvinnene blir rekruttert med løfter om et godt liv og ekteskap. I slike tilfeller er kvinnen ikke klar over at kjæresten vil utnytte henne, og hun tror på de løftene som han gir henne, og stiller seg derfor ikke kritisk til det bakmannen forteller. Kvinnen gir som oftest hele inntekten til kjæresten sin, og stiller ikke noe spørsmål ved det. Denne relasjonen kjennetegnes av et emosjonelt og intimt engasjement fra kvinnens side. I internasjonal forskning kalles slike bakmenn for «lover boys» som bevisst utnytter og lever på sin prostituerte kvinne ved å innlede et forhold til henne (Shelley 2010). Bakmannen skjuler i starten sine egentlige hensikter og opprettholder en fasade der han fremstiller seg selv som en som er glad i kvinnen og vil ta vare på henne:

Siv: Bakmenn veit hva de skal si og hva de skal gjøre for å få disse jentene til å tro på dem. Jeg husker en dame som sa til meg at hun måtte være helt hjernevasket for å dra med han. Så sa hun at først så var hun den spesielle, hun fikk middager og penger til barnet sitt. Det var en veldig hyggelig prosess først, også etter hvert, etter hun kom til Norge så trodde hun at de fortsatt var kjærester.

5.3.4.1 «Front stage» og «back stage»

Goffman (1996) skiller videre mellom «front stage» og «back stage», det vil si «det som ligger foran og bak kulissene» (1996: 104)- den måten vi oppfører oss på foran andre, og hvordan vi er når ingen andre ser oss (Goffman 1992:96-97). Man kunne tolke det slik at bakmenn tar på seg en maske eller rolle som de lurer kvinnene med. Ifølge Goffman (1992) og hans teori om menneskelig rollespill i hverdagslivet, har alle mennesker ulike roller avhengig av konteksten og normene de er omgitt av (1992:92). Han kaller dette fasade-området, som er en sammensetning av moralske og instrumentelle krav tilpasset normer og forventet handlingsmønster (1992:93). Thomas belyser dette rollespillet:

De blir lovet ting og håper at ting skal bli bedre etterpå. Bakmennene sier vi skal jobbe oss ut av fattigdom, og så gifte oss og være lykkelige. Det er det som er ideen og de gjør det. Og ut fra de mulighetene de har der de kommer fra så er det den beste løsningen.

I lys av denne teorien virker det som om bakmenns rekruttering av kvinner og den gode behandlingen kvinnene får av dem før de reiser skjer innenfor «fasade- området» eller «front

stage», der bakmenn virker som omsorgsfulle og tillitvekkende menn (Goffman 1996:96,105). Den forandringen som skjer når kvinnene kommer med bakmannen til mottakerlandet kan sees på som at «fasaden» faller eller «back stage», der bakmennene kan tillate seg å vise `sitt ekte ansikt` (1996:97,106). Skillet mellom «front stage» og «back stage» finnes ifølge Goffman hos alle mennesker (1996: 104).

Forskningen til Caunic og Prelipcean (2012), hvor de har studert rumenske ofre for menneskehandel, peker på at relasjonen mellom den rekrutterte kvinnen og aktøren varierer veldig, og kan være alt fra å være vennskapspreget til å være direkte fiendtlig og voldelig. De mest `profesjonelle` bakmennene bruker ikke vold, men prøver å få viljen sin gjennom skjult emosjonell manipulering, ved å spille på kvinnens følelser (Caunic og Prelipcean 2012:247). I lys av denne teorien kan man kanskje si at disse bakmennene tilhører den mer sofistikerte gruppen, i den forstand at de spiller på den emosjonelle relasjonen istedenfor å bruke fysisk vold:

Siv: Ofte har rekruttering foregått på den måten at de har presentert seg som hyggelige mennesker. De har allerede møtt familien din, og veit hvem som er mora di, og veit hvor mange søsken du har, veit hvilket hus som er ditt, og det er jo veldig effektivt når du snur det rundt. Men kvinnene tror at det er uttrykk for at de bryr seg. Så jeg mener at de mest proffe bakmenn slår ikke siden de allerede har fått et skikkelig jerngrep på jenta.

Det er mye lettere å manipulere kvinnen eller sette henne i en uønsket situasjon når hun er i et fremmed land, langt fra familie og kjent miljø, og det er en del av kvinners sårbarhet.

Det virker som reise initiert og gjennomført ved hjelp av en kjæreste er den mest utbredte reisemåten blant de rumenske prostituerte informantene mine har vært i kontakt med. Forskningen til Polyakova (2007) viser at rumenske kvinnene tilhører denne gruppen (2007:67). Grunnen til det kan være kvinners begrensede økonomiske kapital og kunnskap om det landet de skal reise til. Mine informanter ga videre uttrykk for at rumenske kvinner ikke kan forestille seg å reise på egen hånd i frykt for at de ikke kan klare dette alene. En slik holdning til reisen kan henge sammen med kvinners overbevisning om at de som kvinne trenger en mann. Romania regnes som et patriarkalsk og mannsdominert land der kvinner sees på som mindreverdige og dermed avhengige av en mann. Dette kan ha påvirkning på kvinners syn på gjennomføringen av reisen, men det kommer jeg tilbake til i pkt 7.5.

5.3.4.2 Symbolsk makt og vold

På bakgrunn av Bourdieus teori om maktformer har bakmenn oppnådd en form for symbolsk makt over kvinner, som er kontrollert og manipulert av sine bakmenn uten å være klare over det (Bourdieu 1996:38). Kvinnen er klar over at bakmannen kjenner til hennes familie, noe som kan påvirke hennes motstandsvilje, siden hun veit han kan skade dem eller fortelle at hun prostituerer seg i Norge. Bakmenns kjennskap til kvinnens familie gir dem i tillegg mulighet til å utøve, ikke bare symbolsk makt, men også symbolsk vold, og spille på kvinnens følelser, og tillit (Bourdieu 1996:43). På denne måten blir kvinnene kontrollert og manipulert, og tvunget til å gjøre det deres bakmenn vil (Bourdieu 1996: 38,43).

De fleste bakmenn bruker vold først når kvinnene kommer til mottakerlandet. Bakmenns voldsbruk kan sees på som et middel for å få kontroll over kvinnene, og for å plassere frykt hos kvinner, men det finnes noen unntak. Mine informanter fortalte om at de fleste kvinner har blitt utsatt for vold fra sine kjærester, men ikke i forbindelse med rekrutteringen til reisen. Dette kan tyde på at kvinnene har opplevd vold i nære relasjoner, men i andre situasjoner enn ved selve migrasjonen, for eksempel i forbindelse med en krangel utløst av sjalusi eller lignende.

5.3.4.3 «Uansett så blir alle lurt».

En annen viktig utfordring ved rekruttering via kjæresten er at kvinnene gir fra seg mesteparten av pengene de tjener på prostitusjonen. Thomas fremstiller det slik at kvinnene: «gir fra seg det meste, og poenget er at de sender penger til bakmannen, også holder de bitte litt selv». Det er svært sjeldent satt opp noe fast beløp på hvor mye penger kvinnen skylder sin kjæreste for reisen. Slike situasjoner ender som oftest med at kvinnen gir fra seg nesten alt hun har tjent uten å sette spørsmålstegn ved det, i hvert fall i begynnelsen.

Oda: Det er forskjell på de som reiser med kjæresten. Siden det er kjæreste så er det aldri en avtalt sum, og det er ikke sann at han sier at du må gå til Norge og tjene 40 000. Der er det bare at hun drar til Norge og betaler, betaler og betaler. For kjæresten sin.

Et annet moment som mine informanter har gjort meg oppmerksom på, er at rumenske kvinner ikke er vant til å ta egne beslutninger eller vurderinger som motsier det deres kjæreste bestemmer seg for:

Ida: Bakmannen sier at du og jeg (altså bakmannen og prostituerte) er i familie og du tjener penger, og jeg (bakmannen) investerer. Og kvinner tenker at: «Ja ja, det er sånn som det er» liksom. Bakmannen tjener sine penger på sikt via en annen type kriminalitet. Bakmannen har ofte andre prostituerte kvinner hun ikke veit om. Og så forandrer relasjonen seg, og da innser de prostituerte at dette her er veldig urettferdig.

Ofte tar det lang tid før kvinnene skjønner at de blir utnyttet. En slik fordeling kan virke logisk og forståelig for kvinnen ved at hun har ansvar for å tjene nok, men at han skal passe på henne og deres felles økonomi. Migrasjonen sammen med kjæresten der kvinnen tjener penger til felles hushold, og han tar vare på pengene, er særlig utbredt blant kvinner som kommer fra ulike landsbyer i Romania. Dette gjelder også ifølge Polyakova mange kvinner fra sørøst- Europa (2007:67). Siv sa til meg under intervjuet: «Uansett så blir alle lurt». Mange kvinner er ikke klar over at den jobben de ble lovet dreier seg om prostitusjon. Noen kvinner er klar over at de kommer til å prostituere seg i utlandet, men på andre betingelser enn de ble forespeilet (Brunovskis og Tyldum 2004:31).

5.4 Kommersielle og sosiale nettverk

En annen metode som kvinnene kan bruke for å finne seg jobb i utlandet er ulike jobbannonser i avisene som viser til ulike arbeidsbyrå og organisasjoner som sørger for kvinners reise og jobb. Arbeidstilbud annonseres i aviser, på internett, tv og i radio.

Thomas: Prostituerte som annonserer på nett jobber for seg selv og som oftest uten bakmann. Sannsynligheten for at en prostituert jobber selvstendig er mye større hvis hun jobber via nett enn hvis hun står ute på gata, men det finnes også kvinner på gata som jobber for seg selv som er fra Romania. De er som oftest litt eldre og har jobbet på gata før, og har kanskje til og med vært offer for trafficking og ble utnyttet i begynnelsen, og stukket av og kommet tilbake og har bestemt seg for å jobbe på egen hånd.

Denne metoden virker svært utbredt for de fleste arbeidssøkende kvinner i Øst- og Sør-Europa (Skilbrei og Polyakova 2006:25) og i Romania (UNICEF 89), men dette gjelder ikke for min fokusgruppe. Mine informanter ga uttrykk for at denne metoden er lite brukt blant de rumenske kvinnene de har vært i kontakt med, ettersom det finnes mye mistro til arbeidsbyråer i Romania (IOM 2003:42).

Min fokusgruppe er kvinner som utsettes for vold av sine bakmenn og som i tillegg er deres kjærester, og det er hovedsakelig ikke et aktuelt problem for kvinner som jobber selvstendig.

Det er sannsynlig at de har hatt bakmenn før, men det er ukjent for meg om de har vært utsatt for vold.

Mange kvinner har hørt om arbeidsmigrasjon på TV, men det ikke er klart i hvor stor grad det gjelder selve rekrutteringen (Polyakova 2007:64). Skepsisen rettet mot kommersielle sosiale nettverk blomstret opp etter flere av disse ble tatt for juks og lurei, og ettersom mange kvinner som ble rekruttert gjennom slike byråer i virkeligheten ble solgt, og som oftest tvunget til prostitusjon i et vestlig land (IOM 2003:42-43). De aller fleste rumenske kvinnene som jeg ble fortalt om gjennom mine intervjuer ble rekruttert og reiste sammen med sine kjærester.

5.4.1 Sårbare minoritetsgrupper

Globalisering og den internasjonale flyten av mennesker har bidratt til en annen sosialt fenomen. Minoriteter og mennesker som tilhører marginaliserte etniske grupper som for eksempel romfolk kan være spesielt predisponert for utnyttelse i menneskehandel (CRRS 2011:52; Shelley 2010:182). Sigøyner barn utnyttes i tigging og vinningskriminalitet, men kvinner påtvinges til prostitusjon. Det er for øvrig i følge Shelley oppstått en voksende og bemerkningsverdi form for menneskehandel der særlig barn med sigøynerbakgrunn risikerer å havne i. Det er nemlig salg av hjemløse barn eller barn fra fattige familie som foreldre ikke klarer å sørge for (Shelley 2010). Grunnen til det i følge Shelley (2010) kan være at Romania har en lang historie preget av utnyttelse av barn og kvinner som ble forverret under diktatur av Ceausescu (2010:210).

I 2011 ble det gjennomført en undersøkelse på omfang av utnyttelse i menneskehandel av romfolk fra Tsjekkia, Bulgaria, Slovakia, Ungarn og Romania (ERRC:2011). Det ble oppsummert at i alle fire land undersøkelsen ble gjennomført i, ble romfolk og spesielt kvinner og barn utnyttet hovedsakelig i tre arbeidsvirksomheter. Den første var prostitusjon, den andre husarbeid, og den siste tigging (ERRC 2011:34).

I Slovakia besto 60- 90 % av kvinner utnyttet i sex- trafficking av kvinner med rombakgrunn (ERRC 2011:35) og det ble videre konkludert med at utnyttelse av romfolk inn i menneskehandel økte spesielt i perioden 2005- 2010 i alle disse fem land (ERRC 2011:38).

Grunnen til utnyttelse av romfolk kan være deres sårbare og marginaliserte status i den globale konteksten. Samtidig tyder undersøkelse på at romfolk kjennetegnes av de samme sårbarhetstrekk som andre samfunnsgrupper som utnyttes i menneskehandel ((ERRC 2011:41). Unge sigøyster jenter fristes med gode arbeidstilbud og utnyttes i sex- trafficking av ulike kriminelle grupper (ERRC 2011:41):

The vulnerability factors mentioned most frequently during research were: living in a situation of poverty and social exclusion; limited or lack of education and illiteracy; growing up in State care; being indebted to usurers and family environments in which violence and/or drug abuse were present. Gender and ethnic discrimination were also found to be important vulnerability factors. The research also found a higher level of vulnerability among children. Another important factor contributing to vulnerability to trafficking was previous involvement in prostitution/sex work (ERRC 2011:41).

Fellestrekk for mange av ofre for menneskehandel som tilhører romaminoriteten er dysfunksjonelle familieforhold eller uoppreget situasjon i det landet de kommer fra (ERRC 2011:41).

En annen viktig sårbarhetsfaktor undersøkelsen peker på er marginalisering av denne samfunnsgruppen, noe som i sin tur fører til ekskludering av ulike helse- og sosiale virksomheter av denne minoritetsgruppen (ERRC 2011:42). Etnisk- og kjønnsdiskriminasjon, fattigdom, lav eller ingen utdanning, og til sist mangel av tilhørighet til ett gitt land er så kalte `push faktorer` for utsatthet for utnyttelse av menneskehandel, særlig til stedet blant romfolk (CRRS 2011:51). På denne måten kan man kanskje si at romfolk representerer en særlig sårbar gruppe som rammes av de mer negative sider ved globalisering.

5.5 Globaliseringens ujevne fordeler

Intervjuer med mine informanter og forskning jeg har funnet tilsier at den økonomiske og sosiale krisen som kollapsen av Sovjetunionen forårsaket i 1989, har vært en viktig forutsetning for både migrasjonsbølgen fra Øst Europa og kvinners økende utsatthet for menneskehandel.

Den globale flyten av mennesker og informasjon, privatisering og liberalisering av markeder, utvikling av produksjon av ulike varer og grensekryssing mellom ulike land i Europa har hatt mange fordeler, men disse er i følge Farr (2005) og Aas (2009) hovedsakelig reservert den

rikere delen av befolkningen (Aas 2009:32, Farr 2005:142). Globalisering forsterker forskjeller mellom fattige og rike land hvor folk fra fattige land reiser til rike og som oftest vestlige land i søken etter bedre livsmuligheter og utsettes på denne måten for mange farer.

De fleste østeuropeiske prostituerte som kommer til Norge på egen hånd blir i landet i kortere perioder, og jobber som oftest enten på gata eller skaffer seg kunder gjennom annonser (Brunovskis og Tyldum 2004: 36). Rekruttering av kunder gjennom annonser forutsetter at kvinnen har tid til å etablere sin posisjon og et kundenettverk, noe som ikke alle prostituerte har tid eller muligheter til (Brunovskis og Tyldum 2004:37). På tross av at østeuropeiske prostituerte kommer fra ulike sosiale grupper, kommer de fleste fra svært dårlige økonomiske kår i hjemlandet. Man finner både kvinner som har kommet fra fattigdom og kvinner som har råd til å dekke grunnleggende behov som husleie, mat og klær, men ikke noe mer (Brunovskis og Tyldum 2004).

Den globale kapitalen leter etter billig arbeidskraft helst med stor evne til å tilpasse og / eller underordne seg (). Innbyggerne i vestlige land er ikke interessert i å gjøre slikt arbeid og Vesten trenger derfor arbeidskraft som kan ta seg av slikt arbeid (Shelley 2010). Grupper som har en tendens til å tilpasse seg dårlige arbeidsforhold og ikke kjemper for bedre betingelser består i utgangspunktet av folk fra fattige land (Farr 2005:141). Det finnes mye forskning som belyser at arbeidende kvinner og barn ofte er gruppene som er mest utsatt for misbruk fra sine arbeidsgivere, siden det også er disse gruppene som har minst rettigheter i mange land (Farr 2005:141). Kapitalisme og globalisering kan forverre allerede eksisterende sosiale og økonomiske forskjeller mellom fattige og rike (Farr 2005: 142).

Utviklingsland blir ofte overøst med investeringer fra rikere land. Samtidig som disse landene prøver å stabilisere sin økonomi tilbyr World Bank og International Monetary Fund (IMF) dem muligheten til å få lån sammen med økonomiske råd om at disse landene burde bygge opp og styrke turisme og internasjonale bedrifter. Det er sannsynlig at turismen øker etterspørselen etter sex og på denne måten bidrar til sexhandel. Turisme påvirker med andre ord sexhandel, og en følge av dette blir rekruttering av kvinner og jenter som skal selge sex (Farr 2005:143).

Folk fra rike, vestlige land reiser til fattige land på jakt etter billige ferieopplevelser, som kan inkludere seksuelle eventyr. Det har sine konsekvenser for mennesker i landene turistene

søker seg til, og kan føre til at et økt antall mennesker utnyttes i sexindustrien (Farr 2005:143).

Ulike land og spesielt utviklingsland blir oppfordret til å inngå i en kapitalistisk markedsordning der staten har mindre innflytelse enn i en vanlig statlig markedsordning. Privatisering av markedet kan resultere i at reglene som det lokale markedet baserer seg på/ bygges opp på, blir brutt og ikke respektert. Konsekvensen av det kan være at flere personer mister jobben eller jobber under verre arbeidsforhold enn det som er vanlig eller avtalt (Aas 2007:9; Farr 2005: 141). Folk som sliter med å finne seg jobb der de bor blir arbeidsløse og ser på muligheten til å reise til utlandet som den mest sikre og lukrative jobbmuligheten (Caunic & Tulica 2012, Corrin 2003).

Hvert år migrerer tusenvis av mennesker til andre land i håp om bedre jobbutsikter og en tryggere økonomisk situasjon, og en stor del av disse er kvinner. Et stort antall av dem ender opp i prostitusjon, enten som følge av sitt eget valg eller som en konsekvens av manipulasjon, press eller direkte tvang (Brunovskis og Tyldum 2004: 19). Mangel på tilgjengelige og godt betalte jobber i hjemlandet tvinger folk til å ignorere tanken på at de kanskje kan bli lurt inn i en situasjon de ikke vil havne i. Trangen etter penger får noen mennesker til å sette sin trygghet på spill og ta sjansen, på tross av at frykten for det ukjente er der (Brunovskis og Tyldum 2004; Farr 2005; Polyakova 2007). Samtidig er det viktig å huske på at en stor andel av kvinner som lever i fattigdom ikke blir prostituerte på tross av deres meget lave økonomiske status. Fattigdom er med andre ord ikke den eneste faktoren som driver jentene ut av hjemlandet og inn i prostitusjonsmiljø, men dårlige økonomiske kår kombinert med manglende arbeidsmuligheter og god tilgang på personer som kan hjelpe med reisen kan føre til risikopreget migrasjon (Brunovskis og Tyldum 2004: 43).

For å kunne belyse kvinners beslutninger om å reise til utlandet bør man også se på kvinners bakgrunn, og den økonomiske og sosiale situasjonen i deres hjemland. Dette er tema for neste kapittel.

6 Oppvekst og levevilkår i hjemlandet

I dette kapitlet skal jeg beskrive den sosiokulturelle konteksten i Romania og hvordan den kan ha påvirkning på rumenske kvinners sårbarhet og deres utsatthet for vold. Hvordan kan altså kvinners bakgrunn og det samfunnet de vokste opp i påvirke deres sårbarhet og sannsynligheten for at de rekrutteres til menneskehandel. For å forklare hva som menes med kvinners sårbare bakgrunn og økte utsatthet for menneskehandel, skal jeg analysere ulike trekk ved deres samfunn, som forskningen og mine informanter mener kvinnene preges av, og hvordan disse ulike strukturelle samfunnstrekkene kan forstås i lys av Bourdieus kapitalformer (Bourdieu 1986; 1996).

Polyakova (2007) understreker at kvinnens prostitusjonsdebut sjelden forårsakes av én faktor alene. Beslutningen om migrasjon oppstår oftest på bakgrunn av en blanding av langvarige sosio- og familie- relaterte vansker, økonomiske utfordringer og et ønske om å ha et bedre liv (2007: 59).

Siv: Det er vanskelig å være en fattig kvinne i Øst-Europa med et barn på to år, og du veit ikke hvordan du skal skaffe mat i morgen. Og så kommer det en som faktisk sier at du kan bare få masse muligheter, du kjenner jo hun som også har vært med på det så sier hun ja, ja jeg kjenner jo henne, og hun har det kjempefint. Det er ikke din skyld at du tror at det går an å få et bedre liv.

Forskning på den sosioøkonomiske situasjonen i tidligere kommuniststater tyder på at Sovjetunionens fall forårsaket en rekke økonomiske og samfunnsmessige utfordringer for beboerne i disse statene (Farr 2002; Huges 2002; Polyakova 2007; Skilbrei og Polyakova 2006). Det kan derfor være relevant å analysere ofrenes bakgrunn i lys av Bourdieus kulturelle, økonomiske og sosiale kapital, siden disse kan ha påvirkning på kvinnenens livssjanser (1986) og deres utsatthet for menneskehandel. I tillegg til disse tre kapitalformene har man symbolsk kapital (1999) som legitimerer de tre første kapitalformene. Slik analyse må anvendes i forhold til de omstendighetene de ulike kapitalformene skapes. *Konteksten* kvinnene befinner seg i har altså en vesentlig betydning i forståelsen av faktorer som tilrettelegger for påtvunget sexhandel (Brunovskis og Tyldum 2004: 46).

6.1 Konteksten

Forskningen på menneskehandel peker tydelig mot kvinners bakgrunn som en svært viktig faktor i forståelsen av mekanismene sex-trafficking spiller på (Acharya 2008; American Bar Association 2007; Arsovska 2006; Kara 2009). Med bakgrunn sikter jeg til den helhetlige sosiokulturelle situasjonen kvinnene befant seg i før rekrutteringen til sex- trafficking. Hvor ofrene kommer fra, hva slags liv de hadde før de bestemte seg for å reise, og hvorfor de valgte å migrere, står sentralt i den strukturorienterte analysen av mekanismene sex-trafficking spiller på (Brunovskis og Tyldum 2004; The Advocates for Human Rights 2012). En slik analyse er inspirert av en makroorientert tilnærming til fenomenet, og forklarer menneskehandel ut i fra store, overordnede samfunnsstrukturer som enkeltindivider har liten innvirkning på (Aakvaag 2008:30). En «ovenfra og ned»-tilnærmingstype til påtvunget sexhandel analyserer hvordan samfunnsmessige strukturer og samfunnsforhold, som for eksempel økonomisk bakgrunn, familierelasjoner, utdannings- og arbeidsmuligheter, de *objektive strukturene*, legger til rette for menneskehandel.

I følge UNICEF-rapporten kjentegnes ofrene for sex-trafficking av to ting: den første er fattigdom, og den andre er kalde eller dysfunksjonelle relasjoner med sin familie, for eksempel i form av alkoholiserende eller skilte foreldre, og familievold (UNICEF: 57). Rapportens funn bekreftes i mine informanternes påstander om at de fleste ofre for sex-trafficking de har vært i kontakt med, kommer fra ressursvake samfunnslag som kjennetegnes av fattige levevilkår, manglende utdanning og relativt høy voldsbruk i oppveksten, og senere i voksenlivet:

Siv: Det er ikke tilfeldig hvem som havner i denne situasjonen. Men hvis man tar sårbarhetsnivå, så må man ta utgangspunkt i historiene deres. Og da ser man at de har vokst opp enten med en fraværende eller voldelig familie, dårlig økonomi og veldig lav utdanning. Og som oftest har de hatt en kjæreste som også er voldelig. Det er mye vold ute og går.

Raske, dramatiske hendelser i offerets liv kan ha påvirkning på reaksjoner og videre handlinger vedkommende bestemmer seg for. Hvis vedkommende ikke er fornøyd med sin nåværende livssituasjon og ønsker å forandre på denne, kan muligheten til å migrere virke mer fristende enn hvis vedkommende er tilfreds med det han/ hun har. Ida formulerer det slik:

De fleste kommer fra fattige familier. De har ikke penger og de har ikke utdanning. Kanskje de ikke lenger har familie som de kan dra til. Men de har sine drømmer. De ønsker seg ikke noe mer enn det de fleste gjør. Godt liv, jobb, hus, familie... trygghet. Hvis du ser at du ikke kan få det der

du er, så er veien til andre, ofte risikable alternativer veldig kort. Du vil tro på noe bedre. Så reiser du og håper på det beste.

I lys av Bourdieus kapitalformer kan man kanskje si at informantene gir uttrykk for at kvinnene har lav økonomisk, kulturell og sosial kapital (Bourdieu 2006). Samtidig er det viktig å huske på at ikke alle ofrene kommer fra fattige samfunnslag. Ida gir uttrykk for at de kvinnene hun har hatt kontakt med tilhører en sårbar gruppe med få muligheter til å forandre på dette, men det finnes også forskning som viser det motsatte. Avgjørelsen om å reise kan bli foretatt på grunnlag av mange ulike faktorer, og fattigdom trenger ikke å være en av dem. Alt fra alvorlig økonomisk krise, akutt sykdom i familien til et ønske om å forbedre sine leveforhold kan forårsake en beslutning om å reise (Skilbrei 2004; Skilbrei og Polyakova 2006), men dette kommer jeg tilbake til i underkapittel 6.2.

Det er derfor viktig å se på *konteksten* kvinnene befinner seg i før reisen, både deres bakgrunn og situasjonen de befant seg i før de ble rekruttert til menneskehandel. Begripelse av konteksten sikter til den sosiokulturelle strukturen kvinnene kommer fra, og hvordan denne strukturen konstruerer deres sosiale verden, det vil si deres muligheter og begrensninger (Bourdieu1997:17).

6.2 Å knekke en kollektiv identitet

Etter kommunismens fall ble en produksjonsorientert samfunnsordning, som de sovjetiske statene var sterkt preget av, forandret eller i høy grad påvirket av en vestlig samfunnsordning, det vil si kapitalisme. Kapitalismens kanskje mest sentrale kjennetegn er en konsum- og forbruksinnstilt struktur. Besittelsen av en rekke varer vektlegges fremfor å produsere disse. Som jeg har beskrevet tidligere ble borgere i postsovjetiske samfunn påvirket av vestlige symboler på velstand. Eierskap og et kapitalistisk samfunnssyn ble tegn på velstand, fullkommenhet og symbolsk kapital. Forandringer fant sted på det strukturelle makro- nivået som deretter påvirket livsforholdene til individer på mikro- nivå. Utfordringen var at på tross av det nye, konsumsorienterte samfunnssynet hadde kun få muligheter til å leve opp til dette (Brunovskis og Tyldum 2004: 53; Polyakova 2006: 58). Kollapsen førte til oppløsning av de båndene som knyttet sammen individuelle valg til kollektive mål (Bauman 2006:17, Huges 2002). Mange måtte lete etter andre alternativer for å forsørge seg selv og familien.

Kvinner som jeg har fått høre om gjennom mine intervjuer opplevde ofte at å reise til utlandet var den eneste muligheten de hadde til å forbedre sin økonomiske situasjon og forsørge seg selv og noen ganger familien sin. De følte at de ikke hadde mulighet til å finne gode jobber der de var. Man kan si de følte at de manglet legitime midler til å nå sitt mål (Merton 1986: 222). De valgte derfor å ta risikoen ved å reise til et annet land enten ved hjelp av en kjæreste eller sin agent. Ikke alle visste at de skal prostituere seg, men noen av dem var klar over det. De hadde ikke legitime midler til å oppnå sine mål på grunn av den livssituasjonen de befant seg i, og på grunn av deres oppvekst, som kanskje har bidratt til mangelen på tilgang til legitime midler. De bestemte seg for å oppnå sitt mål ved å bruke illegitime midler, det vil si prostitusjon (Schiefløe 2003:364).

6.2.1 En tilstand av anomi?

Diskrepans mellom ønsket mål og mangel på midler som kan realisere dette målet kan føre til kriminalitet og avvikende atferd, siden et individ tar i bruk illegitime midler som ikke aksepteres av samfunnet. Ifølge Cloward (1959) er det sosiale strukturer som skaper denne diskrepansen mellom mål og midler og som på denne måten skaper en tilstand av anomi (166,167). Det er samfunnsstrukturene som utpeker og spesifiserer hva som defineres som et godt og vellykket liv (Cloward 1959; Merton 1968). En slik spenningssituasjon kan kalles ”strain”, det vil si *stress spenning teori*, hvor et individ føler seg presset til å strebe etter kulturelt etablerte midler, men ikke har tilgang til å oppnå det på en legitim måte (Merton 1968: 222,223).

Konsekvensen av diskrepans mellom mål og midler, hvor veien til suksess gjennom lovlige midler er stengt, er at det oppstår en slags personlig *anomi*. Individer som ikke klarer å nå målet ved bruk av aksepterte midler som for eksempel jobb eller utdanning, føler frustrasjon og stress. Noen borgere i postsovjetiske stater prøvde å forbedre sin situasjon ved å lete etter alternativer de hadde tilgang til, som for eksempel en ekstrajobb, mens andre så etter andre muligheter. Individer utnytter først og fremst de midlene de har tilgang til og de midlene som virker mest effektive, uavhengig om de er kulturelt akseptert eller ei. På denne måten oppstår det normbrudd. Hvis en stor sosial gruppe er utestengt og ikke har tilgang til legitime midler, forekommer normbrudd med høy frekvens. Da er veien til anomi kort (Merton 1968: 189-191).

Mine informanter pekte på at noen kvinner er klare over at de skal prostituere seg i Norge. De veit også at det ikke er lovlig, og at det går imot normer og regler innenfor det samfunnet de lever i. Kvinnene har allikevel et ønske om et bedre liv (OSCE 2011:21).

Skilbrei (2006) og Polyakova (2007) skrev om russiske kvinner som kom til Norge for å prostituere seg, og på denne måten `tjene seg` opp til økonomisk selvstendighet. Deres reise var først og fremst forårsaket av et ønske om å forbedre sitt liv, og ikke av direkte fattigdom eller økonomisk nød. Mine intervjuer tyder ikke på, for å sette det på spissen, at dyre klær og sminke er den største prioriteten for rumenske kvinner som prostituerer seg i Norge, men de har også et ønske om å ha et godt og økonomisk selvstendig liv. Det virker også som om kvinner som har lyktes i utlandet får mye høyere status i det samfunnet de har migrert fra (OSCE 2011:43; Shelley 2010). En vellykket reise til utlandet gir dem ikke bare økonomisk kapital, men i tillegg til dette får kvinnene sosial og symbolsk kapital i form av respekt og ros fra lokalbefolkningen, som ser på dem som rollemodeller. Det er derfor viktig å huske på at noen kvinner reiser til utlandet for å prostituere seg på tross av at de er klare både over risikoen dette kan innebære, og konsekvensene det kan ha hvis noen finner ut at de prostituerer seg i utlandet. De velger på denne måten å oppnå økonomisk selvstendighet ved bruk av et illegitimt middel som prostitusjon er i Norge.

6.2.2 Det sosiale rommet

I følge Bourdieu representerer klassestrukturen ressursfordelingen i samfunnet, og istedenfor å snakke om sosiale klasser mener han at man heller bør snakke om et sosialt rom. I det sosiale rommet Bourdieu beskriver, finnes det `et spor` etter sosiale klasser, men ikke i en gitt, ferdiglaget form, men heller i form av noe som skapes av sosiale agenter (1997:29). Sosialt rom er en slags hierarkisk klassestruktur i et samfunn.

Hvilke muligheter kvinnene har tilgang til avhenger av deres plass i *det sosiale rommet*, rettere sagt deres sosiale (dis)posisjoner- *habitus*, som er summen av deres *kapital* (Bourdieu 1997). Med kapitalbegrepet mener Bourdieu (1996) knappe ressurser av alle slag som individene konkurrerer om med hverandre i det sosiale rommet. På denne måten gir kapitalen makt. En posisjon i det sosiale rommet avhenger av kapitalformene og ressursene han/ hun er i besittelse av. Det vil si at kvinners posisjon i dette rommet er avhengig av hennes kulturelle, økonomiske, sosiale og symbolske kapital. Kapitalen gir makt i den forstand at den er en ressurs eller et slags `inngangskort` til å oppnå fordeler i det sosiale livet. Strukturen i det

sosiale rommet er relasjonell ettersom ens posisjon defineres i forhold til en annen. Det vil si at man ikke kan definere noens posisjon som svak uten å ha en som fremstår og blir betraktet som sterk (Bourdieu 1997:23).

«Det sosiale rom er altså en hierarkisk struktur av objektive sosiale posisjoner basert på kapitalmengde» (Aakvaag 2008:151).

Slik jeg tolker det kan man kanskje si at kvinners utsatthet for utnyttelse i sex-trafficking, avhenger av deres posisjon i det sosiale rommet, og videre alternativene hun har tilgang til. Ofrene for menneskehandel kan ikke defineres som sårbare uten å ha en gruppe som fremstår som ikke- sårbare. Deres sårbarhet kan være en konsekvens av deres mangel på ulike valgmuligheter, som igjen er konsekvensen av deres manglende kapital, forårsaket av den sårbare bakgrunnen de preges av. I lys av Bourdieus teori om kapitalformer fremstilles ofrene for påtvunget sexhandel, både av mine informanter og internasjonal forskning, som en gruppe med få disposisjoner og svært begrenset kapital, og med en svak posisjon i det sosiale rommet,

Forskjeller skaper mening i en klassesammenheng, uten en lavklasse kunne det ikke eksistere noen høyklasse. Den ene gir bare mening når den sammenlignes med den andre (Aakvaag 2008:151). Noen personer har med andre ord mer kapital enn andre, og de har derfor tilgang til flere muligheter enn andre med mindre kapital. Noen posisjoner i det sosiale rommet er derfor underordnet, mens andre er overordnet (Bourdieu 1999:140). Bourdieus sosiale klasser er først og fremst objektive klasser, det vil si at det er grupper av mennesker som befinner seg samme sted i det sosiale rommet og har felles interesser, væremåte og smak, det vil si habitus (Bourdieu 1997:23).

Kvinnene er derfor i en underordnet posisjon. Dette kan kanskje forklare hvorfor noen kvinner er nødt til å inngå en avhengighetspreget avtale med sine agenter, ettersom de ikke er i stand til å dekke reisen på egenhånd. Samtidig kan man si at de har en slags sosial kapital som gir dem tilgang til folk som kan hjelpe dem med organisering og gjennomføring av reisen.

6.3 Habitus og de strukturerende strukturer

Habitus er et sentralt begrep i Bourdieus (1997) handlingsteori og hans tilnærming til den handlende aktøren (Aakvaag 2008:160). På tross av at det kan være vanskelig å begrepsfeste *habitus*, kan man kanskje si at den representerer kjernen av identiteten hos et individ. Personens vurderinger, oppfatninger og handlinger utgjør hans/hennes habitus.

6.3.1 Oppvekst- og levevilkår i hjemlandet

På det strukturorienterte og samfunnsmessige nivået kan man kanskje si at mange kvinner som ender opp i trafficking og prostitusjon kjennetegnes av en vanskelig og problematisk oppvekst (Brunovskis og Tyldum 2004). Det er nemlig familier med dårligst økonomisk situasjon som får størst problemer med å tilpasse seg en ny situasjon uansett hva den gjelder (Skilbrei 1998). I henhold til Bourdieus handlingsteori kan man kanskje si at disse kvinnene kommer fra familier som ikke har nok *disposisjoner* å støtte seg til, og deres kapital er ikke tilstrekkelig til å tilpasse seg den ny virkeligheten etter Sovjets kollaps (Bourdieu 1997:23).

I tilfeller der det er snakk om samfunnsmessige omveltninger kan man tenke seg at alle familier sliter eller blir utfordret til å gjøre endringer når det gjelder økonomi, utgifter og så videre, men det er de dårligst stilte (enkeltmennesker og familier) som sliter mest. Enslige mødre, familier med mange barn og familier med rus- og alkoholproblemer kan ha problemer med å tilpasse seg nye omstendigheter (Zaslavskaja 2003 i Polyakova 2006: 50). Arbeidsløse og folk med minoritetsbakgrunn, som for eksempel russere i Estland og Latvia, har også fått ekstra utfordringer med tanke på språk- og utdanningsmuligheter. Romfolk kan også plasseres innenfor denne gruppen:

Ida: De rumenske har ofte veldig lite utdanning og snakker kun rumensk, så muligheten for å stikke av eller få informasjon om ulike muligheter fra samfunnet rundt er dårlig. De går fra hotellet til Karl Johan, og det er greit, men alle praktiske ting som for eksempel helsesjekk eller å ta seg tur på ***(stedet der Ida jobber) blir ikke aktuelt. Å ta seg en tur fra Karl Johan til Grønland er veldig kort vei, men det går ikke for det. Det er for vanskelig. Og mange av dem er analfabeter også. Det er mange som har stoppet utviklingen i livet på grunn av andre ting, for eksempel seksuell utnyttelse eller oppvekst på barneheim, og har ikke fått det livet som trengs for å utvikle seg som et selvstendig og velfungerende individ. Isteden blir de personer som er lett å utnytte, lett å manipulere og lett å kontrollere. Kanskje de bare gjør det de blir fortalt de skal gjøre. De har blitt fortalt hele livet hva de skal gjøre, og har blitt vant til det. Så i slike tilfeller finnes det ikke behov for trusler, for de gjør bare det de blir fortalt og tenker at det er sånn det er.

Ida argumenterer for at rumenske ofre for sex- trafficking i Norge kjennetegnes av svært dårlige språk- og mestringskunnskaper rett og slett fordi de ikke hadde mulighet til å lære seg det i hjemlandet sitt. Slike uttalelser kan tolkes som at kvinnenenes habitus ikke forutsetter gode språk- og mestringskunnskaper, eller at disse ikke er en integrert del av deres habitus. Videre tilføyer Ida en annen relevant faktor i kvinnenenes relasjon til sine bakmenn, nemlig at på grunn av deres dårlige oppvekst og sårbare livssituasjon, som er en del av deres habitus, blir det lettere å utnytte dem. På denne måten kan man si at kvinners habitus både er strukturert og er strukturerende. Den er strukturert i den forstand at deres oppvekst og bakgrunn er et ferdiglaget sett av erfaringer, holdninger og atferd, det vil si den er strukturert. Samtidig har deres habitus påvirkning på deres fremtidige avgjørelser og atferdsmønstre, og strukturerer deres framtid (Bourdieu 1999:147).

Kvinnenenes manglende språkkunnskaper gjør det vanskelig for dem å kommunisere med andre folk i Norge. Ifølge Bourdieu (1986) gir språk en form for symbolsk makt, og hjelper vedkommende med å få tilgang til sentrale samfunnsgoder som utdanning, gode arbeidsmuligheter og aksept i det samfunnet man lever i. Arbeidsledighet, lav utdanning, en vanskelig emosjonell og/ eller økonomisk familiesituasjon, mangel på statlig hjelp og støtte er blant de mest utbredte push- faktorene som får kvinnene til å migrere til et annet land (Fuglerud 2001; Shelley 2010). Slike sårbarhetstrekk kan ha hatt påvirkning på utformingen av kvinners *habitus*. En bakgrunn preget av vanskelige forhold kan påvirke kvinnenenes oppfattelses- og handlingsmønstre, og deres måte å vurdere den sosiale verden på (Bourdieu 1997).

Bourdieu (1997; 1999) hevder at habitus representerer en kroppsliggjort kjerne i ens identitet, og er et svært viktig begrep i aktørforståelse. Habitus er ifølge ham summen av personens tidligere erfaringer og kan fremstilles som en huskelapp på individers bakgrunn og tidligere erfaringer i livet (Bourdieu 1997:23). Samtidig representerer habitus personenes disposisjoner og dermed hans/ hennes posisjon i det sosiale rommet:

Habitus er dette generative og samlende prinsipp, der omsetter de indre og relasjonelle kjennetegn i en posisjon til den helhetlige livsstilen, det vil si til et samlet sett av personlige valg, valg av goder, valg av handlinger (Bourdieu 1997:24)

Polyakova (2006) viser gjennom sine intervjuer at et typisk trekk ved kvinner som ender opp i prostitusjon og trafficking er at de er oppdratt av kun én forelder mens den andre enten er død,

eller så har foreldrene skilt seg. Faren er som oftest ikke tilstedeværende. En stor andel av kvinnene rapporterte også om volds- og alkoholmisbruk (Polyakova 2006:51). Funnene til Polyakova (2006) støttes av mine intervjuer der jeg gang på gang ble fortalt om at ofre for sex- trafficking kommer fra familier med dårlig økonomi, mange har blitt misbrukt i barndommen, og de har vært vitner til alkoholmisbruk og vold. Motivasjonen bak migrasjonen kan være å komme seg vekk fra familien og bli selvstendig. Denne gruppen kan også være mer utsatt for å havne i en offersituasjon siden de ikke har noe støtteapparat og andre disposisjoner i det sosiale rommet:

Siv: Hvis en vokser opp uten den store usikkerheten, alkohol og ikke tilhører en verden fylt opp med frykt og terror i utgangspunktet, så er en kanskje mer kritisk til dem som opererer som snille når vi møter folk også. Og da har vi større forutsetninger for å sortere hvem vi gidder å bli kjent med. Vi har en slags sorteringsmulighet de ikke har- vi har den luksusen å sortere.

Siv sikter til kvinners bakgrunn og sosialisering i det miljøet de vokste opp i. En kan tolke det slik at tidligere voldserfaringer i kvinners liv har først til at deres *habitus* har integrert voldstoleranse. Mange kvinner som har startet med prostitusjon opplevde ulike vanskeligheter under hele oppveksten (Polyakova 2006: 50). Kvinnene reagerer kanskje ikke på dysfunksjonelle forhold på samme måte som kvinner fra `vanlige` ikke- voldelige familier ville ha gjort. Habitus er en slags nytteorientert katalysator ansvarlig for de handlinger vi bestemmer oss for, og vår oppfatning av verden (Aakvaag 2008:161). Den er en strukturert og kroppslig del av oss som vi har inkorporert gjennom de sosiale betingelsene vi har vokst opp under. Vi tilegner oss de reglene, kodene og sosiale forventingene som vårt sosiale miljø presenterer for oss.

Habitus har derfor et sosialt opphav og gjenspeiler ens posisjon i det sosiale rommet. Mennesker som vokser opp i ulike sosiale miljø kommer derfor til å utvikle forskjellig habitus (Bourdieu 1999:145). Mine informanter ga uttrykk for at kvinner med en voldelig familiehistorie kan være mindre kritisk innstilt til nye mennesker. Ikke fordi de ikke eier slik vurderingsevne, men fordi de gjerne vil tro på ens gode intensjoner, og fordi de ikke har mye å velge mellom. Kvinner med et problematisk forhold til sin familie kan føle at de ikke har så mye å tape ved å reise til utlandet, siden det ikke finnes noe eller noen som kunne holde dem tilbake. Habitus er derfor både strukturerende og strukturert.

En del av habitus er personens *kulturelle kapital* som ifølge Bourdieu eksisterer i tre former (1996:8).

6.3.2 Utdanning og kulturell kapital

Kulturell kapital forutsetter at det eksisterer en allmenn oppfatning om den dominerende kulturelle koden eller god smak som en må være i besittelse av hvis en vil oppnå gode resultater i utdanningssystemet, få en bra jobb eller tilgang til eksklusive sosiale miljø (Aakvaag 2008: 152). Ifølge Bourdieu (2006) kan kulturell kapital forekomme i tre former. Den første formen er *kroppsliggjort* kulturell kapital, som består av varige disposisjoner i individets bevissthet og kropp (Bourdieu 2006:8). Denne tilstanden forutsetter at vedkommende har inkorporert den på egenhånd, og den krever dermed en personlig investering av vedkommende. På denne måten blir den omgjort til en ytre rikdom som integreres i vedkommendes identitet (Bourdieu 2006:10). Den kan tilegnes ubevisst, for eksempel gjennom påvirkning av de kulturelle disposisjoner i det sosiale rommet en tilhører. Kultur eller kultivering kan brukes som eksempler på slik kapital. Den andre formen er den *objektiverte* tilstanden, i form av kulturelle goder som bøker, bilder, instrumenter og lignende. Den siste tilstanden er en *institusjonalisert* og objektiv form for kulturell kapital som kan oppnås ved for eksempel å ta utdanning (Bourdieu 2006:8).

Mine informanter påsto at rumenske prostituerte som står på gata kjennetegnes av lavere utdanningsnivå i forhold til for eksempel kvinner fra andre østeuropeiske land. Ida: «Det er flere som er lavt utdannet eller ikke har utdanning i det hele tatt. Og så snakker de kun rumensk og er analfabeter. Og det gjør dem veldig sårbare. Utsatt for utnytting». Det finnes en rekke rapporter som støtter denne påstanden (Nadheim 2007; UNICEF 2012) og som tyder på at årsaken til dette er dysfunksjonelle familier og dårlig økonomi, som dytter barn inn i arbeid allerede i veldig ung alder (UNICEF 2012). Videre ser det ut som noen familier ikke ser på utdanning som en nødvendighet og i stedet fokuserer på å jobbe. Slike holdninger kan tyde på at de kvinnene mine informanter forteller om ikke har høy kulturell kapital i den kroppslige tilstanden, det vil si at kvinnene ikke har blitt sosialisert eller kultivert i den.

På tross av at det er allmenn enighet om at ofre for menneskehandel har lite skolegang (Huges 2006) og dermed liten kulturell kapital (i form av arvet identitet), utelukker ikke dette at de ikke kan tilegne seg det gjennom for eksempel utdanning (Bourdieu 2006:11). Dessuten kan ofrenes utdanningsnivå variere mye når man ser på de østeuropeiske landene ofrene kommer

fra. Litauiske ofre for sexhandel fremstilles av mine informanter som personer med høyere utdanning fra hjemlandet, og gode engelskkunnskaper. I gjennomsnitt har for eksempel de østeuropeiske prostituerte i Norge mange års utdanning fra deres hjemland (Brunovskis og Tyldum 2004:35). Dette står i sterk kontrast til asiatiske prostituerte og kvinner fra Balkan som opererer på gata i Oslo og som skiller seg ut i forhold til østeuropeiske kvinner og kvinner fra Sentral-Europa, både med tanke på utdanningsnivå og lengden på oppholdet deres i Norge (Brunovskis og Tyldum 2004: 36). Allikevel finnes det store forskjeller mellom østeuropeiske prostituerte i Norge også når det gjelder utdanningsnivå.

6.3.3 Økonomisk kapital

Ifølge noen av undersøkelsene har kvinner som har opplevd store økonomiske vanskeligheter i barndommen og/eller oppveksten lettere for å bli opptatt av å skaffe seg god økonomi senere i livet. Erfart pengemangel har påvirket deres verdiskala og syn på sine livssjanser. Kvinner med slik økonomisk bakgrunn forbinder god økonomi med trygghet og et godt liv (Skilbrei 1998:57). Økonomisk kapital handler om materielle goder en er i besittelse av som gir han/henne muligheten til å handle på en bestemt måte. Denne kapitalformen gir også tilgang til ulike ressurser (Bourdieu 1997).

I studier av levevilkårene og bakgrunnen til prostituerte, nevnes pengemangel, familie- og kjærlighetsproblemer i form av skilsmisse eller at en av foreldrene er død/fraværende, vold og arbeidsledighet som de mest betydningsfulle faktorene når det gjelder hva som fører til prostitusjon. Strukturelle forhold i de østeuropeiske landene kvinnene kommer fra er sentrale for å forstå hvorfor de har bestemt seg for å reise på tross av at noen av dem er klar over risikoen de utsettes for. Migrasjon til utlandet har gitt dem håp om å få bedre arbeidsmuligheter og generelt sett bedre levevilkår. Noen av kvinnene var ikke på forhånd klar over at de ville bli satt til å selge sex, mens andre så på sex-salg som den beste overlevelseshet- og inntektsstrategien.

Disse kvinnene ser store fordeler ved å være økonomisk uavhengig og tilegne seg økonomisk kapital. Velstand gir dem en følelse av trygghet, hjelper å forsørge familien, og gir dem høyere økonomisk og sosial status (Brunovskis og Tyldum 2004; Polyakova 2006; Skilbrei 1998).

6.3.4 Familierelasjoner

Ifølge Bourdieu dannes habitus først og fremst gjennom sosialisering i familien (Bourdieu 200). Ifølge Brunovskis og Tyldum (2004) undersøkelse finnes det tre hovedårsaker til at østeuropeiske kvinner bestemmer seg for å selge sex i Norge. Den første er ulike former for akutte familie- og kjærlighetsrelaterte krisesituasjoner. Den andre hovedårsaken er økonomiske problemer over en lengre periode. Ønsket om et bedre liv, selvutvikling og håp om å hjelpe sin familie er den tredje hovedårsaken. Brå hendelser eller tap av familiemedlemmer de hadde rundt seg er også en utbredt årsak til at kvinner bestemmer seg for migrasjon (2004: 51, 52). Noen av disse kvinnene ender opp i prostitusjon enten av egen vilje eller som følge av tvang eller lurei (Brunovskis og Tyldum 2004: 19). De fleste kvinner som har inngått en slags avtale med sin agent oppdager etter hvert at de mangler kontroll over egen situasjon.

Ifølge Brunovskis og Tyldum (2004) er variasjonen i familierelasjoner stor blant ofrene for sex- trafficking i Norge fra Øst-Europa. På grunnlag av data de har samlet fordelte de to norske forskerne kvinnenenes/ ofrenes familierelasjoner i to hovedgrupper.

Den første relasjonen er preget av avstand og kommunikasjonssvikt, og de fleste kvinnene i undersøkelsen til Brunovskis og Tyldum tilhører denne gruppen (2004:44). Representanter for denne gruppen har et kjølig og ikke-kjærlig forhold til sin familie. Alkoholiserede fedre og separerte eller skilte foreldre, samt kommunikasjonssvikt er kjennetegn på slike familier. I tillegg til dette forteller noen kvinner om fysisk og seksualisert vold de har blitt utsatt for i sin oppvekst, enten av et familiemedlem eller kjæreste. En av mine informanter nevner det samme når hun snakker om de rumenske ofrene:

Siv: Mange forteller om incest. Men vi sitter aldri og graver og spør så det kommer an på hva de selv forteller. Men det er flere som har sagt at etter at de har fortalt mamma hva de ble utsatt for eller etter noen har oppdaget at de har vært utsatt for seksuelle overgrep av en i familien, så får de skylda for det. De får ikke noe støtte for det. Så det kan være en av grunnene til at familien ikke vil ha noe med dem å gjøre eller forsøker å få dem bort. Så det er absolutt en del av sårbarheten.

Utsagnet tyder på at noen rumenske kvinner som hun har vært i kontakt med, og som har blitt utnyttet eller voldtatt av familiemedlemmer, får skylden for voldtekten. Familien beskylder kvinnen, ikke gjerningsmannen, for det som har skjedd. Gjerningsmannen fritas på denne måten for ansvar for sin handling, mens kvinnen straffes.

Siv forteller videre at voldtekten kan bidra til at familien oppmuntrer kvinnen til å reise til utlandet. Gjennom en slik `løsning` slipper familien å forholde seg til denne `ukomfortable` situasjonen. I UNICEF-undersøkelsen finnes det også eksempler på at de rumenske ofrene for menneskehandel ofte får skylda for det som har skjedd dem. Det er med andre ord offeret som stemples som dum eller naiv og beskyldes for å ha brakt skam over familien (UNICEF s. 50). En oppmuntrende og positiv holdning til kvinners migrasjon er den mest utbredte holdningen blant kvinnenes foreldre. Både UNICEF-rapporten og IOM-undersøkelsen belyser at holdninger blant foreldre til kvinner som allerede har blitt utsatt for menneskehandel, og de som er mest utsatt for det (IOM 2003: 30-31), oppmuntret kvinnene til å migrere på tross av at mange er klar over risikoen for menneskehandel.

6.3.4.1 Høyrisikogruppen

Ifølge UNICEF kommer den største gruppen av rumenske ofre for sex-trafficking fra familier med separerte eller skilte foreldre, og familier preget av alkoholisme, konflikter og et avstandspreget og kjølig kommunikasjonsmønster (UNICEF:48).

I rapporten fra IOM (2003) står det at de mest utsatte gruppene kjennetegnes av et svakt eller vanskelig forhold til sin familie, kvinner som «do not feel close to their family and do not believe that the family is the most important thing in one's life» (IOM 2003:5). Et ønske om en god jobb og karriere, og om å være lykkelig kommer foran et ønske om familieliv for de aller fleste i høyrisikogruppen (IOM 2003:25). Dette kan tolkes som at familie ikke er deres første prioritet.

Høyrisikogruppen har også en mer optimistisk holdning til at de kan lykkes i utlandet enn den vanlige `gruppen`, men de er derimot mer redd for å dø og for å bli arbeidsledig. Hele 31 % av den utsatte gruppen opplevde emosjonelt stress, noe som kan tyde på at denne kvinnegruppen har vokst opp i et tøft og voldspreget miljø, og/eller at kvinnene har et problematisk forhold til familien (IOM 2003:26).

Videre peker rapporten på at foreldrene til kvinner i risikogruppen ikke pleier å ha fast jobb. De aller fleste har arbeid som krever lite spesialisert kunnskap og gir lav lønn. Det vil si at foreldrene til disse kvinnene har lite kulturell og økonomisk kapital. Mange av kvinnene er vant til familievold, enten vold mellom foreldrene, eller at foreldrene har utsatt dem for vold. Noen kvinner har blitt forlatt av sine foreldre, som reiste til utlandet (IOM 2003:5).

Et dårlig eller konfliktpreget familieforhold, som flere av de rumenske prostituerte har, kan bidra til deres sårbarhetsnivå. De har ikke noen å støtte seg til, og på bakgrunn av dette blir de mindre kritisk til hvem de velger å stole på. Det virker derfor som om familien, som burde beskytte jentene, bidrar til sårbarheten som gjør dem utsatt for menneskehandel (IOM 2003: 27). Foreldrenes ønske om å få kvinnene til utlandet sammen med emosjonelt stress forårsaket av familiekonflikter, kan påvirke kvinnes vurderingsevne negativt. Det er videre pekt på at risikoutsatte grupper kommer fra familier preget av vold eller familier med fraværende foreldre (IOM 2003:5).

Kvinneres sårbarhet varierer i stor grad etter deres oppveksthistorie og relasjon til familien. Et godt forhold til sine foreldre kan hindre et potensielt offer i å dra til utlandet eller bli motivert til å gjøre det. Brunovskis og Tyldum (2004) argumenterer for at prostituerte kvinners familierelasjon varierer veldig, men kan likevel kategoriseres i to hovedgrupper. Den ene gruppen har et veldig kaldt og avstandspreget forhold til sin familie og opplever det som vanskelig og problematisk. Det er ikke uvanlig at disse kvinnene har opplevd vold eller seksuell mishandling fra et familiemedlem eller andre i deres nærmiljø.

Den andre gruppen Brunovskis og Tyldum beskriver, preges derimot av en kjærlig og nær relasjon til sin familie (2004:44). Ut i fra min empiri virker det som om de rumenske kvinnene har et tett forhold til sin familie til og med i tilfeller hvor de har blitt utsatt for dårlig behandling. Dette kan skyldes mange ting, blant annet at mange har barn som familien deres passer på mens de er i Norge. Kvinnene er på denne måten avhengig av familien sin som passer på deres barn, samtidig som foreldrene trenger den økonomiske hjelpen som deres døtre bidrar med. Mange er forpliktet til å støtte sin familie økonomisk (Brunovskis og Tyldum 2004:21).

En annen forklaring på dette kan være at kvinnene føler et sterkt bånd til sin familie i Romania, og de vil gjerne beholde denne relasjonen uansett hvilken behandling de får fra familien. Slike følelser eller bånd kan forsterkes hvis kvinnen ikke har noen andre å støtte seg til. Mangel på alternativer også når det gjelder hvilke folk hun velger å knytte seg til henger nøye sammen med hennes muligheter.

6.3.4.2 Forsørgeransvar og symbolsk vold

Noen østeuropeiske kvinner med prostitusjonsbakgrunn fra Oslo/ Norge har økonomisk ansvar for barn eller familiemedlemmer i hjemlandet:

Siv: De fleste av kvinnene gjør ofringer for barna sine, og de tenker at det skal komme alle til gode etterpå.

Det betyr at de må tjene nok penger til å forsørge ikke bare seg selv, men også andre nære familiemedlemmer som er avhengige av den prostituerte økonomiske støtte. Det samme mønsteret finnes blant prostituerte fra Asia som har en forsørgerrolle overfor familiemedlemmer som de forlot i hjemlandet. Pengemangel og behovet for å tjene til livets opphold er et felles kjennetegn ved ofrene for sex- trafficking i Norge (Brunovskis og Tyldum 2004: 54).

Kvinnerens ønske om å hjelpe sin familie kan misbrukes av bakmenn som bruker det som et middel til å motivere kvinnene til å jobbe og bli i jobben som prostituert. På denne måten utøver bakmenn en symbolsk vold overfor kvinnene, det vil si den voldstypen som er usynlig, og som kvinnene ikke er klar over. Utøvelse av symbolsk vold forutsetter at bakmenn har en symbolsk kapital eller at kvinnene er i en underordnet posisjon i forhold til bakmennene (Prieur 2006:51). På samme måte kan man si at bakmenn utøver symbolsk vold over kvinner ved å fremstille det forhold at kvinnene prostituerer seg og tjener penger og bakmennene beskytter dem som noe selvsagt eller nærmest naturbestemt. Ved å fremstille situasjonen slik tilslører de urettferdigheten og utnyttelsen i denne situasjonen (Aakvaag 2008: 158).

Bakmenns utpressing og deres motivasjonsteknikker har en sterk påvirkning på kvinnene, og de avgjørelser de bestemmer seg for. Siv forklarer det på følgende måte:

Noen har blitt fortalt at hvis du tjener på prostitusjon i seks måneder så kommer du til å tjene så skinnsykt mye penger. Og hvis du gjør det så kan du og jeg (bakmannen) dra tilbake og kjøpe oss det fine huset, og moren din kan bo hos oss og barnet ditt. Og det er mye lettere å tjene penger for deg (prostituerte) enn det er det for meg (bakmannen) og jeg skal passe på pengene dine jeg og på deg også. Bare i seks måneder. Så blir du litt forelsket og tror på dette her og så gir du pengene til kjæresten din fordi han skal passe på pengene fordi dere skal kjøpe dere hus og hjelpe familien din... så er det ikke sånn.

Sykdom i familien kan være en motiverende faktor som gjør at en kvinne bestemmer seg for å reise ut, i tillegg til andre økonomiske og familierelaterte problemer. En god eller negativ relasjon til familien kvinnen tilhører, har også mye å si, med tanke på hva kvinner bestemmer

seg til å gjøre når hennes og familiens situasjon begynner å bli vanskelig. Blant østeuropeiske kvinner samsvarer ofte beslutningen om migrasjon med familiens mening (Polyakova 2006: 52).

6.3.5 Skam- et middel til å utøve symbolsk vold

Ida mener at det er et gjennomgående trekk at mange ofre for sex-trafficking føler seg ensomme i sin situasjon, og føler ikke at de har noen de kan henvende seg til, verken i Norge eller i hjemlandet. Ida sier at:

De føler seg veldig ensomme i verden etter de har forstått at den personen her har utnyttet meg, og de har hverken noen familie eller venner her og kanskje ikke i Romania en gang. Det er vanskelig å klare seg selv i Norge. De blir hos sine bakmenn veldig lenge. Til de ikke orker lenger, og det er da de tar kontakt med oss.

Sett i lys av Bourdieus kapitalformer kjennetegnes ofrene for sex-trafficking, som jeg har fått hørt om gjennom mine intervjuer, av ganske dårlig sosial kapital. De fleste ofrene har ikke nettverk som kan hjelpe eller støtte dem i en akutt situasjon, og de kontrolleres enten av sin kjæreste, som også er deres bakmann, eller av flere bakmenn. Bakmenn prøver ofte å begrense ofrenes kontakt med omverdenen slik at de ikke skal tilegne seg informasjon som kunne hjelpe dem med å stikke av (Huges 2002). Bekjentskap med andre prostituerte kvinner kan for eksempel være en kilde til kunnskap om prostitusjonsmarkedet eller ulike hjelpetiltak for prostituerte kvinner i Norge. Sterke sosiale nettverk kan derfor spille en vesentlig rolle i ofrenes oppfatning av egen situasjon og muligheten til å komme seg ut av sin offersituasjon (Polyakova 2006). Men en god relasjon til egen familie kan også misbrukes av en bakmann når han vil få kvinnen til å gjøre som han vil. Trusler mot den prostituerte kvinnens familie benyttes også i større eller mindre grad av bakmennene. Bakmannen kan true med å skade familien eller med å fortelle familien om hva hun jobber som i Norge. Majoriteten av ofrene frykter for at familien skal finne ut om deres sexarbeid i Norge (Brunovskis og Tyldum 2004: 43). Siv forteller at:

Det er skam og skyld som er nesten verre enn vold for de jentene. De tenker: «gi meg en på trynet, slå meg da, du har slått meg hundre ganger før, så du kan slå meg en gang til». Men det er da bakmannen begynner å true med barna, skammen over å fortelle om prostitusjonen det er da bakmannen virkelig har fått kontroll over jenta. Det er med andre ord mange ting som er mye mer effektivt og mindre skadelig for varen som skal selges enn vold. Du trenger ikke engang å låse

døra når du har det grepet der. Bakmenn sier: «ja, gå ut du! Men da ringer jeg mora di. Og da blir de, uansett hva som skjer videre. Og det er på en måte den mindfuck som er så skinnsykt effektiv. Den følelsen kan alle kjenne seg igjen i. Hvis en truer med å gjøre noe forferdelig mot den du er glad i, så gjør du nesten hva som helst for at han skal la henne være i fred. Og det er ikke garantert at bakmenn ikke gjør noe galt mot dem allikevel for eksempel hvis du tjener for lite eller fordi du har oppført deg på en feil måte. Og du får skylda for det.

Kvinner frykt for å bli kjent som prostituerte overstiger ofte deres frykt for å bli mishandlet og utsatt for vold. Dette kan henge sammen med stigmatiseringen av prostitusjon, både i Litauen og Romania eller mer generelt i de fleste land i verden (Roth 2012). Bakmenn tjener på å spille på kvinners frykt for å bli kjent som en som prostituerer seg i Norge. På denne måten får bakmannen en symbolsk makt over kvinnen. For offeret er trusselen mot hennes familie reell. Hun anerkjenner bakmannens evne til å skade eller informere hennes familie, og på denne måten får han symbolsk makt over henne (Bourdieu 1996: 45).

I tillegg til at familien er en faktor som presser kvinnene til å jobbe mer, brukes den ofte av bakmenn for å true kvinnene med at de kommer til å fortelle til familien deres at de prostituerer seg i Norge:

Siv: Hvis man har blitt utnyttet enten som prostituert eller som et offer for sex- trafficking så snakker man ikke høyt om det tilbake i Romania. Man tier om det. Hvis du tilhører en sigøyner-familie så kan du bli utestengt fra familien.

Siv understreker at prostitusjon er et tabubelagt tema i Romania, og kvinnene vil ikke at noen skal få vite hva de jobber med i Norge. Dette kan være forårsaket av holdninger til kvinner og kjønnsbasert vold i Romania. Dette skal jeg analysere nærmere i neste kapittel.

7 Holdninger til vold i nære relasjoner i Romania

Dette kapittelet ser på hvilke mekanismer voldsbruk kan være forårsaket av, og hvilke strukturelle og kulturelle forhold i Romania som gjør rumenske kvinner utsatt for vold og utnyttelse. Kan kulturelle innvirkninger ha påvirkning på kvinners sårbarhet og utsatthet for trafficking?

Familievold og vold i nære relasjoner forekommer i alle samfunnsklasser, men forskning som er gjort tyder på at volden rammer svake og sosialt utstøtte samfunnsgrupper med jobb- og boligproblemer, dårlig økonomi og rusavhengighet, hardest (Elrick, Ciobanu 2009; Felson 2002; Stefansen og Pape 2006:217)

Jeg valgte derfor å fokusere på de rumenske ofrene som ble tvunget inn i sexhandel ettersom mine informanter oppga at av kvinnene de var i kontakt med var rumenske ofre for sex-trafficking særlig voldsutsatte og sårbare. Informantene hadde i tillegg mye informasjon om denne gruppen kvinner.

7.1 Et usynlig samfunnsproblem?

En rekke undersøkelser (Black 1976; Browne og Williams 1993; Pleck 1987) har påvist at familievolden lenge ble oppfattet som en del av den private, ikke-offentlige arenaen som utenforstående ikke burde blande seg i (Bucuta 2012; Felson 2002:78; U.N. Stat. Division 2012). I Norge var det for eksempel ikke før på 1970-og 1980-tallet at kvinnebevegelsen synliggjorde kvinnemishandling og partnervold (Lorentzen 2006: 210). Frem til det var familievold og vold i nære relasjoner et ikke-eksisterende tema i det norske samfunnet (Lorentzen 2006:207).

Globalt sett fantes det og finnes fortsatt en slags *aksept* for familievold og vold som oppstår i partnerrelasjoner. Tanken om at familievold eller vold i nære relasjoner er en intim og privat sak er ikke en uvanlig holdning, og kan spores i nesten alle europeiske kulturer (American Bar Association 2007;Felson 2002; Lorentzen 2006). En slik tankegang er fortsatt høyst relevant i noen ikke-vestlige kulturer, men vold i nære relasjoner finner sted i alle land, og alle samfunnsklasser (Elrick, Ciobanu 2009; Felson 2002; Walby 1990). Konsekvensen av

ignorering eller bortforklaring av partner- og familievold kan føre til at ofrene ikke tør å snakke om hva de har blitt utsatt for, og på denne måten blir volden skjult fra resten av samfunnet (Isdal 2000). Den blir heller ikke tatt opp og problematisert på et strukturelt nivå, og blir heller ikke fanget opp statistisk. Det i sin tur fører til store mørketall, altså ikke-registrert kriminalitet, og volden forblir usynlig (Skjørten 1994).

For at noen skal ty til en voldelig atferd må det ifølge Isdal (2000) oppstå en samvirkning av flere årsaksforhold. Det må altså være et samspill av flere fremprovoserende forutsetninger for at disse kan føre til en voldshandling. Disse faktorene kan ha individuelle, grupperelaterte, samfunnsrelaterte og voldsrelaterte årsaker (Isdal 2000:209). Jeg skal fokusere på de samfunnsrelaterte årsakene og analysere vold i lys av de strukturelle rammene gitt særlig i Romania.

7.2 Makroorientert voldsanalyse

Sosial praksis, det vil si et individs handlingsmønster, er i følge Bourdieu summen av den objektive strukturskapte historie og den subjektive aktørorienterte historie- habitus (Bourdieu 1999:183). Mennesker er derfor ifølge Bourdieu i veldig høy grad skapt og formet av sine omgivelser (1999:182). Sosiale strukturer har en sterk påvirkning på hvordan vi formes, og vi er på denne måte et produkt av det sosiale rommet vi lever i (Prieur 2006:27).

Strukturorientert voldsanalyse forutsetter en gjennomgang av objektive strukturer, det vil si samfunnsmessige og kulturelle forhold, og hvordan disse objektive strukturene kan ha påvirkning på menneskers holdninger til vold i nære relasjoner.

Straffeloven, kjønnsroller og kvinnesyn representerer en del av de strukturelle og objektive forhold som både er strukturerte og strukturerende (Bourdieu 1996:39,44). Strukturerte i den forstand at de er ferdiglaget, og uttrykker, ifølge Bourdieu (1996), interessene til den dominerende gruppen, samtidig som de er strukturerende gjennom sin makt og påvirkning på undergruppers handlinger (Bourdieu 1996:44).

Bourdieu påstår videre at folk flest opptrer i det dagliglivet uten å tenke over hvor mye de påvirkes av strukturene, og hvorvidt deres valg blir styrt av forutbestemte, samfunnsmessige normer. Strukturens dominans og tvang blir til aktørens kroppsliggjorte habitus. Det vil si noe som aktørene gjør automatisk, nesten refleksivt (Bourdieu 1999:45). Bourdieus tilnærming til

objektive strukturer kunne tolkes som om aktørene formes av, og tilpasser seg, den strukturelle verden de opererer i, men samtidig er aktører og strukturer gjensidig utelukkende. Det ene kunne ikke fungere uten den andre (Bourdieu 1999).

7.2.1 Første tiltak mot partner- og familievold i Romania.

På slutten av 1990-tallet rettet ulike, ikke-statlige organisasjoner oppmerksomheten mot kjønnsbasert voldsbruk i Romania (American Bar Association 2007:11). I 1995 ble det holdt en debatt som først og fremst fokuserte på rumenske foreldre som forlot sine barn. Ifølge debattantene var dette forårsaket av et ønske om å migrere til utlandet, (American Bar Association 2007: 8). Formålet med debatten var å belyse hvilke faktorer som kunne føre til slike forhold, og hvilke sosiale utfordringer et stort antall rumenske familier slet med (Shelley 2010:177). Under debatten kom det frem at familievold forekommer i mange rumenske familier. Frem til 1995 var familievold, partnervold og vold i nære relasjoner et ikke-eksisterende tema i det offentlige ordskifte. Debatten kastet derfor lys over familievold og konsekvensene volden medfører, både for de voldsutsatte og for voldsutøverne, og ble banebrytende for denne tematikken i det rumenske samfunn (American Bar Association 2007:5; UNFPA 2007:13).

I kjølvannet av debatten fra 1995 om foreldreløse og hjemløse barn, som på denne tiden var, og ifølge Shelley (2010) fortsatt er, et stort sosialt problem i Romania, ble vold i nære relasjoner tatt opp for første gang på nasjonalt nivå. En rekke frivillige organisasjoner undersøkte volden kvinner i Romania rammes av i familie eller i kjæresterrelasjoner (American Bar Association 2007:1,11). I tillegg til dette ble voldsproblematikken tatt opp på The 4th World Conference on Women Issues in 1995 in Beijing. På konferansen ble kjønnsbasert vold definert som en handling som utsetter kvinnen for psykiske, fysiske, seksuelle eller psykologiske skader. Voldshandlinger ble videre definert som trusler om vold, tvang, frihetsberøvelse av alle typer både i det private og offentlige rom (2007:6).

Etter the Fourth World Conference on Women in Beijing i 1995, forsøkte de rumenske myndighetene å forbedre rumenske kvinners situasjon ved å promotere likestilling mellom kjønnene. I tillegg til rettslige endringer skulle kvinners sosiale og arbeidsrelaterte situasjon forbedres. Den teoretiske planen om sikring av kvinners status i det rumenske samfunnet ble imidlertid ikke gjennomført i praksis. Kvinner fortsatte å slite med høy arbeidsløshet, lave inntekter og begrenset tilgang til arbeidsmuligheter (UFPA 2007:12).

I forbindelse med disse to debattene publiserte UNFPA-supported Reproductive Health Survey i Romania (2000) resultater av sin undersøkelse. Denne pekte på at rumenske kvinner anmelder langt flere voldshandlinger begått mot dem av deres nærmeste, enn noen annen kvinnegruppe fra Øst Europa. Undersøkelsen konkluderte med at over en tredjedel av rumenske kvinner utsettes for familievold og vold i nære relasjoner (UNFPA 2007:14).

I 2007 ble Romania medlem av EU, og forpliktet seg i likhet med alle andre medlemstater til å vise nulltoleranse mot vold i nære relasjoner og familievold. Både rettslige- og samfunnsmessige reguleringer og tiltak skulle tilpasses dette kravet (Bucuta 2012:155). Dette forårsaket en rekke utfordringer i den rumenske lovgivningen og straffeloven ettersom promotering av likestilling og fokuset på kvinnerettigheter aldri har vært prioritert i det rumenske samfunnet. På grunn av internasjonalt press måtte Romania sette i gang med utforming av ny straffebestemmelser om familievold, og tilrettelegge for ulike hjelpetiltak for voldsofrene (Bucuta 2012:156).

Familievold og vold i nære relasjoner ble ikke definert som kriminelt før på slutten av 1990-tallet. På begynnelsen av 1990-tallet fantes det ingen nasjonale voldsstatistikker eller hjelpetiltak for voldsofrene. Noen frivillige organisasjoner prøvde å få opp bevisstheten om familievold som et sosialt problem i Romania, men dens eksistens ble ikke anerkjent av det offentlige før i år 2000 (UNFPA 2007:13). Det er fra forskerhold hevdet at grunnen til en økt interesse for partner- og familievold i Romania var kommunismens fall i 1989 (Bucuta 2012:54). Norge fikk ikke sitt eget straffebud for familievold før den 01. 01. 2006 da strl. § 219 ble ratifisert. Tidligere ble strl. § 219 som regel anvendt sammen med straffelovens bestemmelser om legemskrenkelser., mens den nye § 219 skal kunne brukes alene ved familievold. Strafferammen ble med det samme skjerpet fra to til tre års fengsel (Politidirektoratet 2009:12).

Det er derfor relevant å se videre på hvordan vold i nære relasjoner defineres av rumensk rettspraksis, og hvilke krav som stilles for at en handling skal bli kategorisert og behandlet som familievold eller vold i nære relasjoner i Romania.

7.3 Den teoretiske delen av straffeparagraf § 217

Frem til 2003 hadde ikke Romania en separat straffebestemmelse for vold i nære relasjoner., og alle voldshandlinger ble straffet med lovbestemmelsen strl. § 61 som ble ratifisert i 1991

av den rumenske straffeloven (Bucuta 2012: 154). Det fantes kun juridiske bestemmelser for alle lovbrudd og overtredelser med generell anvendelighet som involverer vold i nære relasjoner. Denne straffeparagrafen regulerte med andre ord enhver overtredelse av normer for sosial atferd og offentlig orden (2012:55). På tross av kriminalisering av vold ble slike forhold, som sparking, slåssing, spyting, dytting, og til og med dødelig slag ikke tatt på alvor av den rumenske straffeloven og straffeforfulgt på tilsvarende måte hvis offeret for eksempel var tiltaltes kone (Bucuta 2012:155). Voldtekt i ekteskapet ble for øvrig ikke sett på som sådan fordi:

According to current legal theories and realities, married women or those living with a partner cannot be active subjects in the rape offence, and equal protection principle is therefore undermined by the discrimination suffered by women living in a couple. Also sexual harassment is not covered by criminal law and the women are therefore unprotected in social and professional life (Bucuta 2012:155).

Romaniens ønske om å bli et medlem av EU presset rumenske myndigheter til å formulere straffepåbud som er spesielt egnet for vold i nære relasjoner. I 2000 anerkjente den rumenske straffeloven familievold og vold i nære relasjoner som et sosialt problem, og definisjonen av familievold ble heretter utvidet til: «Hitting and harm to physical integrity or to health» (Bucuta 2012:155). Definisjonen var svært knapp og upresis, og trengte derfor å bli utdypet. I mai 2003 ble familievold og vold i nære relasjoner definert som et lovbrudd for første gang i den rumenske straffeloven med straffeparagrafen § 217 (American Bar Association 2007: 11; Bucuta 2012: 155; UNFPA 2007:13). Familievolden ble kategorisert, straffbelagt og etablert med sitt eget kapittel.

I kjølvannet av legalisering av strl. §217 etablerte den rumenske Arbeids, familie og likestillingsdirektoratet de første krisesentrene for ofre og overgripere, og det ble videre opprettet et National Agency for Family Protection (N.A.F.P.), ansvarlig for rådgivning, og koordinering av kunnskap om ulike voldsaspekter (Bucuta 2012:155).

I 2004 ble den rumenske straffeloven strl.§ 211 ratifisert, som garanterer ofre for vold i nære relasjoner retten til fri juridisk og psykologisk støtte, rådgiving, og økonomisk kompensasjon fra den rumenske staten (Bucuta 2012:155).

7.3.1 Definisjon av strl. § 217

Straffeparagrafen § 217 definerer vold som en hvilken som helst verbal eller fysisk handling begått på en bevisst måte mot et annet familiemedlem som forårsaker fysiske, psykologiske eller seksuelle skader eller skade av materielle ting (American Bar Association 2007:5).

Paragrafen rammer også slike forhold som: «Preventing women from using their fundamental right and freedoms» (UNFPA 2007:11).

På tross av innføringen av straffeparagrafen § 217 manglet den rumenske straffeloven en juridisk definisjon av *familievold* eller *vold i nære relasjoner*. Paragrafen gir ikke noen spesifikk eller presis formulering av begrepene. Isteden utnevnes det ulike lovbruddstyper som kan dras under vold i nære relasjoner eller familievold-begrepet, og deriblant:

- a) lovbrudd mot liv (forsettlig drap, selvdrap)
- b) lovbrudd som går imot den fysiske integriteten og helse (overfall, slag, overfall som har forårsaket fysisk skade eller alvorlige fysiske skader, overfall og slag som førte til døden av det utsatte, utilsiktet fysisk skade)
- c) lovbrudd imot ens frihet/personlige integritet (ulovlig frihetsberøvelse, slaveri, slave- og/eller påtvunget arbeid, trusler)
- d) lovbrudd mot ens seksuelle integritet (voldtekt, sex med mindreårige, seksuell korrupsjon)
- e) lovbrudd imot ens verdighet (fornærmelse, bakvaskelse)
- f) lovbrudd mot ens eiendeler (tyveri)
- g) lovbrudd imot familie (familieforlatelse, dårlig behandling av barn og mindreårige,)
- h) lovbrudd mot folkehelse
- i) lovbrudd relatert til assistanse av de som er i fare
- j) lovbrudd som påvirker sosiale relasjoner

Art 1 av straffebestemmelsen § 217 gjelder kun for forhold som kan knyttes til eller tolkes som familievold eller vold i nære relasjoner. Altså finnes det ikke noen faste rammer for hvilke forhold som kategoriseres som vold i nære relasjoner (American Bar Association 2007:19). En slik upresis voldsdefinisjon gir plass til svært mye fortolkning av forholdet.

7.3.2 Den praktiske delen av § 217

Ved siden av en bred og problematisk definisjon av familievold og vold i nære relasjoner i den rumenske straffeloven, finnes det en annen problematisk utfordring ved straffeparagraf § 217. I følge den rumenske straffeloven står en *relasjonstype mellom den fornærmede og tiltalte* helt sentralt i vurderingen av om lovbrudd kan straffes ved bruk av § 217.

Straffeparagraf § 217 stiller krav til at den voldsutsatte må være i familie- eller en familielignende relasjon til den voldsutøvende (American Bar Association 2007:20,21). Ifølge den rumenske straffeloven defineres *familiemedlem* som: «close relative» og kun slektninger som bor sammen med den voldsutøvende eller bidrar til felles økonomi kan regnes som familiemedlemmer (2007:21). Voldsparagrafen strl. § 217 utvider definisjonen av *familiemedlem* til “ascendants and descendants, brothers and sisters, children as well as persons who became such relatives by adoption according to the law” (American Bar Association 2007:21). Det vil si at personer som har etablert et forhold som ligner på forholdet mellom ektefeller, og foreldre og barn defineres som familiemedlemmer i lys av strl. § 217, men ikke i lys av den `gamle` straffeloven som har en mye `strengere` familiemedlems-definisjon (American Bar Association 2007:12).

6.3.2.1 Diskrepansen mellom det teoretiske og det praktiske

I praksis finnes det to definisjoner av *familiemedlem* som skiller seg betydelig fra hverandre i forhold til hvem som fanges opp av begrepet. Konsekvensen av dette er at, på tross av brede definisjonen av «familiemedlem» som den nye voldsparagraffen strl. § 217 baserer seg på, fortsetter rumenske domstoler å henvise seg til den `gamle`, og ikke utvidede definisjon av familievold. Kvinner som ikke er kjernefamilien til volds mannen får med andre ord liten eller ingen beskyttelse. Dette sier også noe om holdninger til partnervold mellom ugifte par, der volden problematiseres i enda mindre grad enn volden mellom to ektefeller. Strafferetten overser på denne måten vold i nære relasjoner der den voldsutsatte ikke er direkte i slekt med den voldsutøvende, eller hvis hun ikke bodde sammen med den tiltalte (American Bar Association 2007:21).

På tross av at den nye straffeparagrafen § 217 er tilpasset alle internasjonale krav og konvensjoner, sliter Romania i følge U.N. Statistics Division (2012) med å implementere denne lovbestemmelsen i ulike sosiale, økonomiske og politiske virksomheter i landet. En mulig årsak til det kan være Romanias kommunistiske fortid og dens konsekvenser for

likestillingsdebatten. Likestilling mellom kjønnene har ikke vært prioritert under kommunismen, og det antydes at det rumenske samfunnet i denne perioden nærmest var kjønnsblindt (Bucuta 2012:155).

6.3.2.2 Kriminalisering kontra samfunn

En annen mulig forklaring på misdannelse av den nye strl.§ 217 i den praktiske virksomheten kan være den sosiale og økonomiske konteksten i Romania. I følge Bucuta (2012) er ikke den rumenske straffeloven tilpasset den strafferettslige praksis i Romania, noe som fører til at et begrenset antall familievoldssaker blir fanget opp og straffeforfulgt (2012:55). I tillegg er det veldig få offer som faktisk får støtte fra staten på tross av strl.§ 211, ettersom slik støtte først må godkjennes av flere byråkratiske, og lokale trinn. Økonomisk støtte til ofre for vold i nære relasjoner anses som luksus, og staten prioriterer andre problematiske forhold som hjemløse barn eller mennesker med alvorlige problemer (Bucuta 2012:156). Dette kan tyde på at på tross av at det rumenske strafferettslige apparat nå har dannet seg en ny lovgivning, blir ikke andre hjelpetiltak tilpasset denne.

Arsovska (2006) undersøkte sosiokulturelle holdninger rundt volden i nære relasjoner, og menneskehandel ut i fra sosiokulturelle forhold i Albania. På tross av at jeg i dette kapittelet fokuserer på kvinner fra Romania, finner jeg noen fellestrekk mellom hennes og min forskning. Arsovska skriver nemlig at kulturer som ikke har som tradisjon å bekjempe vold mot kvinner kan ha større problemer med å innføre reell straffeforfølgelse av slike handlinger.

En undersøkelse fra N.A.F.P (2000) viser at Romania skiller seg ut fra andre østeuropeiske land i forhold til dets høy frekvens av kjønnsrelatert voldsbruk (UNFPA 2007:14). The National Agency for Family Protection (N.A.F.P.) etablerte i 2003 en database over saker som dreier seg om familievold og vold i nære relasjoner i Romania. Ifølge deres statistikk finner man et økende antall tilfeller av familievold med økning fra 8.104 registrerte tilfeller i 2004, til 9.372 tilfeller i 2006 og 12.461 tilfeller i 2009. I perioden fra 2004 til 2009 ble det til sammen rapporterte 59.795 tilfeller av familievold eller vold i nære relasjoner, med 778 dødsfall som følge av volden. Per 2009 var det kun en registrert straffesak hvor straffeparagrafen § 217 ble brukt (Elrick, Ciobanu 2009).

Flere anmeldelser trenger nødvendigvis ikke bety flere forhold. I Norge ble det registrert 490 tilfeller av familievold i første halvår i 2007 og 2 474 tilfeller av familiemishandlings

anmeldelser i 2010. Av disse 2 474 anmeldelsene ble kun 99 av dem straffeforfulgt med straffeloven § 219. Økning i antall anmeldte voldsforhold kan henge sammen med større åpenhet, endrede holdninger og ikke minst et sterkt søkelys på saksfeltet fra politiet og påtalemyndigheten (meld. St. 15 (2012–2013, pkt.3.5.6).

6.3.2.3 Den symbolske meningen ved kriminalisering av en atferd

Kriminalisering av en atferd eller et forhold har både en praktisk og en symbolsk innvirkning på samfunnet kriminaliseringen finner sted i. Den praktiske delen ved kriminaliseringen dreier seg om at en handling bedømmes som avvikende og dermed blir straffeforfulgt, mens den symbolske verdien finnes i beskjeder som blir sendt ut til resten av samfunnet (Arsovska 2006).

Underkastelse under de etablerte samfunnsnormer og regler forutsetter ifølge Bourdieu (1999) at denne normen eller regelen samsvarer med strukturen (kognitive historie) og den individuelle historien, og til slutt med de objektive strukturene. For at en handling skal kunne kriminaliseres må en ressurssterk og innflytelsesrik samfunnsgruppe med dominerende eller overordnende posisjon i det sosiale rommet definere den som sådan slik at den dominerte gruppen kan underkaste seg den sosial orden (Bourdieu 1999:183). I dette tilfellet foregår kriminalisering av en handling på et makronivå (objektive strukturer) hvor enkelteindivider (subjektive strukturer) ikke har påvirkning på slutteffekten (Bourdieu 1996:48). Den symbolske makten utøves gjennom at individene innordner forbudet mot å utsette andre mot voldshandlinger i sin egen integrerte kroppslige reaksjon, fordi på tross av at vold i nære relasjoner er et stort sosialt problem med store mørketall (ikke registrerte eller anmeldte voldssaker) kan man kanskje si at majoriteten ikke utsetter sine nærmeste for vold.

Et straffbart forhold vekker oppsikt og reaksjoner, og det forbindes med noe avskyelig og moralsk forkastelig. Statens og myndighetenes oppgave er å sørge for at den reduseres til det minimale for både statens og samfunnets beste. Statlige grep for å hindre kjønnsbasert vold kan brukes som en indikator på samfunnets holdninger til vold. En atferd som har blitt definert som kriminell burde da ha påvirkning på hvordan resten av samfunnet ser, og forholder seg til den (UNFPA 2007). Kriminalisering har på denne måten symbolsk påvirkning og dermed også en symbolsk makt over samfunnets persepsjon av en handling.

På tross av dette skiller straffbarhetens praktiske og symbolske påvirkninger seg fra hverandre i noen samfunn. Handlingen kan være definert som straffbar, men på tross av det kan samfunnet prøve å overse den, eller nedtone dens negative betydning og ettervirkninger (Arsovska 2006). Et eksempel på forhold som ikke tas på alvor i en del europeiske samfunn kan være kjøring med høy fart, dyremishandling og noen ganger partnervold. Mange av voldssakene kommer derfor aldri til å bli anmeldt og straffeforfulgt på tross av at disse defineres som kriminelle (Skjørten 1994; Lorentzen 2004). Kriminalisering av en atferd eller et forhold er altså ikke ensbetydende med samfunnets forhold til det, for eksempel som når voldens negative verdi blir nøytralisert på grunn av dens tilstedeværelse og samfunnsmessige aksept for en slik måte å oppføre seg på (Arsovska 2006).

Arsovska (2006) hevder i sin undersøkelse at albanske kvinner teoretisk sett har hatt sine rettigheter i flere århundrer, og kvinners emansipasjon ble enda sterkere fremmet under kommunisttiden (2006:171). En av Albanias diktatorer Enver Hoxha forbød og innførte straff for praktisering av «blood vengeance», og ulike grep ble tatt i bruk for å redusere Kanun-lovens innflytelse. På tross av at Kanun-loven ikke har den samme makten som den albanske loven, innvirker den fortsatt sterkt på menns holdninger til kvinner i noen deler av landet. Dette er i følge Arsovska fordi det kommunistiske regimet separerte Albania fra andre vestlige land, og fra den litt mer kvinnevennlige mentaliteten (Arsovska 2006:168). Som en av flere stater underlagt det kommunistiske regimet har Romania hatt en svært begrenset relasjon til, og tilgang til, vesten. Det beviser ikke en direkte sammenheng mellom en slik separasjon og en bestemt påvirkning av kvinnesynet, men mannsdominerte holdninger til kvinner er et felles kjennetegn for mange postkommunistiske land (Arsovska 2006). Kriminalisering av vold mot kvinner trenger med andre ord ikke å henge sammen med samfunnets holdning til dette. Kriminalisering av en handling betyr heller ikke at den faktisk blir straffeforfulgt.

I mars 2012 implementerte Romania en ny straffebestemmelse for familievold strl. § 25, som har endret og utvidet definisjonen av familievold og vold i nære relasjoner i straffebestemmelsen § 217. Voldsbegrepet ble utvidet til å ramme muntlig, psykologisk, seksuell eller åndelig vold. Den nye paragrafen ga ofrene rett til å søke om beskyttelse fra, og besøksforbud mot, voldsutøveren. Videre ble ofrene sikret rett til: «respect to personality, privacy, dignity, special protection, counseling, rehabilitation, reintegration, free medical care, and legal aid». Det ble også lagt til rette for at voldsutøveren ble forpliktet til å dekke

noen av helse- og/ eller rettskostnadene. Den nye loven sikret videre noen hjelpetilbud for den voldsutsatte, som for eksempel psykologiske tester, besøk hos psykolog, og avrusningsprogrammer (The Advocates for Human Rights 2013).

7.4 Den sosiale og kulturelle konteksten

Vold mot kvinner burde analyseres innenfor den historiske, sosiale og kulturelle konteksten voldsutøveren og kvinnen kommer fra (Arsovska 2006:165; Isdal 2000:). Den mannlige og den kvinnelige kroppen har både historiske, sosiale og kulturelle dimensjoner, og måten kjønn praktiseres på avhenger av den kulturen vi refererer til. Kjønn, alder etnisitet og mange andre trekk tilskrives ulike egenskaper: «Å være en kvinne, å være gammel eller å være araber er noe som tildeles bestemt mening i en bestemt sosial eller kulturell kontekst» (Prieur 2000:4).

Kulturelle forhold (makronivå) kan ha innvirkning på kvinners sårbarhet (mikronivå), utsatthet for utnyttelse og voldsutsatthet i den forstand at disse former holdninger til vold, og den måten samfunnet betrakter slike atferdsmønstre på (Prieur 2000). Kulturen har dermed påvirkning på kjønnsroller som knyttes til ulike oppgaver, assosiasjoner og forventninger rettet mot kvinner og menn (Lorentzen 2006). Den tradisjonelle rollefordelingen mellom menn og kvinner var deres rolle i henholdsvis arbeids- og familieliv. Kvinnene var forventet å passe på huset, ta seg av familie, barn og mannen (se Simone de Beauvoir). Deres rolle begrenset seg hovedsakelig til det nære og intime. Kvinnene tilhørte på denne måten en hjemmesfære, mens menn tilhørte til det offentlige og politiske, det vil si en utesfære.

Bourdieu hevder at vi er sosialt konstruerte aktører, og man kan først bli et individ når man sosialiseres i den samfunnsmessige og kulturelle konteksten (Prieur 2000:5). Det vil si at de mest individuelle og særegne trekk ved et individ, og det personlige, i bunn og grunn er skapt av samfunn og dermed den kulturen individet ble oppdratt i. Ens habitus gjenspeiler habitus til gruppen en tilhører (Bourdieu, Wacquant 1996:111; Prieur 2006:41). Ofrenes voldtoleranse kan henge sammen med voldtoleranse innenfor gruppen de hører til, og bakmenns bruk av vold kan spores i voldsmønstre i den (habitus-) gruppen de tilhører. Nedtoning av vold i nære relasjoner trenger ikke å referere til hele samfunnet, den kan også henge sammen med en gitt gruppe, men jeg kommer tilbake til dette i underkapitlet i pkt.

7.5.2.

I lys av Bourdieus (1999) tilnærming til samfunnet kunne man kanskje si at kultur i et gitt samfunn uttrykkes gjennom de *strukturerende strukturer* som ifølge ham: «kan anvendes på all verdens ting, og særlig på de sosiale strukturer» og «Disse strukturerende strukturer er historisk konstituerte former for som er virkårlige, (...), og de har en sosial tilblivelse som lar seg oppspore» (Bourdieu 1999:179). Det vil si at disse representerer de *objektive strukturer* som er historisk forankret i et gitt samfunn. Disse objektive strukturene skaper en gyldig samfunnsorden som har blitt dannet av den dominerende gruppen gjennom årenes løp, altså den gruppen med sterk posisjon i det sosiale rommet (Bourdieu 1999:179).

Det samfunnet voldsutsatte og voldutøvere kommer fra, forutsetter et sett regler og atferdsformer for begge kjønn. Det som oppfattes som mannlig og kvinnelig oppførsel kan i stor grad variere avhengig av hvilket samfunn man refererer til. I noen kulturer kan en voldelig atferd oppfattes som en del av et maskulint handlingsmønster (Lorentzen 2006). Sara ga uttrykk for at bakmenn som utsetter kvinner for vold kommer fra områder i Romania som er preget av voldelig atferd ikke bare mot kvinner, men generelt sett på alle områder. Sara formulerte det slik da hun snakket om litauiske ofre for sex-trafficking:

Sara: Jeg tror at bakmannsmiljø kommer fra områder muligens fra Litauen hvor det er veldig mye voldsbruk og kriminalitet fra før av så veien til vold kanskje er kort.

Sara gir uttrykk for at volden bakmenn utsetter kvinner for er en del av habitus for den gruppen bakmennene tilhører.

7.5 Patriarkalsk samfunnstype

Patriarkalske samfunn har lenge blitt beskyldt for å ha ført med seg et dårlig kvinnesyn, og for å føre til undertrykkelse av kvinner. Holdninger og forventninger rundt ens kjønn har stor betydning for hvordan folk med ulike kjønn behandles og oppfattes av andre. Patriarkatet defineres som: «et system av sosiale strukturer og praksiser der menn dominerer, undertrykker og utbytter kvinner» (Walby 1990: 20). Selve undertrykkinga stammer fra kjønnsnormer og holdninger mot kvinner der: «(...) menn har makt over kvinner fordi de er menn, og kvinner undertrykkes fordi de er kvinner» (Holst 2009: 33).

Dersom kvinneundertrykkelse skjer på grunn av kjønnsmessige faktorer så domineres kvinner av menn fordi menn har interesse av å kontrollere og dominere kvinner (Lorentzen 2006:68).

På denne måten fremheves en mannlig dominans, mannen har med andre ord en sosialt akseptert rett til å bestemme over en kvinne og dominere og undertrykke henne. Forskning har vist at mannskulturen frembringer volden (Isdal 2000:212).

7.5.1 Sammenheng mellom vold i nære relasjoner og kvinnesyn.

M. E. Wolfgang (1967) argumenterer for at vold og voldelig atferd alltid bør analyseres i lys av den kulturelle, historiske og sosiale konteksten den finner sted i. Dette fordi voldshandlinger finner sted i et konkret samfunn og kultur som voldsutøveren handler i og kommer fra. Sosiokulturelle rammer kan derfor brukes som analyseverktøy i forståelsen av en voldshandling. Voldspreget atferd har alltid en logisk forankring og gir mening for voldsutøver (Arsovska 2006:165). Kriminologisk forskning på kjønnsbasert voldsbruk burde ta utgangspunkt i at volden kan forklares, og at selve voldshandlingen har sin forhistorie, og gir en mening til den som utøver den (Isdal 2000: 11).

Studien “Programming to address violence against women” (2007) belyser at Romania er et land med veldig sterke tradisjonelle holdninger til kjønn som kjennetegnes av et stort skille mellom forventninger og holdninger til kvinner og menn (2007:12). Tradisjonelle holdninger mot kvinner er i følge denne studien særlig synlig i stereotypisk og sexistisk fremstilling av kvinner. De fleste kjønnsforskere ville ha sagt seg enig i at kjønnsroller eksisterer i alle typer samfunn og kulturer, men i forskjellige former. Det samme gjelder for familievold og vold i nære relasjoner, som forekommer i alle samfunnstyper og rammer alle sosiale klasser. På denne måten kan man si at vold i nære relasjoner representerer et globalt samfunnsproblem (Bucuta 2012:154).

Et annet viktig trekk ved den rumenske kulturen som kan ha påvirkning på vold i nære relasjoner er den ortodokse fortiden (Bucuta 2012:154). Sosiale tradisjoner og kultur i Romania er under sterk innflytelse av ortodoks tradisjon, som stammer fra den ortodokse religion som landet før var preget av.

Romania has a strong Orthodox cultural and social tradition. The patriarchal mentality and behavior is the natural and consequential result of this tradition (Bucuta, Dima, Zoltani, Antal 2012:154).

Patriarkalske holdninger til kvinner er en del av denne ortodokse tradisjonen, som forutsetter et passivt og underlegent kvinneideal. På makroorientert og dermed strukturelt nivå fremstilles det rumenske samfunn som mannsdominert, der kvinner forventes å gjøre det de blir fortalt av de mannlige familiemedlemmene. De forventes først å underlegge seg viljen til faren, og etter det å være en lydige kone. Kvinner ekskluderes på denne måten fra arbeidslivet, og deres muligheter til å bygge seg opp en karriere er svært begrenset i forhold til menns. Dette kan også forklare hvorfor mange kvinner bestemmer seg for å reise til utlandet, ettersom de har mye færre jobbmuligheter enn men, og får i tillegg dårligere betalt (OSCE 2011:21). På denne måten kan man kanskje si at et dårlig kvinnesyn gjenspeiles i arbeidsmarkedet, og deretter i den rumenske kulturen (Bucuta 2012:154; UNFPA 2007:12), men det er bare en antagelse.

I tillegg til det ortodokse og tradisjonelle kvinnesynet bidro i følge *Interdisciplinary Journal of Family Studies* (2012) kommunismen i Romania til å styrke kvinnediskrimineringen, i den forstand av vold rettet mot kvinner var et helt oversett fenomen i Romania frem til begynnelsen av 1990-tallet (Bucuta 2012:154). En rekke undersøkelser peker på Romanias patriarkalske samfunnstype som hovedårsak til kvinnediskrimineringen (American Bar Association 2007; Bucuta 2012; The Advocates for Human Rights 2013; UNFPA 2007).

7.5.2 Voldstoleranse?

Datafunn viser også at Romania er betydelig mer tolerant overfor voldsbruk enn andre EU-land. Arsovska problematiserer slik voldstoleranse når hun hevder at: «A culture that teaches male mastery and domination over women does encourage violence (...)» (2006: 179).

Forskeren tar opp en annen dimensjon som jeg skal drøfte i dette kapittelet, nemlig hva som kan skje i situasjoner hvor volden ikke oppfattes som vold verken av den ene eller andre siden (2006:176). Hva kan være mulige konsekvenser av slik voldstoleranse?

Det største problemet med en kultur som legitimerer noen former for voldsbruk rettet mot kvinner er at den kan påvirke voldutsatte kvinners oppfatning av volden, og føre til at hun etterhvert opplever den som et `vanlig` atferdsmønster. Sosial aksept for kvinnemishandling kan øke kvinners toleranse for volden de blir utsatt for (Leira 1993:47). En av mine informanter kom med følgende forklaring da jeg spurte henne om holdninger til partnervold i Romania:

Ida: Rumenske menn er generelt sett veldig mye mer voldelige enn det som vi er vant til i Norge (med norske menn), og jeg opplever at vold aksepteres på en annen måte i Romania også. Det er liksom sånn det er. Og spesielt hvis man har alkoholproblemer så er det liksom det man må regne med ved å være kvinne.

Dersom et samfunn har en lang tradisjon med å bruke vold er det sannsynlig at volden har blitt en del av kulturen i et slikt samfunn (Arsovska 2006: 169). Voldstoleransen kan føre til nøytralisering eller legitimering av vold, slik at verken voldsutøveren eller den voldutsatte ser på handlingen som voldelig eller kriminell (2006:179). Ifølge Arsovska fører slik behandling av voldsproblematikken til at menn «frigjøres» fra å ta ansvar for sin voldelige atferd både på det samfunnsmessige og rettslige nivå (2006:176). Ifølge Felson (2002) kan vold i nære relasjoner tolereres i høyere grad i samfunnstyper der mannen er familiens overhode og kvinnen skal underordne seg mannen. Mannlig dominans kan med andre ord legitimere noen voldformer rettet mot kvinner for `å sette dem på plass` (Felson 2008:81).

7.5.3 Undersøkelser av volden i Romania

I 2003 fremlagte Submission from the Center for Partnership and Equality (CPE) en statistisk undersøkelse: «National Study on Violence in the Family and the Work Place» (2003) om omfanget av vold i nære relasjoner, og familievold i den rumenske befolkningen.

Undersøkelsen (2003) er foretatt for å måle voldsmønsteret i Romania blant begge kjønn, det vil si voldstypene som både menn og kvinner utsettes for innenfor familien (CPE, Romania 2003). Undersøkelsen slår fast at hele 14,3 % av den rumenske populasjonen hevder at de har blitt utsatt for en eller annen form for familievold. Videre står det at hele 18,7 % av den kvinnelige delen av den rumenske populasjonen ble utsatt for ulike voldsformer innenfor sin familie. Fra 2002 til 2003 har cirka 800 000 kvinner i Romania jevnlig blitt utsatt for til sammen 18 ulike former for familievold. Den målte volden fordeles i fem volds kategorier. Dette er psykologisk, fysisk, sosial, økonomisk og seksuell vold, som mange rumenske familier rammes av. Det blir videre sagt at over 370.000 barn (i alder 0 – 14) i Romania er vitne til ulike voldsformer som oppstår mellom deres foreldre eller andre familiemedlemmer. Over 340.000 barn i Romania er vitne til fysisk vold mellom deres foreldre.

Felson hevder at vold rettet mot kvinner anses som et mer alvorlig lovbrudd enn for eksempel volden som oppstår mellom to menn. Dette skyldes i følge Felson den normative beskyttelsen kvinner har i de fleste land i verden, og den uskreve regel om at kvinnen bør beskyttes (mot

andre menn) fordi hun er fysisk svakere enn en mann (2002:81). Sammenlignet med menn har derfor kvinner mye mindre risiko for å bli utsatt for vold på offentlig sted (2002: 61). I motsetning til vold i offentligheten er imidlertid kvinner predisponert for å bli utsatt for vold fra sine nærmeste. Felsons påstand ser ut til å stemme med Idas refleksjon rundt kjønnsbasert voldsbruk i Romania: «Kjærestereelasjoner er ofte preget av voldsbruk. Man kan si at vold i nære relasjoner er vanlig i Romania så det er ikke bare sex-trafficking som er preget av volden men generelt- forhold mellom menn og kvinner».

En undersøkelse basert på 400 kvinnelige ofre for familievold og/ eller vold i nære relasjoner, gjennomført av National Institute for Legal Medicine Mina Minovici i Bucuresti, Romania i oktober 2008, har pekt på at kun halvparten av ofrene var villige til å innrømme at de hadde blitt mishandlet. Av 400 kvinner klarte kun 50 av dem å anmelde mishandlingen slik at de kunne få rettslig konsultasjon, og et trygt sted å bo. Kun ett av 400 tilfeller av vold i nære relasjoner ble til slutt behandlet av retten (Elrick, Ciobanu 2009). Det vil si at kun en av 50 voldsanmeldelser til slutt ble straffeforfulgt.

En annen studie gjennomført av Urban and Regional Sociology (CURS 2010) i Bucuresti, belyste at over 21 % av rumenske kvinner har blitt utsatt for vold i sitt nåværende eller tidligere forhold. 63 % av kvinner sa videre at volden hadde en regelmessig karakter, og tok ulike former. Det var snakk om alt fra fysisk og seksuell vold til psykologisk vold og muntlige fornærmelser. Videre ble det belyst at 55 % av de mishandlede kvinnene fortsatte å være sammen med eller være samboer med menn som har utsatt dem for vold. 26 % av disse mishandlerne begrunnet det med at de ser på volden som på en vanlig del av familielivet ().

Dette er et veldig uheldig utslag av voldstoleranse, særlig i tilfeller hvor kvinner tolker voldsbruken som en del av `mannsrollen`, og gir en indirekte tillatelse til å bli behandlet på denne måten (Arsovska 2006:180). Samfunnets aksept for menn som fremtrer på en aggressiv og truende måte kan (men trenger nødvendigvis ikke) skape visse forutsetninger for at vold finner sted. Spesielt i den private sfæren, som pleier å være skjult fra omverdenen. Hvis en kvinne har vokst opp med vold som hun enten har vært vitne til eller ble utsatt for selv, kan det føre til at hun har en annet, mer tolerant forhold til det enn en kvinne som ikke hadde slike erfaringer. Volden som er en del av kvinners habitus kan føre til større sårbarhet. Oda, en av mine informanter, kommer med følgende svar når jeg spør henne om rumenske kvinners forhold til partnervold:

Ja, de er vant til vold og tenker at ja, kusina mi har samme situasjon osv. Jeg tror der er veldig mye mer vold i de familiene enn det er hos oss.

Kjønnsbasert vold bør alltid kontekstualiseres i forhold til den tiden og det stedet volden finner sted i. En slik voldsanalyse kan gi et innblikk i hvordan kvinner og menn forholder seg til hverandre, og hvilke normer som regulerer samhandlingen mellom de to kjønnene (Lorentzen 2006: 43, 63).

Oda sier at hun ikke veit hvor mange av hennes rumenske ofre som har blitt utsatt for eksempel for familievold men hun er sikker på at:

Veldig mange er vant til vold fra kjæreste (...). Det er igjen veldig avhengig fra klient til klient så klart, og det er litt sånn hvilke samfunnslag man kommer fra og sånt. De jeg kjenner til er enten ikke utdannet i det hele tatt de er analfabeter eller har hatt kun 3, 4 år skolegang. Og de er absolutt vant til vold fra kjæreste.

Det virker som om det finnes en viss aksept for partnervold i miljøene ofrene og bakmennene kommer fra. Romania er et land preget av mannskultur (American Bar Association 2007). En slik samfunnstype blir ofte beskyldt for å medføre en viss aksept for vold rettet mot kvinner og barn (Isdal 2000:212). Jeg har ikke fått noen informasjon angående hvilke grupper ofrene og bakmennene kommer fra (fra mine informanter) utenom at det er snakk om sårbare grupper med en dårlig arbeids- og livssituasjon. Noen av mine informanter pekte på at de fleste av de voldelige bakmennene kommer fra områder preget av vold. De er derfor vant til vold og en voldelig fremgangsmåte.

Isdal (2000) mener derimot at samfunnsrelaterte faktorer som et individ utsettes for, og omgis av til en hver tid, har en kraftig påvirkning på voldsmønsteret. Særlig i samfunn hvor skillet mellom fattig og rik er stort er voldsnivået ekstra høyt (Isdal 2000:212). En rekke studier har påpekt at det finnes sammenhenger mellom partnervold og ens sosiale og økonomiske bakgrunn (Arsovska 2006; Isdal 2000; American Bar Association 2007). De mest utsatte for vold er nemlig kvinner og menn med store sosiale problemer (Stefansen og Pape 2006: 217).

7.5.4 Kjønnets symbolske kapital og makt

Tradisjonelt sett har de fleste samfunnstyper vært dominert av en patriarkalsk samfunnsorden med stort skille mellom mannlige og kvinnelige oppgaver og normer (Arsovska 2006:169). Sammen med demografiske og økonomiske faktorer kan kulturelle tradisjoner, og kvinners

passive rolle, som for eksempel Kanun-loven i Albania, føre til både vold mot kvinner, og misbruk av kvinner innenfor menneskehandel, hevder Arsovska (2006: 175). Det vil si at kvinneundertrykkelse ikke er en konsekvens av ulike sosiale og økonomiske faktorer, men skapes gjennom kvinners kjønn hvor: «Kvinner er undertrykt i egenskap av å være kvinner» (Lorentzen 2006:68). Kvinners lave status trenger ikke nødvendigvis være knyttet til hennes jobb, utdanning eller familiebakgrunn, men kan isteden være en direkte konsekvens av hennes kjønn. Å være kvinne kan oppfattes som et tegn på lav-status i seg selv. Symbolikken i det å være kvinne kan altså bli oppfattet som noe negativt og svakt, eller noe som bør kontrolleres og domineres. En slik innstilling til kvinner og deres kjønn kan tolkes som om det å være en kvinne kan stå i veien for å ha symbolsk kapital, ettersom det å være kvinne kan oppfattes som svakt og mindreverdig i noen samfunn og kulturer. På denne måten kan holdninger til kjønn i Romania indirekte legitimere bruken av vold mot `de andre` eller `de mindreverdige`, det vil si kvinner. Siv gir uttrykk for sine tanker når hun sier at:

Siv: Men det må sies at rumenere er jo veldig... Folk lever i ekstremt ujevne, kjønnsfordelte relasjoner i Romania. Det å bli banket opp som en kvinne i Romania er ikke noe stort sjokk. Det er på en måte noe du må regne med som en kvinne (...). Kvinner i Romania har veldig lav status.

I lys av Bourdieus kapitalformer (2006) betegnes ofrene for sex-trafficking av mine informanter som individer med liten kulturell, økonomisk og sosial kapital. I tillegg til dette virker det som de på grunn av deres kjønn heller ikke har mye symbolsk kapital, som er summen av alle andre kapitalformer. Det virker nesten som om å være kvinne kan innebære lite symbolsk kapital. På grunn av holdningene til kvinner i Romania stemples altså de kvinnelige ofrene for menneskehandel som mindreverdige på grunn av deres kjønn. Situasjonen blir ikke bedre hvis det blir kjent for andre at de har blitt utsatt for menneskehandel. En slik fortid oppfattes som skamfull og umoralsk (se underkapittel 6.3.5).

Siv gir uttrykk for at partnervold i Romania er en kjønnspreget atferd hvor kvinner betraktes som mindreverdige først og fremst på grunn av sitt kjønn. Det kan virke som voldsbruken mot rumenske kvinner i den gruppen Siv refererer til er en del av hverdagslivet for mange av disse kvinnene. I tillegg har de rumenske kvinnene lavere status (i forhold til menn) som også gir dem begrenset tilgang til midler som kunne gi dem høyere status, som for eksempel utdanning eller en godt betalt jobb (American Bar Association 2007). Deres mulighet til å få en sterkere posisjon i det sosiale rommet er særlig begrenset fordi de ikke har en nødvendig mengde kapital til å forandre på dette (Bourdieu 1997:30).

I 2003 foretok en frivillig organisasjon-Center for Equal Partnership en undersøkelse «National Study on Violence in the Family and the Work Place» om volden i Romania. Datafunn samlet fra denne undersøkelsen fastslo at familievold og vold i nære relasjoner er den mest utbredte voldstypen i landet. Det ble videre sagt at:

Violence against women is a demonstration of the power relationship between men and women, which results in women being dominated and discriminated by men, and in preventing their full development (American Bar Association 2007:6).

Forskerne ansvarlig for undersøkelsen tok utgangspunkt i at vold i nære relasjoner først og fremst handler om *makt* og *kontroll* som voldsutsatte kvinner underlegges (American Bar Association 2007:6).

7.6 Oppsummering

Det teoretiske ved straffeforfølgelsen av et lovbrudd trenger ikke å være i samsvar med det praktiske. Teoretisk sett har Romania kriminalisert vold mot kvinner som er i en nær relasjon til voldsutøveren, men praktisk sett er det fortsatt mange dommere som bedømmer voldssaker i lys av straffeloven. Dette kan tenkes å ha påvirkning på kvinners oppfatning av volden de har blitt utsatt for, og det er sannsynlig at mange dropper å anmelde forholdet på grunn av dette.

Oppvekst i en voldspreget kultur eller miljø kan øke sannsynligheten for å bli utsatt for vold og menneskehandel senere i livet, fordi man blir sosialisert inn i en oppfatning av vold som en vanlig del av hverdagslivet. En slik bakgrunn kan forutsette, men ikke determinere at man havner i en lignende voldspreget relasjon senere i livet.

Data samlet gjennom mine intervjuer ga flere indikasjoner på at kvinner i Romania anses som mindreverdige samfunnsborgere med lav sosial status. Mine informanter refererte hyppig til den sosiale- og kulturelle-bakgrunnen ofrene og deres bakmenn kommer fra, og knyttet voldsfrekvensen til en viss aksept for kjønnsrelatert voldsbruk i nære relasjoner i Romania. Informantene mente at voldsbruken henger sammen med holdningene til kvinner i det samfunnet bakmennene kommer fra.

8 Avslutning

Denne avhandlingen analyserer hvilke strukturelle og kulturelle forhold som kan ha innvirkning på østeuropeiske kvinners sårbarhet, særlig for kvinner fra Romania, og kvinnenenes utsatthet for utnyttelse og vold i menneskehandel. For å belyse denne problemstillingen har jeg brukt teorier om globalisering, vold i nære relasjoner, og makroorientert tilnærming til aktøren. Jeg analyserer ulike sårbarhetstrekk ved kvinner som i følge mine informanter kjennetegner denne kvinnegruppen, i lys av Bourdieus kapital former, habitus og teori om det sosiale rommet. Sårbarhets- og voldsanalysen utføres ved bruk av et makroorientert perspektiv, der jeg analyserer hvordan samfunnsmessige normer og holdninger til vold i nære relasjoner kan sette kvinner i en sårbar livssituasjon, og deretter øker kvinnens risiko for å havne i påtvunget sexhandelvirksomhet.

Oppgavens mål var å analysere: 1) norske domstolars og hjelpetiltakenes forståelse av volds- og sårbarhetsbegrepet i deres arbeid med østeuropeiske, og særlig rumenske ofre for påtvunget sexhandel, 2) hvordan Bourdieus kapitalformer og hans struktur-aktør tilnærming kan bidra til en mer nyansert forståelse av hva sårbarhet og utsatthet for vold i nære relasjoner og menneskehandel innebærer, 3) hva slags påvirkning den kulturelle og strukturelle bakgrunnen kvinnene er preget av kan ha på deres utsatthet for menneskehandel i Norge, 4) hvilke mulige fellestrekk som finnes mellom vold i nære relasjoner og volden rumenske kvinner utsettes for av sine bakmenn.

8.1 Sårbarheten og menneskehandel

Det tredje kapitelet i oppgaven beskriver ulike nasjonale og internasjonale tiltak mot menneskehandel for å gjenspeile hvilke type hjelpetiltak som finnes og hvordan disse opererer. Forskning på menneskehandel peker mot dårlig økonomisk situasjon, dysfunksjonelle og ofte voldspregede familie- og kjæresteforhold, og lite skolegang som de mest karakteristiske kjennetegn ved kvinner som er spesielt utsatt for vold- og menneskehandel.

Gjennomgang av domsmaterialet som jeg tar for meg i kapittel 4 sikter til den samme konklusjonen, og domene jeg beskriver i dette kapitlet beskriver den typen sårbarhet som er

begrunnet i kvinnenenes bakgrunn. Sosiokulturelle forhold i de landene kvinnene kommer fra brukes hyppig for å fremlegge deres sårbarhetstrekk. Norske domstoler definerer volden kvinnene utsettes for av sine bakmenn først og fremst i henhold til strl.§ 228 og § 229 der forutsetningen er legemsfornærmelse. Den ikke-fysiske volden rammes derfor ikke av denne straffeparagrafen i de domene jeg har sett på. Det virker som om strafferetten bruker heller begrep om andre midler for å utnytte en person, det vil si trusler, misbruk av en sårbar situasjon og et annet utilbørlig atferd for å begrepsfeste og straffeforfølge denne latente voldstypen. Mine informanter derimot opererer med en mye bredere voldsdefinisjon og relaterer den til en både fysisk og latent handling.

Ulike trekk ved ofrenes sårbarhet som for eksempel dårlig oppvekst, mangel på utdanning, svært begrensede språk kunnskaper analyseres i lys av Bourdieus kulturell, økonomisk og sosial kapital og habitus.

Kjernen i sårbarhetsprinsippet går ut på at ofret blir satt i en situasjon der han/ hun ikke har noe reelt valg bortsett fra å akseptere og underkaste seg de kravene som stilles (UNDOC 2012:18). Det virker som om definisjonen av sårbarhetsbegrepet kan være problematisk å forholde seg til for det norske straffeapparatet. Det er for øvrig ikke klar hva som menes med akseptable og reelle valg, og hva retten definerer som sårbarhetstrekk avhenger i stor grad av skjønn ved handlingen, det vil si den helhetlige situasjonen kvinnen har vært i både i forkant av rekruttering til menneskehandel og etter det. Kvinnes økonomisk, kulturell og sosial kapital det vil si habitus har stor påvirkning på rettens oppfattelse av kvinnens sårbarhet. Dette tyder på at domstolene definerer ens sårbarhet på grunnlag av deres bakgrunn og levevilkår fra hjemlandet. Det samme forhold til sårbarhetsbegrepet har informantene jeg har vært i kontakt med.

Det aktuelt for en del kvinner i Romania å vurdere migrasjon til utlandet på grunn av en vanskelig økonomisk- og familiesituasjon og dårlige arbeidsmuligheter i hjemlandet. Reisen til Norge ville ikke vært mulig uten sovjetfallet i 1989 og globalisering som gjorde det mye enklere for rumenske kvinner å reise til utlandet. Noen av kvinnene, der i blant kvinnene mine informanter har vært i kontakt med, er likevel ikke i stand til å gjennomføre reisen til utlandet på egen hånd. De er derfor nødt til å henvende seg til andre mennesker som kan hjelpe dem med det. Kvinnenenes behov for hjelp i denne sårbare situasjonen misbrukes og utnyttes av

kriminelle personer og grupper. Noen kvinner ser ikke et annet alternativ for å få et bedre liv og tjene penger enn å reise med disse `behjelper` som ofte er deres kjærester. En av årsakene til dette er at mange kvinner har verken penger eller nødvendig kunnskap for å reise alene. Behovet for assistanse og avhengighetsforholdet de innleder med sine bakmenn gjør dem sårbare for å bli utsatt for ulike kontrolltekniker, der i blant vold, og utnytting til påtvunget sexhandel. Sammenhengen mellom kvinnes sårbarhet og migrasjon på grunn av globalisering tyder på at globalisering kan bidra til økt sårbarhet for en allerede marginalisert befolkningsgruppe. Den globale migrasjonen er dermed ikke uten påvirkning på trafficking i og med at den tilrettelegger for en risikopreget reise for utsatte menneskegrupper som ellers ikke ville ha vært mulig.

8.1 Kvinners sosialposisjon og voldstoleranse

Det virker som om kvinners sosiale og økonomiske status i hjemlandet kan påvirke deres sårbarhet, og sannsynligheten for å bli utnyttet i påtvunget menneskehandel. Dårlige holdninger mot kvinner og et patriarkalsk kvinnesyn i kulturen eller samfunnet kvinner lever i kan føre til et viss aksept for bruk av vold i nære relasjoner. I lys av Bourdieus teori om det sosiale rommet kunne man kanskje si at kvinnene preges av lignende habitus som den sosiale gruppen de tilhører til. Den sosiale gruppens (altså klassens) holdninger til kjønnsbasert vold gjenspeiles i kvinnens reaksjon og forhold til dette. Mangel på reaksjoner fra resten av samfunnet kan føre til at volden sees på som et legitimt middel (Lorentzen 2006) brukt av menn for å kontrollere kvinner, og en vanlig del av familie- eller samliv (Skjørten 1994).

Kvinnene som blir utsatt for vold i oppveksten kan (men trenger ikke nødvendigvis) være mer predisponerte for voldsutsatthet senere i voksent liv, rett og slett fordi deres erfaringer med vold har blitt en del av deres habitus, og habitus til gruppen de har blitt sosialisert i. Ikke bare dårlig økonomisk og kulturell kapital men også tidligere erfaringer med vold kan være en del av kvinners sårbarhet som i sin tur kan øke sannsynligheten for å bli utsatt for trafficking.

Vold i nære relasjoner kan også forklares på en annen måte enn ved bruk av hypotese om voldstoleranse. Denne voldstypen har betydelig mindre risiko for å bli oppdaget fordi den foregår bak lukkede dør, og er på denne måten skjult fra andre samfunnsmedlemmer (Felson 2002: 63, 65). Hvis en kvinne utsettes for vold i et offentlig sted kan volden oppdages av andre, og voldsutøveren kan risikere å få en negativ reaksjon/ straff for voldshandlingen.

Hjemme eller i intime forhold er det derimot liten sannsynlighet for at fremmede folk kommer til å se voldsepisoden, og det er et kjent fenomen at det er mer utfordrende å anmelde en person man kjenner eller har en relasjon til enn et fremmed menneske. Noen forskere hevder at det ikke finnes noe mer farlig sted å være for en kvinne enn hennes eget hjem (Lorentzen 2006: 207). Volden i nære relasjoner trenger derfor ikke å være et resultat av en samfunnsmessig aksept for denne handlingstypen, men intervjuer med mine informanter tydet på at det finnes høyre aksept for vold i nære relasjoner i Romania enn for eksempel i Norge.

Intervjuer med mine informanter og gjennomgang av domsmaterialet tyder på at det finnes en viss sammenheng mellom rumenske kvinners sårbarhet, deres voldsutsatthet og utnyttelse i menneskehandel. Det virker videre slik at kvinners mangel på ulike kapitalformer har en påvirkning på livssjanser kvinnene eventuelt opererer med.

Alle mine informanter ga uttrykk for at kvinner i Romania har en lavt sosial status. Feministisk tilnærming til kjønnsbasert voldsbruk fokuserer på kvinners posisjon i et samfunn, deres status og prestisje. Det virker som om sannsynligheten for at en kvinne blir ett offer for menneskehandel er høy for kvinner som kommer fra et miljø eller samfunn som innser kvinner som mindreverdige. I slike samfunnstyper kan det finnes en viss toleranse for fysisk- og psykologisk vold rettet mot kvinner. Det er derfor viktig å analysere volden i lys av den *konteksten* volden har funnet sted i (Felson 2002: 61).

Voldsbruken i nære relasjoner kan henge sammen med menns maskulin dominans og kontroll over kvinner og et dårlig kvinnesyn (Lazaroiu og Alexandru 2003). «Vold brukes for å holde folk i kontroll» sa Siv til meg under vårt intervju. Voldsutøvelse kan derfor forstås som et middel til å utøve kontroll og dermed også makt over sin partner/ offer. På denne måten har volden en logisk forklaring og voldshandlingen kan sees på som rasjonell handling der voldsutøveren ser en mening bak voldsbruken (Skjørten 1994).

8.2 Veien videre

Man kan stille spørsmålet hva som er den avgjørende faktor på mikronivået som til slutt fører til at kvinner blir trafikkert. Dette må gjøres for utvalgte grupper i spesielle miljøer. Resultatet vil antagelig kunne brukes for å forbedre og effektivisere hjelpetiltakenes preventive arbeidet med bekjempning av menneskehandel.

I relasjon til Norge er et spørsmål på hvilken måte kvinnes sårbarhetstrekk som er relatert til samfunnet de kommer fra kan overføres til det norske samfunnet?

Det kunne vært interessant å analysere et sosialt fenomen som sårbarheten og volden er, ut fra meningen mine informanter og dommer tillegger disse og stille seg kritisk til forklaringen om at vold og utsatthet for utnyttelse er en konsekvens av den kulturen bakgrunnen kvinnene kommer fra. På denne måten kunne jeg stille meg i opposisjon til den strukturinspirerte holdning til at det er den kulturen kvinnene kommer fra som bidrar i betydelig grad for deres sårbarhet.

Det kunne også vært lærerikt hvis man kunne finne eksempler på rumenske kvinner som ikke tilhører den sårbare gruppen men som ble på tross av det utsatt for menneskehandel (siden det finns eksempler på russiske kvinner i forskning til Skilbrei (2006) og Polyakova (2007) og Skilbrei og Polyakova). Det ville gi mulighet for å undersøke nærmere hvilke andre faktorer bortsett fra kapitalen som påvirker kvinnes sårbarhet og utsatthet for menneskehandel. Det kunne være spennende å belyse kvinnes situasjon i menneskehandel ikke kun som struktur bestemt utenfra, men å fokusere på kvinnes selvbestemthet i den sårbare situasjonen og viser hvordan de tar initiativ. På denne måten vil man kunne påpeke de avgjørende valg som kvinnene tar som fører til at de blir trafikkert, men samtidig også hvor kvinnene har hvor det finnes mulighet for å unngå eller komme seg ut av situasjonen.

Norsk forskning problematiserer i liten grad ofrenes forhold til sine bakmenn, og enda mindre mulige forklaringer på bakmenns voldsbruk rettet mot kvinner. Analyse av bakmenns voldsbruk, og ulike forståelser av den, kunne ha vært et kunnskapsdannende bidrag til ulike forståelsesmåter på vold bakmenn utsetter kvinner for.

Jeg oppmuntret med det samme til videre forskning på dette området.

Antall ord i avhandlingen: 46. 365

Litteraturliste

Aas, Franko Katja (2007): *Globalization & Crime*. London: Sage.

Aakvaag, Gunnar (2008): «Hva er sosiologisk teori» i *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag AS.

Album, Dag (1996): *Nære fremmede: pasientkulturen i sykehus*. Oslo: Tano.

Andenæs, Johs.(2004): *Alminnelig strafferett*. Oslo: Universitetsforlaget.

American Bar Association (2007): Domestic Violence in Romania: the law, the court system. Tilgjengelig her:

http://apps.americanbar.org/rol/publications/ee_romania_domestic_violence_final_report_0407.pdf [Lesedato 05.11.2012]

Arsovska, Jana (2006): "Understanding a Culture of Violence and Crime": the Kanun of Lek Dukagjini and the Rise of the Albanian Sexual-Slavery Rackets" i *European journal of crime, criminal law, and criminal justice*. Vol.

Bauman, Zygmunt (2006): *Flytende Modernitet*. Oslo: Vidarforlaget.

Bourdieu, Pierre (1996) "Om symbolsk makt". I : *Symbolsk makt*. Oslo : Pax.

Bourdieu, Pierre (1997): «Sosialt rum og symbolsk rum» i *Af praktisk grunde. Omkring teorien om menneskelig handlen*. Hans Reitzels forlag.

Bourdieu, Pierre (1999): «Disposisjonenes og posisjonenes etikk» i *Meditasjoner*. Pax Forlag A/ S. Oslo.

Bourdieu, Pierre (2006): "Kapitalens former" i *Agora. Journal for metafysisk spekulasjon*. (1-2).

Brunovskis, Anette og Guri Tyldum (2004): *Crossing Borders: An Empirical Study of Transnational Prostitution and Trafficking in Human Beings*, Fafo-report 426.

Bucuta, Mihaela; Dana Dima, Gabriela, Katalin, Zoltani og Dalma, Antal (2012): "Towards empowerment of women victims of gende" i *Interdisciplinary Journal of Family Studies*, XVII, 2/2012.

Delia, Carmen Pătracu, Corrin, Chris (2005): "Transitional Road for Traffic: Analysing Trafficking in Women From and Through Central and Eastern Europe" i *EUROPE-ASIA STUDIES* Vol. 57, No. 4, June 2005.

Caunic, Irina & Gabriela Prelipcean (2005): "Romania: Origin, Destination and Tranzit Area for Trafficking in Human Beings" i *2012 2nd International Conference on Social Science and Humanity IPEDR vol.31 (2012)*. 116

Caunic, Irina & Mircea Tulica (2012): Considerations regarding the current dimensions of human trafficking in Romania. *CES Working Papers, IV, (2), 2012*.

Cloward, Richard A. (1959): "Illegitimate means, anomie and deviant behaviour" i *American Sociological Review*. Vol. 77, No. 1 - Vol. 78, No. 4

Cullen- DuPont, Kathryn (2009): *Human Trafficking*. Infobase Publishing.

Elrick, T. and O. R. Ciobanu (2009) 'Migration networks and policy impacts: Insights from Romanian-Spanish migrations', *Global Networks*, 9 (1), 100–16.

Fangen, Katrine (1999): *Pride and power*. A sociological interpretation of the Norwegian Radical Nationalist Underground Movement. Department of human sociology and geography. University of Oslo.

Fangen, Katrine (2010): *Deltakende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.

Farr, Kathryn (2005): «Sex- trafficking and the changing face(s) of organized crime» og «From here to there (...) » I: *Sex- trafficking. The Global Market in Women and Children*. New York: Worth Publishers.

Felson, Richard B. (2002): «Gender differences in power and status» og «Controlling women" I: *Violence and gender reexamined*. Washington, DC: American Psychological Association.

- Fog, Jette (2001): Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsintervju. Viborg: Akademisk forlag.
- Fuglerud, Øivind (2001): Migrasjonsforståelse. Flytteprosesser, rasisme og globalisering. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gelles, Richard, Donileen Loseke & Mary Cavanaugh (2005) *Current controversies on family violence*. Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Goffman, E. (1992): "Områder og område-adferd". I *Goffman: Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax. Kapittel 3.
- Halvorsen, Knut (2008): *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode.*, 5. utgave. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.
- Holst, Cathrine: *Hva er feminisme ?*, (2009). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hughes, Donna (2000): "The "Natasha" Trade: The Transnational Shadow Market of Trafficking in Women". *Journal of International Affairs* (Special Issue) Vol.53, nr 2.
- Hughes, Donna (2002): "Trafficking for Sexual Exploitation: The Case of the Russian Federation". IOM Migration Research Series nr 7. 117
- Hughes, Donna M. (2005): «The demand of victims for sex- trafficking. Women`s studies program». Sted: University of Rhode Island. *The demand of victims for sex- trafficking*. URL: http://www.uri.edu/artsci/wms/hughes/demand_for_victims.pdf [Lesedato 05.11.2012].
- Isdal, Per (2000): *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget
- Jacobsen, Dag (2005): *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Johannessen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Kristoffersen (2006): *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*, 3. utgave. Oslo: Abstrakt forlag.
- Justis- og politidepartementet (2011): Sammen mot menneskehandel. Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel 2011-2014. Oslo: Justis- og politidepartementet.

Kara, Siddharth (2009): «Italy and Western Europe», «Moldova and the Former Soviet Union» og «Albania and the Balkans» I: *Sex- trafficking. Inside the business of modern slavery*. New York: Columbia University Press.

Kozer, Khalid and Helma Lutz (1998): “The New Migration in Europe: Contexts, Constructions and realities”. I *The New Migration in Europe. Social Constructions and Social Realities*. Khalid Kozer and Helma Lutz (red.) (1-21) Basingstoke, Macmillan Press Ltd.

Lăzăroiu, Sebastian & Monica Alexandru (2003): *Who is the next victim? Vulnerability of young Romanian women to trafficking in human beings*. Bucharest: International Organization for Migration.

Leira, A. (1992): “Models of Motherhood”. I Leira, *Welfare States and Working Mothers. The Scandinavian Experience*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lorentzen Jørgen og Wencke Mühleisen (2006): ”Hva er kjønnsforskning?” i *Kjønnsforskning. En grunnbok*, Oslo: Universitetsforlaget.

Nazpary, Joma (2002): *Post-Soviet Chaos. Violence and Dispossession in Kazakhstan*. London: Pluto Press.

Merton, Robert K. (1968): Kap. 6: ”Social structure and anomie.” og kap. 7: ”Continuities in the theory of social structure and anomie.” i *Social theory and social structure*. New York – London: Free Press. 118

Musacchio, Vincenzo (2004): “Migration, Prostitution and Trafficking in Women: An Overview i *German Law Journal*. Vol. 05 No. 09.

Ot. prp nr. 62 (2002-2003): *Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.)*. Oslo: Justis- og politidepartementet.

Polyakova, Irina (2007): *Unge jenter tilbys jobb i utlandet- en kvalitativ studie av transnasjonal prostitusjon til Norge fra Øst-Europa*. Universitetet I Oslo.

Prieur, Annick (2000): “Frihet til å forme seg selv.” i *Kontur* (6).

Prieur, Annick og Sestoft, Carsten (2006): *En introduktion*. Pierre Bourdieu. Hanz Reitzels Forlag. København.

Pleck, Elizabeth (1987): *Domestic tyranny: the making of social policy against family violence from colonial times to the present*. New York: Oxford University Press.

Schiefloe, Per Morten (2003): *Mennesker og samfunn*. Oslo: Fagbokforlaget.

Shelley, Louise (2010): *Trafficking. A Global Perspective*. Cambridge University Press.

Skilbrei, May-Len (1998): *Når sex er arbeid. En sosiologisk analyse av prostitusjon på massasjeinstituttene*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Skilbrei, May-Len og Polaykova, Irina (2006): "My life is too short, I want to live now". *Kvinner fra Øst- Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge*. Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Universitetet i Oslo.

Pape, Hilde og Stefansen, Kari (2006): *Den skjulte volden?* En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport nr. 1/2004.

Sønsterudbråten, Silje (2013): *Bistand og beskyttelse til ofre for menneskehandel*. Tverrfaglig samarbeid i Oslo i Bergen. FAFO.

Skjørten, Kristin (1994): «Menneskes syn på volden og samlivet» og «Forklaringer på volden» I: *Voldsbilder i hverdagen. Om menns forståelse av kvinnemishandling*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Skjørten, Kristin, Tore Bjørge og Leif Petter Olaussen (1999): *Forskning om vold*. Oslo: Norges Forskningsråd.

Thagaard, Tove (2003): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Trafficking in Human Beings: Identification of Potential and Presumed Victims. A Community Policing Approach. SPMU Publication Series Vol. 10. Vienna: OSCE 2011.

Walby, Sylvia (1990): *Theorizing patriarchy*. Oxford: B. Blackwell.

Østerberg, Dag (1983): "Forbrytelsens og straffens sosiologi (kriminologi)" i *Emile Durkheims samfunnslære*.

URL:

Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling (2014). Tilgjengelig her:

https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_2729.pdf

Country Focus: Romania Updated: <http://www.womenlobby.org/about-us/ewl-observatory-on-violence/country-focus/article/romania-updated?lang=fr> [Lest: 23.03.2014]

ERRC (2011): *Breaking the Silence. Trafficking In Romani Communities*. A Raport by the European Roma Right Centre and People in need. Tilgjengelig her:

<http://www.combattrafficking.eu/sites/default/files/documents/breaking-the-silence-19-march-2011.pdf>

Europarådets menneskehandelkonvensjon (2007-2008). Tilgjengelig her:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stprp/2007-2008/stprp-nr-2-2007-2008-.html?id=487233>

UNODC (2012): Guidance note of `abuse of a position of vulnerability`. Tilgjengelig her:

http://www.unodc.org/documents/humantrafficking/2012/UNODC_2012_Guidance_Note_-_Abuse_of_a_Position_of_Vulnerability_E.pdf

Evaluation of Antitrafficking policies in Romania: Unicef. Tilgjengelig her:

http://www.unicef.org/romania/Raport_traff_final.pdf

Gender equality issues examined:

<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2003/12/feature/ro0312102f.htm> [Lest:03.02.2014]

ILO (2012). Tilgjengelig her: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_181953.pdf

Lovdata. Rettskilder. Tilgjengelig her https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_215#%20%20C2%A7232

Lovdata. Rettskilder. Tilgjengelig her: http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_2-14

Nadheim rapport (2013). Tilgjengelig her:

http://www.regjeringen.no/pages/38780386/evaluering_sexkjoeplsloven_2014.pdf

National Strategy against Trafficking in persons 2006-2010: http://ec.europa.eu/anti-trafficking/download.action?nodePath=%2FNational+Info+Pages%2FRomania%2F5.+RESOURCES%2F5.2+National+Action+Plans%2FNational+Strategy+against+Trafficking+in+Persons+2006-2010_en.pdf&fileName=National+Strategy+against+Trafficking+in+Persons+2006-2010_en.pdf&fileType=pdf [Lest:01.01.2014]

Pro sentret årsrapport (2013). Tilgjengelig her: <http://prosentret.no/1845/nyheter/pro-sentrets-arsrapport-er-na-publisert/>

ROSA årsrapport (2013). Tilgjengelig her:

http://www.rosahelp.no/pdf/ROSA_AARSRAPPORT_2013.pdf

The advocates for human rights (2013): *Legislative Trends and New Developments*.

Tilgjengelig her: http://www.stopvaw.org/legislative_trends_and_new_developments20

UNDOC: *Trafficking in Persons to Europe for sexual exploitation*. Tilgjengelig her:

http://www.unodc.org/documents/publications/TiP_Europe_EN_LORES.pdf

UNFPA (2007) : *Programming to address Violence against Women : 10 case studies*.

Tilgjengelig her :

http://www.unfpa.org/webdav/site/global/shared/documents/publications/2007/vaw_10cases.pdf

UN Protocol (2000): Protocol to prevent, suppress, and punish trafficking in persons.

Tilgjengelig her:

http://www.uncjin.org/Documents/Conventions/dcatoc/final_documents_2/convention_%20traff_eng.pdf

United States Department of State (2012): Romania Human Rights Report 2012. Tilgjengelig:
<http://www.state.gov/documents/organization/204540.pdf> [Lest:13.02.2014]

U.N. Statistics Division (2012). Tilgjengelig her:
[http://www.un.org/ru/publications/pdfs/global%20report%20on%20trafficking%20in%20pers
ons%202012.pdf](http://www.un.org/ru/publications/pdfs/global%20report%20on%20trafficking%20in%20persons%202012.pdf)

Violence against women in Romania: http://www.stopvaw.org/romania2#_edn24 [Lest:
01.01.2014]

Alle kilder i denne oppgaven er oppgitt.

Vedlegg

Vedlegg 1: NSD Godkjenning

Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring for norske informanter

Vedlegg 3: Intervjuguide

Vedlegg 1

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagre gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Liv Finstad
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Universitetet i Oslo
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 03.02.2012

Vår ref: 29079 / 3 / MSS

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 16.12.2011. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 31.01.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

29079	<i>Sexslaveri i dagens Europa</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Liv Finstad</i>
Student	<i>Anna Maria Kowalczyk</i>

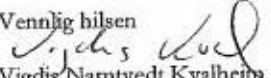
Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.07.2013, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Marie Strand Schildmann

Kontaktperson: Marie Strand Schildmann tlf: 55 58 31 52
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Anna Maria Kowalczyk, Olav M. Troviks vei 10/ 204, 0864 OSLO

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kjpm.svarva@svt.ntnu.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 29079

Formålet med prosjektet er å forbedre opplysning og innsikt om livshistorier til ofre for sex trafficking.

Utvalget består av ansatte i ulike hjelpeorganisasjoner for sex trafficking ofre, samt ofre for sex trafficking i Norge, 5-15 personer. Utvalget rekrutteres via organisasjonene. Interesserte tar direkte kontakt med student.

Personvernombudet finner informasjonsskriv vedlagt meldeskjema tilfredsstillende. En bør vurdere å utforme informasjonsskriv på engelsk i tillegg.

Datamaterialet innhentes gjennom personlig intervju og anonymiserte dommer som gjelder menneskehandel virksomhet i Norge.

I forbindelse med intervju av ofre, innhentes opplysninger om alder, kjønn, nasjonalitet, samt opplysninger om bakgrunn og oppvekst, erfaringer med skole og arbeid, hovedgrunnen til at man takket ja til jobbtilbudet/reisen, selve reisen, livet som offer, utnytting, sex-arbeidet (slaveriet?) og bruk av vold. I forbindelse med intervju av ansatte/frivillige innhentes opplysninger om organisasjon/arbeidsplass, hovedarbeidsoppgaver, om bruken av fysisk vold, utbredelsen av dette blant ulike nasjonaliteter og/ eller kriminelle miljø og hvordan hjelpeorganisasjoner arbeider med tilfeller hvor ofrene for sex trafficking i tillegg ble utsatt for grov vold og/ eller innesperring, hvilke kriminelle grupper kjennetegnes mest mht. bruken av fysisk vold og innesperring, og hva som kan være årsaken til det, antall ofre som blir rammet av slik grov mishandling, og om de (ansatte) har noen tanker rundt hjelpetilbud som tilbys av den norske staten.

Det behandles sensitive opplysninger om etnisk bakgrunn, helseforhold og seksuelle forhold, jf. personopplysningsloven § 2, punkt 8 a), c) og d).

Datamaterialet registreres på privat pc tilknyttet internett. Ombudet forutsetter at dette er i tråd med interne retningslinjer for informasjonssikkerhet ved Universitetet i Oslo.

Dato for prosjektslutt er 31.12.2013. Datamaterialet anonymiseres ved at lydfiler slettes. Indirekte personidentifiserende opplysninger fjernes, omskrives eller grovkategoriseres.

Vedlegg 2

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave

Jeg er masterstudent i kriminologi ved Universitetet i Oslo og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for min oppgave skal være sex trafficking ved bruk av grovt vold og innesperring i Norge, og hvorfor velger noen menneskehandlere og bruke fysisk vold istedenfor å bruke mer legitime former for vold som for eksempel trusler, psykologisk manipulasjon osv. Altså skal oppgaven dreie seg om man kan faktisk snakke om at blant noen grupper av menneskehandlere bruken av fysisk vold er mer utbredd enn blant andre. Altså kjennetegnes noen kriminelle miljø som organiserer sex trafficking av større brutalitet enn andre? Og i dette tilfellet hvorfor velger de å bruke vold og innesperring som er både mye mer kostbart og risikabelt for menneskehandlere. For å finne ut av dette, ønsker jeg å intervju 5-15 personer. Utvalget består av ansatte ved ulike organisasjoner og hjelpetiltak for ofre for menneskehandel. Utvalget består av både norske personale ved slike hjelpeorganisasjoner som Nadheim, Rosa, Prosenteret og Stopp, og ofre for sex trafficking. Spørsmålene skal belyse hvordan, hvorfor og på hvilken måte ble ofre rekruttert og trafikkert fra Øst Europa til Norge. Videre skal jeg prøve å finne ut hvem de ble rekruttert av, og hvordan trafficking foregikk. Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil ta omtrent en time, og vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2013.

Dersom du har lyst å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til meg.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på XXX, eller sende en e-post til XXX. Min veileder professor Liv Finstad kan også kontaktes, på tlf: XXX, epost: XXX, eller postadresse: PB 6706 St. Olavs plass 0130 OSLO.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen

Anna Maria Kowalczyk PB 6706 St. Olavs plass
0130 OSLO

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien av påtvunget sexhandel i Norge og ønsker å stille på intervju.

Signatur ..... Telefonnummer .....

Vedlegg 3

Informasjonsskriv for ansatte/ frivillige i hjelpeorganisasjoner for ofre for sex trafficking

- **Ansatte/ frivillige ved slike organisasjoner som Nadheim, Rosa, Prosentret, Stop-gruppe og noen advokater som har jobbet med tilfeller for sex trafficking ved grov bruk av vold og/ eller innesperring.**

Mitt intervjuguide med ansatte/ frivillige i organisasjonene kommer ikke til å bestå av ett sett ferdig formulerte spørsmål. Jeg vil heller gjennomføre et dialogstyrt intervju med mye plass for åpne samtaler. Det kan hende at informanten har lyst til å fortelle noe jeg ikke stilte spørsmål om eller jeg kommer på noe jeg vil spørre om som ikke står i min intervjuguide. Derfor kommer intervjuguiden min med ansatte/ frivillige i organisasjonene som jobber med ofrene for sex trafficking til å ha mye plass til en spontan og flytende samtale hvor jeg eventuelt kan stille spørsmål ved behov for oppfølging.

Temaet for min oppgave skal være sex trafficking ved bruk av grov vold og eventuelt innesperring i Norge, og hvorfor noen menneskehandlere velger å bruke fysisk vold istedenfor å bruke for eksempel psykologisk manipulasjon osv. Oppgaven skal dreie seg om bruken av vold, utbredelsen av dette blant ulike kriminelle miljø og hvordan hjelpeorganisasjoner arbeider med tilfeller hvor ofrene for sex trafficking i tillegg ble utsatt for grov vold og/ eller innesperring. Det som jeg er mest interessert i å finne ut gjennom mine intervjuer med ansatte/ frivillige ved ulike organisasjoner er derfor først og fremst hvilke kriminelle grupper kjennetegnes mest mht. bruken av vold og innesperring, og hva som kan være årsaken til det? Videre ønsker jeg å få generelle opplysninger om antall ofre som blir rammet av slik grov mishandling, og om de (ansatte) har noen tanker rundt hjelpetilbud som tilbys av den norske staten. Altså dekkes det behov for hjelp for ofrene som klarte å komme seg ut i fra sex trafficking virksomhet?

Intervjuguide

1. Hvilken organisasjon er du ansatt ved?
2. Hva handler dine hovedarbeidsoppgaver om?
3. Hvor mye kontakt har du med ofre for sex trafficking?
4. Hva går ditt samarbeid med ofre for sex trafficking ut på?
5. Kunne du fortelle litt om/ hva er din beskrivelse av hvordan sex trafficking i Oslo foregår?
6. Er bruken av vold og innesperring utbredt blant de kriminelle miljø ansvarlige for sex trafficking i Norge?
7. Har du noen tanker rundt hvilke kriminelle grupper kjennetegnes (hvis man kan sette det på spissen) av høy volds bruk mot sine ofre? (hvis ja)
8. Har du noen tanker rundt hva som kan være grunnen til det?
9. Kunne du fortelle litt rundt innesperring tema, og om du har noen tanker rundt hvordan det foregår?
10. Hva definerer du som *vold*?
11. Hva mener du er voldspreget tilfelle av sex trafficking? (hvis du kan gi eksempel på slik tilfellet).
12. Er det noe spesifikke trekk som kjennetegnes forholdet mellom de prostituerte kvinnene og deres bakmenn i forhold til de mest voldsutsatte kvinne?
13. Har disse jentene høyre aksept for voldsbruk?
14. Hva kunne være grunnen til at man har overflod med rumenske og litauiske prostituerte i de siste 8 år?
15. Kan du beskrive de hjelpetilbudene som finnes for ofre for sex trafficking som utsettes for grov bruk av fysisk vold?
16. Føler du at hjelpetilbud (som den norske staten tilbyr) for sex trafficking ofre som utsettes for bruk av fysisk vold dekker deres behov?

17. Hvilke type av hjelp mener du at ofrene for sex handel har mest behov for når de klarer å komme seg ut?

18. Politiets etterforskning av sex trafficking saker: hva fungerer bra og hva kunne ha blitt gjort annerledes?

19. Finner du jobben din meningsfullt?